

LiDraNo 2023.

Zbornik literarnih i novinarskih
radova učenika osnovnih
i srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

LiDraNo
2023.

Nakladnik

Agencija za odgoj i obrazovanje

Donje Svetice 38, 10000 Zagreb

www.azoo.hr

Za nakladnika

dr. sc. Dubravka Brezak Stamać

© **Agencija za odgoj i obrazovanje, 2023.**

Urednik

Miroslav Mićanović

Zbornik priredile

Mirela Barbaroša-Šikić (literarni radovi)

Antonela Nižetić Capković (novinarski radovi)

Naslovnica

Edu Lauton

Oblikovanje i slog

Željko Podoreški

Tisak

Stega tisak d.o.o.

ISSN 1848-4344

Pripremljeno u Agenciji za odgoj i obrazovanje

Zbornik izlazi jedanput godišnje

Tiskano u Hrvatskoj 2023.

LiDraNo 2023.

Zbornik literarnih i novinarskih radova
učenika osnovnih i srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

Dubravka Brezak Stamać: Uvodnik	9
---	---

LITERARNI RADOVI

Palmina Teklić: IGRA RIJEČI	13
Lana Radišić: ŠTO SE TO OKO MENE DOGAĐA?	14
Ivan Pavliš: BICIKL	15
Tia Maček: SJENA	16
Lea Pijevac: DIŠEĆA ŠUMA OD KOSTANJI	17
Maxim Bosiljevac: MUVA	18
Marta Rešicki: SVOJE NORMALNO	19
Marin Smrečki: BAURO I JOUNA	20
Lana Bogati: NEOGLAGOLJENA	23
Lea Janošić: HTJELA BIH BITI NAOČALE	24
Marta Kućas: IGLE	25
Sara Bajus: REČENIČNI NIZ	27
Paula Suton: ODRASTANJE	28
Damjan Balaban: NA LJULJAČKI KAD ZATVORIM OČI	29
Jara Sejfuali: DA SAM JA NETKO DRUGI	30
Noa Brletić: FORTUNOFBIJA	31
Paula Raić: LJUTIBABA	33
Beata Horvat: POBJEDNICI	36
Renata Špoljar: JUNAKINJA PAVLOVE ULICE	38
Barbara Magić: MOJA MAMA IMA DEČKA	41
Karla Omerza: KAJ BUŠ TI PO MOJEM GRUNTU	44

Paula Marold: TAK KAK JE BILO	46
Leon Čorko: DRUGAČIJA OBITELJ	50
Luna Svoboda: ČETIRI KRALJA	52
Lana Srbljinović: OGRADA	55
Mateja Ivanković: STRANICE MOG DNEVNIKA: HERCEGOVAČKA SVADBA	58
Lovre Tašev: GAJETA	61
Ramona Matotek: OD KOLIJEVKE PA DO GROBA...	64
Franka Šimić: PROMATRAČ S DRUGOGA KATA	67
Karlo Abramović: BAMA	70
Mia Milković: DA SAM JA PJESNIK...	75
Zoe Piškor: ROMOBIL	76
Laura Kovačević: VELIKI VRTULJAK	78
Gabrijela Martinić: STORO KUĆA	79
Nikola Serdar: ZELENA SPODOBA BEZ NOGU	81
Lora Lagundžija: 21. VIJEK	83
Anna Kuzmanović: NEIZREČENO	84
Martina Glavaš: POSLJEDNJI TRENUTAK	88
Mislav Hrvojević: LJETO 1945.	91
Paulina Šuštić: POSLJEDNJE ŠTO SAM ČULA	94
Matej Bravarić-Ćilo: ČOVJEK I SREĆA	97
Neva Blažević: HEL ANT ABA!	101
Nika Antončić: ARAHNINA PRIČA	103
Tihana Tomšić: PEZDLIVEC	107
Anuška Priska: KESA	110
Tena Mesarić: TI ĆEŠ IZABRATI BOLJE	113

Maja Marković: ANTILJUBAVNA PRIČA	116
Zea Aleksić: UKRADENO VRIJEME	118
Baldo Petar Tutman: I ZNANSTVENICI SU ČUĐENJE U SVIJETU	121
Dea Amber Radić: KRHOTINE	124

NOVINARSKI RADOVI

Lorena Grbavac: MOJ TATA MOREPLOVAC	129
Ivana Baričević: U POTRAZI ZA VUGLENIČARIMA . . .	133
Mirta Jurić: DIGITALNI DETOKS – ZA BOLJI OSJEĆAJ	136
Ema Kapidžik: ODVAŽI SE I DAJ SVE OD SEBE	141
Domina Alujević: MAČJA VRUĆINA	146
Jan Lipovšek: ČITAJMO SLUŠAJUĆI	147
Fran Dražić: STARI KRUH I NOVI POSTOLI	150
Tea Barić: HRVANJE S TENISICAMA	153
Mislav Iličić: ROCKABILLY U NOVOM SJAJU?	157
Katarina Štimac: U HRVATSKOJ SE OSJEĆAM ODLIČNO	161
Rino Tomić: BIJELA, ZELENA I PLAVA NERETVA . . .	164
Petra Serden: NIKA, DJEVOJČICA POBJEDE	168
Lana Certa: TAJNE PRVOG ŠKOJA...	173
Lovro Podvezanec: POGLED NA NACIONALNE ISPITE OČIMA JEDNOGA OSMAŠA	178
Neva Novak: KNJIŽEVNOST JE VJEČNA	182
Martina Gračanin: DAVNO ZABORAVLJENO BLAGO . .	189

Ivan Luka Sabolović: KOLIKO JE VAŽNA NAJVAŽNIJA SPOREDNA STVAR U ŽIVOTU?	193
Matea Anušić: U POČETKU BIJAŠE...	196
Jelena Bobinski: <i>NO AI ART</i> ; TEMA O KOJOJ SE UMJETNICI, LUDITI, KRITIČARI I TEHNOFIL NE MOGU SLOŽITI	201
Ivan Zrilić: JE LI POLITIKA VAŽNA?	205
Lana Brčić: ŽRTVE U DAHMEROVOJ SJENI	209
Gabriel Zrilić: NAVOĐENJE NA ČITANJE MOJA JE MISIJA	213
Mara Spiz: PIJANIZAM (N)OVOG DOBA	221
Maja Kožić: ODUPRIJETI SE SNOVIMA POTPUNA JE LUDOST	225
Mia Chersin: IGRE GLADI NA ODJELU PEDIJATRIJSKE GASTROENTEROLOGIJE	230
Sudionici smotre LiDraNo (2023)	235
Članovi povjerenstava Smotre LiDraNo	254
LiDraNo, 1991–2023.	255

Poštovani čitatelju!

Prije trideset i tri godine kreiran je LiDraNO, jedinstvena smotra literarnog, dramsko-scenskog i novinarskog stvaralaštva. Nositelji smotre su kreativni i idejni mladi umjetnici, učenici osnovnih i srednjih škola, od prvoga razreda osnovne škole do četvrtog razreda srednje škole. Misao vodilja uvijek je ista, od školske preko županijske do državne razine Smotre – pišem, glumim, stvaram. Pokušaj nije slučajna, on je namjeren jer kada nešto voliš, u tomu uživaš, za to očekuješ radosno priznanje ili odgovor u kojem smjeru dalje!

Ovogodišnja Smotra okupila je oko 550 učenika i 250 mentora iz svih županija Republike Hrvatske. Ovogodišnji Zbornik nosi 50 najkreativnijih i najuspjelijih radova literarnog i 25 radova novinarskog izraza. Radijski izraz (20 radijskih emisija učenika) i dramski izraz (78 pojedinačnih scenskih nastupa i 35 dramskih predstava učenika) te 25 školskih listova dio su ove Smotre i bit će prezentirani kao i svake godine dosada, kao antologijski LiDraNO. Najizrazitije, najdojmljivije, najkreativnije suptilno su, s umjetničkog, ali pedagoškoga kritičkog očista procijenili članovi prosudbenih povjerenstava. Oni su umjetnici i profesionalci i njima vjerujemo.

Smotre nema bez učenika i njihovih mentora, a nemoguće ju je održati bez prosudbenih povjerenstava u kojima su eminentni književnici, glumci, kazališni redatelji, novinari, dramski pedagozi, koji su pored svoga umjetničkog poziva sebe posvetili i radu s djecom, mladima, darovitima. Stoga su okrugli stolovi i razgovori prosudbenih povjerenstava s kandidatima dugo očekivan i važan trenutak u kojemu se odgovara na pitanja koji si svaki sudionik smotre postavlja. U ime Agencije za odgoj i obrazovanje, zahvaljujem se njihovu

odvojenom vremenu, entuzijazmu i želji da svi zajedno iz godine u godinu održavamo ovu iskru koja tinja, a ona se zove umjetnička mašta. Najljepši dar svakako je interpretacija literarnoga, dramskoga i novinarskoga na hrvatskom jeziku, ne zaboravljajući zavičajni govor kojim daroviti pisci ovoga Zbornika rado pišu i međusobno komuniciraju.

LiDraNo je jedinstveni studio u kojemu svake godine iznova oživljava paradigma – daroviti pokušaj treba poštovati, treba osluhnuti, bodriti, nagraditi, bilo pljeskom ili riječima! „Umjetnost nikada ne prima svijet kakvim ga je našla, niti ga ostavlja takvim. Većom brzinom, ona ga preobražava.“ (Tin Ujević, Pismo sebi, iz zbirke eseja *Ljudi za vratima gostionice*).

Hvala svim sudionicima i suradnicima na Zborniku LiDraNo 2023.

Dubravka Brezak Stamać
Ravnateljica Agencije za odgoj i obrazovanje

PALMINA TEKLIĆ

IGRA RIJEČI

Skaču riječi, ja ih lovim.
Izmiješala sva se slova.
Igrala se balerina, loptica i galebova.
Vrtjela se, okretala, uzletjela pa spuštala
i na kraju skroz zaplela.
Neke su se rečenice potpuno zapetljale,
pa su tako nesigurne krivim putem krenule.
Sada Ana pije kos, a sa stabla pjeva sok.
Marko jede zdravi ris, poljem trči bijesni sir.
Sve se brzo okrenulo naopačke,
riječi su naučile raditi spačke.

LANA RADIŠIĆ

ŠTO SE TO OKO MENE DOGAĐA?

Sad reći ću vam ja
koliko oko mene ima promjena.
Godišnja doba nisu što su nekad bila,
kao da ih je začarala zla vila.
Cvijeća u proljeće sve manje ima,
zemlja kiselu kišu u sebe prima.
Kupanje i sunčanje ugodno nije
jer Sunce ljeti opasno grije.
Jesenski plodovi ne mirišu više
zbog otrovnih prskanja biljka ne diše.
Zime nisu hladne,
a i snijeg nam rijetko padne.
Jaki vjetrovi nam kuće ruše,
česte su i duge suše.
A onda nakon suše
obilne kiše nasipe buše.
Zemlja podrhtava često,
potresi ruše mjesto po mjesto.
Zato često pitam se ja
što se to oko mene događa.
A onda ipak iznad moje glave
dugine boje rođendan slave.
Možda sve tako crno nije,
iza oblaka Sunce nam se smije.
Zato mi djeca dižemo glas
za čistu prirodu i njen spas.

IVAN PAVLIŠ

BICIKL

Baka mi je bicikl kupila,
svu je mirovinu potrošila.
Bicikl baš kakav sam htio,
najsretniji sam tada bio.

Ubacim odmah u petu brzinu,
baš sam prava fāca, ali
jedan kamen u grabu me baca.

Razbijem koljeno, koprive peku,
pred očima sve se bijeli.
Ali važno je samo da je bicikl cijeli.

TIA MAČEK

SJENA

Primijetih jednoga dana
da iza mene
nešto se krije.
Ja pogledah,
a tamo ništa nije.

Tad sjetih se
da sjena to je
pa srce moje
vrati se
na mjesto svoje.

LEA PIJEVAC

DIŠEĆA ŠUMA OD KOSTANJI

Zvon je zazvonel za zornicu,
šumu je probudil veli šušuravi šušur.
Se je hodilo nadišano,
još vavik pospano i nujno ko jesen.

Šuma je bila sa va suzah,
celu je noć plakala.
Suze ko vele kaplje
spušćale su se po listi boje zlata.

Spas je prišal va času.
Sunce sej' došetalo
i od kaplji načinilo zrcala.
Šumu je podragalo i uveselilo.

drvi su padale kućice,
trljale se i movile pune bodlji.
Onda su stale, i vidi čuda!
Ni oči, ni nog, a zišli su kostanji.

Ljudi su nosili koše i tekli,
Tlo se sklizalo, al kostanje nisu pušćali.
Odnegli su ih doma i spekli.
Saka je kuća bila ko dišeća šuma.

Rječnik

dišeća – mirisna; kostanji – kesteni; zvon – zvono; zazvonel – zazvonio; probudil – probudio; veli – veliki; šušuravi – bučan; šušur – buka, galama; se – sve; hodilo – hodalo; nadišano – namirisano; vavik – uvijek; nujno – sjetno, melankolično; ko – kao; va – u; suzah – suzama celu – cijelu; spuščale – spuštale; listi – listovi; prišal – došao; času – trenu, trenutku; načinilo – napravilo; zrcala – ogledala; zdrvi – s drva; movile – kretale; nog – noga; zišli – izašli; koše – košare; pušćali – pustili

MAXIM BOSILJEVAC

MUVA

Muva mi se oko nosa muva,
ne da mi mira, škaklja i živcira.
Ja se frnjim pa se mرنjim,
pa se keljim, pa se laktom svrbim.
Ruke su mi sve od brašna
bil bum bel ak se dirnem
pa u stranu samo virnem
je l se muva makla.
Već je moje testo takla
pa sam jako na nju ljut.
Kak čez okno lako zajde!
Zakaj jemput ne izajde?
Mislim si: bum ju tresnul,
muhomlatom bum ju kresnul.
Beži muva sim pa tam,
ja ju lovim, udaram.
Brašno leti, testo frca,
Muva se vu njem koprcu.
Odjednom na šporet sedne.
Mlatilicom ju pogodim.
Ah, napokon je umrila!
Krenem kujnu spremat...
Ona opet živa.

Rječnik

muva – muha; frnjiti se – duriti se; mرنjiti se – mrštiti se; keljiti se – kreveljiti se, praviti grimase; testo – tijesto; čez – kroz; okno – prozor; uvik – uvijek; zajde – uđe; zakaj – zašto; jemput – jedanput; izajde – izađe; bum ju tresnul – tresnut ću je; sim pa tam – ovamo pa tamo; vu – u; sedne – sjedne; umrila – umrla; kujna – kuhinja

MARTA REŠICKI

SVOJE NORMALNO

Svako jutro slušam zvuk
istog alarma.
Isto „dobro jutro“ slušam.
Pakiram iste knjige u istu torbu,
stare tenisice na noge
i krećem.
Svako jutro smiješak na lice lijepim
i pretvaram se da sam ista
koja nisam.
Isti ljudi, isti razgovori.
Zašto svaki dan kao isti ritam bubnjeva?
Ponašati se kao netko tko nisam,
samo tu istu stvar očekuju od mene.
A ja ne želim biti ista,
želim slušati sebe.
Majka kaže: „Promijeni majicu!
Nemoj ošišati svoju kosu!
Očisti sobu! Ispravi test!“
Otac kaže: „Uči! Ne budi glasna!
Budi normalna! O budućnosti razmišljaj!
Budi kao ostale!“
Ali ja želim biti glasna
i nije me briga
što misle o meni.
Želim čuti zvuk vlastitog života
i napokon biti svoja.
Ali kako?
Kako da budem
kad svi očekuju
svoje normalno?

MARIN SMREČKI

BAURO I JOUNA

Nošla su sa pred mu hijžu gljij
ta boba dvje,
a jadno drougu zmisljiti namra.
Ali dek bi sa zešla,
na bi znula stauti klepetoti.
Furt bi neštarnu temu nošla
i klepetola ko dek ja prije sused Juožo
kuosu klapo.
A jo ih skrijti peslušom:
„Tije ti na, Juno mo drogo, pemagel.
Rojši bi rouku v žerauvku perinul!“
„Ja ti ja tok ja i ne tuo sma, Bauro, dašlji
do sa ni susedi namraju videti.
No rači tij, Bauro, manje koj ti mijsljiš
kok mara tou tum susedev diječek tok zlačesti biti?
Si ti čaulo kok ja an neštarni dijen krijčol?!
Tok sa hudi ko juorek dijelo.“
„Nič ti, Jouno, dabrego s taga diječa na,
an bi sume svago pijeso šato
i pe huste hojil.
Čisti njagev uočo!“
„A njagevi prijotelji su ijste tokvi!
Trebalo si tij, Bauro mo, videti
kok su uoni zaj jaden dijen
susedu breskva krolji.
A ja – sa sum vjldo! Sa!
Enu loptu pe trauve netirovoju
te pak su žajni po nemuju koj piti
te mu breskva jiju.“
„Bagek, peglač kuljike ja vač vur!

Jouna, jo ti sa vač namram spemijnoti.
Muorom iti dime jesti zgeteviti!“
„Alji vijdima sa nos dvje izde jutre.
Bauro, dojaš ne kauvu!“

A jo sum tuo sa peslušol.
I duge si gruntol.
Nijsum sa megel s tijemi riječimi pemijriti.
Ta dvje nič druge ne dijeloju,
nek sume egovorjoju.
Idam rojši svajimi prijauteljimi
neštarnu nuovu bedastuoču smisljiti
i te ju i realjizirati.
Pak ne bu me Baure i Joune ni jutre dasadne.

Rječnik

Bauro – Bara (Barbara); Jouna – Jana (Ana); nošla su sa – sastale su se; pred – ispred; mu – moje; hijžu – kuće; gljij – baš; ta – te; boba – stare žene; dvje – dvije; jadno – jedna; drougu – drugu; zmisljiti – smisliti; namra – ne može; dek – kad; bi sa zešla – bi se srele; na bi znula – ne bi znale; stauti – stati; klepetoti – pričati/govoriti; furt – uvijek; bi nošla – našle bi; neštarnu – neku; dek – dok ja klapo – je klepao; sused – susjed Juožo – Joža (Josip); kuosu – kosu; jo – ja; skrijti – skriven; peslušom – slušam; tije – taj; na pemagel – neće pomoći; mo – moja; drogo – draga; rojši – radije; bi perinul – bi pogurnuo; rouku – ruku; v – u; žerauvku – žeravku; ja ti ja tok ja – tako ti je to; ne tuo – na to; sma dašlji – smo došli; do – da; sa namraju videti – se ne mogu vidjeti; susedi – susjedi; no – ali; rači – reci tij – ti; manje – meni; koj – što; mjišljijš – misliš; kok – kako; mara – može; tou tum – taj tamo; susedev – susjedov; diječek – dječak; tok – tako; zlačesti – zločesti; si čaulo – jesi čula; kok – kako; ja krijčol – je vikao; an – on; neštarni – neki; dijen – dan; tok – tako; sa dijelo – se pravi; hudi – loš; juorek – jurek (stara pasmina – patuljasti pijetao); nič – ništa; dabrego – dobroga; taga – tog; diječa – dječaka; na – neće biti; sume – samo; svago – svog; pijeso – psa; bi šato – bi šetao; pe – po; huste – šumi; hojil – hodao; čisti – isti; njagev – njegov; uočo – otac; njagevi – njegovi; prijotelji – prijatelji; ijste – isto; tokvi – takvi; trebalo si videti – trebala si vidjeti; kok – kako; uoni – oni; zaj – sad; jaden – jedan; dijen – dan; su krolji – su kralji; sa – sve; sum vijdlo – sam vidjela; enu – onu; pe – po; trauve – travi; netirovoju – natjeravaju; te pak – onda; žajni – žedni; po – pa; nemuju – nemaju; jiju – jedu; Bagek – Bože; peglač – pogledaj; kuljike – koliko; ja – je; vač – več; vur – sati; sa namram spemijnoti – ne mogu više

razgovarati; muorom iti – moram ići; dime – doma; jesti zgeteviti – dovršiti ručak; alji – ali; vijdima sa – vidimo se; nos – nas; izde – opet; jutre – sutra; dojaš – dođi; ne – na; kavvu – kavu; jo – ja; sum peslušol – sam slušao; tuo – to; duge – dugo si gruntol – sam razmišljao; nijsum sa megel – nisam se mogao; tijemi – tim; riječimi – riječima; pemijriti – pomiriti; ta – te; nič – ništa; druge – drugo; ne dijeloju – ne rade; nek – nego; sume – samo; egevorjoju – ogovaraju; idam – idem; rojši – radije; svajimi – svojim; prijauteljimi – prijateljima; neštarnu – neku; nuovu – novu; bedastuoču – budalaštinu; smisljiti – smisliti; i te – i onda; realjizirati – realizirati; pak – pa; dasadne – dosadno

LANA BOGATI

NEOGLAGOLJENA

Zima nekad?
Mokre rukavice.
Leteće sanjke.
Topli čaj u promrzloj ruci.
Zaleđeni kuhinjski prozori.
Zima danas?
Rukavice u ormaru.
Sanjke na tavanu.
Miris procvale lijeske.
U kuhinji dosadna muha.
Snijeg na slikama.
Uspomene u srcu.

LEA JANOŠIĆ

HTJELA BIH BITI NAOČALE

Htjela bih biti naočale.
Tvoje naočale.
Bila bih izabrana između svih drugih naočala
jer ti najbolje pristajem.
Oprezno bi postupala sa mnom,
bila bih ti potrebna.

Htjela bih biti tvoje naočale.
Držala bih se za tvoj nosić i tople uši,
smijala bih se s tobom.
Ponekad bih ti poljubila oštru obrvu
ili rumeni obraz.

Htjela bih biti tvoje naočale.
Brisala bi mi stakla
od prljavštine svijeta.
Osjećala bih se novorođenom.
Slika svijeta u tvojim očima bila bi ljepša.
Htjela bih biti tvoje naočale.
Moja krhkost i bespomoćnost
bili bi u tvojim rukama.
Lom mojih stakalaca
izazvao bi tvoju tugu
jer bez mene više ne možeš.

Htjela bih biti naočale.

MARTA KUĆAS

IGLE

Sake fele na svetu ima if,
za šivati, za štrikati,
velikif i molif,
tankif i debelif,
rovnif i zafrknjenif.
Kakve godar bile, svoj posal su znale.
V dobri ruka tancaju one,
skačeju saka na svu stranu.
Šaraste farbe klupka glediju,
a kad vidiju da se konac približuje
fletni se izm'kneju
i na malkac zatancaju.
Tak se one dugo šaliju,
a k'd je šala goteva i posal je gotof.
Pripećenje!
Pred njemi se nekaj tak lepiga stvori,
šarasti rupci, male pećice, vanjkušnice
i najtoplje vunene rukavice.
Ma stara mati smo je jenu iglu imala.
Od sef je ona drukčija bila,
ta je igla hekljala
i zati se heklić zvala.
I taj posal ni šala bila,
stalni je ona očice brejila
i s heklićim jako brže konac prebiralala.
Najrajše ji je bilo k'd bi ji ja v pomoć pritekla.
Onda bi mi s'e štorije provila,
kak je mlada bila i kak je zamuž išla
i vuzti stalni d'lje čudesne pute s heklićim i koncim vodila.
Stara mati više ni z nami.

Gori je ona, na vrhu brega,
pri svetimu Jurju.
Ozgora gleda na nas i za sigurni si misli:
„Gdoj sad moj heklić f špancir pelja?“
A heklić polak okna sam zaboravljen leži
i puste dane breji,
p’k si misli
bu li gdoj čez vrata koraknal,
p’k ga morti v ruke zel
kak bi bar još jenput
v nečiji fletni rukami opet zatancal.

Rječnik

fela – vrsta; rovnif – ravnih; zafirknjenif – zakrivljenih; tancaju – plešu; šaraste farbe – šarene boje; pripećenje – čudo; pećice – mali stolnjaci; vanjkušnice – jastučnice; najtiplije – najtoplije; stara mati – baka, prabaka; sef – svih; hekljala – heklala, kukičala, izrađivala ručni rad; heklić – heklarnik, kukičasta igla za heklanje; očice – očice, končani čvorovi u heklanju; brejila – brojala; pritekla – došla; štorije provila – pričala priče, dogodovštine; zamuž išla – udala se; vuzti – pritom; gdoj – tko; f špancir pelja – vodi u šetnju; polak okna – pokraj prozora; breji – broji; čez vrata koraknal – ući kroz vrata; morti – možda; zel – uzeo; fletni rukami – spretnne kruke

SARA BAJUS

REČENIČNI NIZ

Spavam, jedem, hodam,
učim, treniram.
Sve u jednom danu,
isto u svakom danu.

Mislim povremeno.
Pričam po potrebi.
Dišem po navici.

Uglavnom čekam.
Kad je ljeto, čekam zimu.
Kad je zima, čekam ljeto.

A vremena ponestaje.

PAULA SUTON

ODRASTANJE

Skačem u more s visoke
stijene.
Ne znam što me čeka.
Ne znam ni hoću
preživjeti.
Uranjam u beskraj.
Kamenje je oštro,
pijesak je živ,
bića su čudesna.
Plivam.
Uzela sam dovoljno daha.
Razmišljam...
Moram se održati na
površini.
Odrastam...
I bit će mi drago ako počne
kiša.
Padat će po mojoj kosi.
Pitati me kako sam.
Ja sam kao riba.
Voda je moj prijatelj.
Tečem...

DAMJAN BALABAN

NA LJULJAČKI KAD ZATVORIM OČI

Jednom kad nađeš ljuljačku i zatvoriš oči, na prvu se ništa ne dogodi, ali baš kad misliš da se neće ništa dogoditi, dogodi se. Otvoriš vrata za svijet mašte.

U čarobnom svijetu mašte možeš biti što god želiš. Ja sam odlučio biti izumitelj. Mučio sam se i patio, ali jednoga dana, petog srpnja 2254. godine napravio sam aderizum. To je naprava koja služio za teleportiranje. Postao sam jako poznat. Kao Albert Einstein. Postao sam bogat kao Bill Gates i kupio vilu, kuću na 842 kata, mačku koja otvara frižider, knjigu gdje piše sve što postoji o prošlosti i budućnosti. Letio sam preko Egipta, Francuske, Italije, Hrvatske, sve do Kine.

To je bio samo jedan dio svijeta mašte. U njemu možeš biti sam na svijetu, voziti se na rolerkosteru kad poželiš i ući u svaku prodavaonicu na svijetu. Možeš imati beskonačno želja. Možeš zaželjeti da odeš kamo hoćeš i da imaš supermoći kao Hulk ili Superman. U mašti s toliko izbora nikada ti ne dosadi.

Odjednom sam otvorio oči i iznervirao se. Zaboravio sam da je sve što mi se događalo samo mašta. Ali nema veze... i dalje je bilo lijepo.

JARA SEJFUALI

DA SAM JA NETKO DRUGI

Da sam ja ovca, uživala bih u slobodi. Izlazila bih vani s prijateljicama pasti travu i nikada ne bih bila usamljena. Svoje runo ne bih dala nikome, stalno bih ga nje govala regeneratorima i šamponima. Ne shvaćam ovce s ružnim i neurednim runom.

Ne bih izlazila sama u divljinu i nikada ne bih bježala od stada jer se bojim vukova. Vukovi su strašni jer jedu ovce, zato bih imala psa čuvara koji bi me štitio. Čudno je to kako mi ovce cijeli život strahujemo od vukova, a na kraju nas pojede čovjek kojemu smo najviše vjerovali.

Kada pričam s prijateljicama, često se sjetimo priče o starcu kojemu je pobjegla jedna ovca. Dok ju je tražio, sreo je zaljubljeni par i čuo kako muškarac govori svojoj dragoj da u njezinim očima vidi cijeli svijet pa mu je prišao i upitao ga: Vidiš li možda negdje i moju ovcu?

FORTUNOFBIJA

Mnogo je strahova, nekad i previše. Neki se ljudi boje pauka pa su oni arahnofobični, neki se boje malih prostora pa su oni klaustrofobični, a jedan od najčudnijih je ambulofobija, to jest strah od hodanja. Postoji mnogo više strahova nego što ih ja ovdje mogu nabrojiti¹, ali među onima za koje sam čuo ili istražio postoji jedan strah za koji sigurno niste čuli. Možete razmišljati, ali gdje god ga tražili, teško da ćete ga naći. To je *fortunofobija* – strah od sreće. Vjerujem da sam među rijetkima koji osjećaju taj strah jer svi drugi zapravo obožavaju biti sretni, ali ne shvaćaju da kada ste sretni imate više toga za izgubiti. Sreća uvijek iza sebe ima tugu i tamu – ali to je samo strah, zar ne? Ne, to nije samo strah. To je nešto što vas prati većinu vašeg života. Kome god da sam se otvorio i rekao mu za svoj strah ili bi mi se smijao ili bi me pitao jesam li normalan. Na kraju bih ja ispao kriv jer sam nešto napravio i tada se opet vidjelo da poslije sreće dolazi tuga. Na trenutak se osjećate sretno, snažno i onda se sjetite da poslije toga ide bilješka, a možda mi i pozovu roditelje u školu. Nije lako bojati se sreće. Nedavno sam stekao novog prijatelja Ivana. Mislio sam da će biti normalan kada mu kažem za svoj strah, ali nikad ne vjeruj nikome. Kada sam mu rekao, pitao me šalim li se, odgovorio sam mu da sam posve ozbiljan. Rekao je cijelom razredu za moj strah. – Kao što rekoh, nikad ne vjeruj nikome! Sutradan svi su me čekali u razredu. Kada sam došao, počeli su me ismijavati. Govorili su mi da sam psihijatrijski slučaj. Udario sam Ivana i završio kod ravnatelja. Mogu reći da kada sam ga udario, nisam se osje-

---

¹ Ovako je sve krenulo: u razgovoru moje mame i njezine prijateljice čuo sam nekoliko riječi koje završavaju s *-fobija*. Bio sam znatiželjan i guglao sam sve dok nisam pronašao riječi koje su me podsjećale na one koje sam već čuo: ambulofobija – strah od hodanja; antrofobija – strah od ljudi; arahnofobija – strah od pauka; klaustrofobija – strah od malog prostora.

ćao niti sretno niti snažno. Osjećao sam se glupo što sam nekome vjerovao. Ravnatelj me poslao kući nakon što je razgovarao s mojim roditeljima. Ostatak dana proveo sam kod djeda. On se uopće nije ljutio na mene, već se nekako ponosio mnome. Opazio je da njegov unuk ima još jedan strah, a to je antropofobija, strah od ljudi. Rekao mi je da se strahova ne treba sramiti i da su oni dio nas. Sutradan sam ponosno šetao do škole znajući da će me svi izbjegavati, ali me to nije pogodilo jer sam nakon razgovora s djedom bio jači. Shvatio sam da, koliko god se trudili, strahove ne možemo izbjeći. Oni ostanu u nama i žive u našoj glavi bez da plaćaju stanarinu. Zapravo, kad malo bolje razmislim, ako im dopustimo, oblikuju nas da postajemo izdržljiviji. Na tom putu uočio sam još jedan strah – *pisofobija* – strah od pisanja. Od svih mojih strahova ovoga se ne sramim ni najmanje. I znam da će djed biti ponosan.

PAULA RAIĆ

LJUTIBABA

– Ti si najobičnija ljutibaba! Svima ću ispričati za kakve gluposti se naljutiš!

– Svi se ponekad naljute, ali nisu zato ljutibabe. Nisam ljutibaba i točka! Prestani me osuđivati i počni primjećivati i moje dobre strane...

Tako se svakodnevno svađamo moja sestra i ja jer uvijek za takav dijalog nađemo neki povod, ali kako se posvađamo, tako se i pomirimo jer ja uvijek gospođici opraštam sve i volim ju kako samo mlađe seke vole.

Tako je prije nekoliko mjeseci moja sestra napravila nešto toliko loše da mi je para tjedan dana izlazila iz ušiju. Naime, tog kobnog dana tata je imao rođendan. Naravno, i sestra i ja smo se podjednako pribojavale pranja suđa i čišćenja kuće nakon slavlja. Kada je rođendan započeo, morala sam se ponašati kao konobarica. Pa idi tamo, pa idi onamo...

Leti gore, leti dolje! I nakon nekog vremena više mi se to nije dalo pa sam se, valjda i zbog umora, malo naljutila, ali što se mora, nije teško. Dok nije postalo preteško jer moja je gospođica od sestre zabušavala i stalno nalazila izgovor da ode u svoju sobu. Bila sam preumorna pa sam se tako prezaposlena i punih ruku uputila uz stubu po nju da malo pomogne i kad sam došla tik pred vrata njezine sobe, gospođica mi se, shvativši moje namjere, usudila zalupiti vrata pred nosom i to toliko snažno da mi je od straha iz ruku ispala tacna s novim čašama za vino koje su mami toliko značile. I, naravno, sve do jedne razbile su se u tisuću kristalnih komadića.

– Petra, da to više nikada nisi učinila! viknula sam tako glasno da me cijela kuća čula, a možda i susjedna.

Pokušala sam se pribрати i rekla sam sama sebi:

– Dobro, smiri se, neće više nikad.

Sati su prolazili, a ja sam non-stop svima bila na usluzi tako da sam se radeći smirila zbog uništenih čaša, ali taj incident nisam joj zaboravila. Strpljivo sam čekala da gosti odu pa da roditeljima priopćim što je gospođica skrivila. Radovala me pomisao da će tata pobjesnjeti, a tek mama... U sebi sam govorila:

– Eeee, draga moja, kad mama shvati da joj više nema omiljenih čaša, a tek kad te tata dohvati...

Nisam mogla dočekati taj trenutak istine, ali je uskoro i on došao na red. Smješeći se, čekala sam rasplet situacije kad ono nakon Petrinog priznanja, hladan tuš...

– Ma, dušo, u redu je. To su ionako bile samo obične čaše za vino koje se u našoj kući i ne pije baš često! kratko je objasnio tata dok je mama samo tužno slegnula ramenima i dodala kako sad ima dobar razlog da kupi nove.

– Molim? rekla sam u šoku i zacrvjenjela se od užasne ljutnje kao najcrvenija ljuta papričica.

Nakon što su me po tisućiti put prozvali ljutibabom, svatko je od nas, umoran i sa svojim mislima, krenuo na spavanje. Ostatak noći ljutila sam se jer nisam sama sebi mogla objasniti kako se samo mene, tako poslušnu i vrijednu, usuđuju nazvati ljutibabom. No, idući se dan dogodilo nešto još gore. Kad smo se Petra i ja vratile iz škole, na svojim smo krevetima pronašle novu odjeću kojom su nas roditelji odlučili počastiti. Sve bi to bilo u redu da na Petrinom krevetu nije bila hrpa odjeće, a na mojem tek nekoliko majica i kratke hlačice.

– Mama, što je ovo? upitala sam razočarano.

– Pa, rekle ste mi da vam treba nove odjeće! rekla je mama u nadi da će nam se svidjeti odjeća koju nam je kupila.

– Da, ali zašto je Petra dobila više od mene? grcala sam boreći se s knedlom u grlu.

– Ah, draga, pa ona je ipak starija, treba joj više, a uostalom ti ćeš ionako naslijediti sve! mirno je rekla.

Iako se nisam ni naljutila koliko sam trebala, ipak sam opet ispalila nepopravljiva ljutibaba, ali sada sam se bar uvjerala tko je mama na ljubimica, a to me je, moram priznati naljutilo još više. Ukratko, bila sam ljuta kao ris. Baš kad sam pomislila da ne mogu biti ljuća, ispostavilo se da nisam u pravu. Isprobavajući novu odjeću, zaključile smo da su mi dvije majice, od ukupno tri, prevelike te da ih još neću moći nositi. Kad sam ih krenula spremirati u svoj ormar, mama je naredila da ih dam Petri da ih ona nosi dok ja ne narastem dovoljno da na meni ne stoje poput šatora.

– Pa, zezate li vi to mene ili ste ozbiljne?! od zaprepaštenja nisam mogla doći do sebe, ali ovaj put nisam pokazivala ljutnju.

Vješto sam ju skrila jer ja nisam ljutibaba. I nikada to neću priznati koliko god me optuživali.

Nisam ni ljuta, nisam ni baba, stoga nema govora ni o kakvoj ljutibabi.

A, uostalom kakva je to ljutibaba koja svoju sestru voli najviše na svijetu pa joj oprost i prije nego što se pravo naljuti?

BEATA HORVAT

POBJEDNICI

Ljudi žive različite priče. Neke imaju sretan završetak nalik bajci, neke, nažalost, nemaju takav kraj. Ispričat ću vam svoju. Trebala je imati loš završetak, ali je sreća ipak prevagnula na moju stranu.

Obožavam plesati balet. Zapravo, cijelo sam djetinjstvo provela u baletnim papučicama. Sate i sate provela sam gledajući se pred ogledalom u novoj baletnoj haljinici. Ona leprša na sve strane kad se okrećem ili odrazim u nezaboravan skok ispruženih nogu. Punila sam svoju sobu raznim diplomama koje sam dobivala na natjecanjima. Uživala sam u ispunjavanju svojih baletnih snova i ciljeva, a u baletnoj grupi sam pronašla i prijatelje za cijeli život. Moja karijera balerine bila je na samome vrhuncu kad se dogodio taj kobni dan. Vraćala sam se iz škole i stala na zebri. Iako sam tek na znak zelenoga svjetla počela prelaziti cestu, jedan od automobila je poput munje preletio zebriu i udario me. Zadnje čega se sjećam jest užasna bol u kuku, a onda mi se smračilo pred očima... Probudila sam se u nepoznatom okružju. Krevet, na kojemu sam ležala, bio je okružen blještavim liječničkim instrumentima. Bijeli ormarići i bijeli zidovi. Nije mi trebalo dugo da shvatim da se nalazim u bolnici. Malo dalje od kreveta stajali su moji prestrašeni roditelji. Čim su vidjeli da sam progledala, potrčali su i snažno me zagrlili. Tad su mi ispričali sve ono što sad i sama znam o događaju. Liječnica je, srećom, prekinula njihove cmoljave izjave i upoznala me s najgorom dijagnozom ikad: „Nažalost, imaš slomljen kuk i lijevu ruku. Ništa strašno, budeš li slušala moje upute.“

Srce mi je potonulo u pete. Sama pomisao na to da ću se morati oprostiti od baleta bila je nepodnošljiva. Ali, iako mi je na licu zatitralo nekoliko suza, odlučila sam nešto učiniti. Liječnica me slala na razne terapije. Bile su bolne, ali meni je svakim danom bilo sve bolje. Tako da sam se već nekoliko mjeseci i stotinu oceana suza

kasnije vratila u baletnu dvoranu. Majka me dotamo vozila najdužih deset minuta mojega života. Kad sam došla do vrata, primijetila sam da je dvorana prazna. Međutim, uzbuđenje i nemir koji sam osjetila nikako nisam mogla obuzdati. Utrčala sam i počela se izvijati i rastezati na sve moguće načine. Osjećala sam se kao da sam na najboljem nastupu u svom životu. Bez efekata i bez kostima. Piruete mi nikada nisu bile bolje. Nisam niti primijetila da je moja trenerica ušla u dvoranu i zabrinuto me gledala.

Moj put oporavka bio je dug. Težak i trnovit. Katkad bih pomislila da neću uspjeti. Srećom, nadu nisam nikad do kraja izgubila. Želja za plesom poticala me na to da daljnje terapije odradim bez previše samosažaljenja. Tek sam kasnije shvatila da na mom prvom treningu, onom po povratku iz bolnice, ništa nije bilo isto i tek sam kasnije razumjela onaj treneričin zabrinut pogled. Shvatila sam da pobjednici možda osvajaju medalje ili pehare. Možda dobivaju velika priznanja. No pobjednik je zapravo svaki gubitnik koji odluči pokušati ponovo.

RENATA ŠPOLJAR

JUNAKINJA PAVLOVE ULICE

Za mene je svaka knjiga posebna čarolija. Kada otvorim korice, uplovim u svijet koji je stvorio pisac i putujući stranicama poistovjetim se s jednim likom i tako proživljavam radnju knjige. Uvijek i sa svakom knjigom je bilo tako, sve do ove. Prva lektira petoga razreda: Ferenc Molnar – Junaci Pavlove ulice.

No, prvo da vam otkrijem: imam mađarske krvi, one vruće što struji nemirno mojim žilama i zbog koje nisam hladna i ravnodušna, već me tjera na ples, pjesmu i da sve što volim, radim srcem. Volim tu svoju mađarsku stranu pa zato učim mađarski, a mislim da na to prevoditelj knjige nije računao. Zato, dragi moj prevodioče, već u startu imaš grešku. Nisu to nikakvi junaci, nego obični dječaci, sigurno barabe što natjeruju loptu po cijeli dan, tuku se i uvijek uprljani i izgrebani dolaze kući. Hajde da vidim jesu li mađarski dječaci isto takvi. Čitam pažljivo stranicu po stranicu. Da, dječaci kao dječaci, malo mare za školu, misle samo na igru i igraju se rata. Hajde dobro, veže ih prijateljstvo, imaju osjećaj ponosa i zajedništva, duboko ih boli izdaja, praštaju i na kraju tuguju zajedno. Ali čekaj, u knjizi nema nijedne djevojčice! Dragi moj gospodine Molnar, lijepo ste to napisali, ali ovoj djevojčici se ne sviđa kraj priče i upravo sada ulazim u vašu knjigu popraviti stvari, dovesti dječake u red i biti junakinja ove priče.

Budimpešta, 1889. Ime mi je Renata i pomažem majci raditi u Botaničkom vrtu. Kako mogu biti tamo, u vremenu događanja radnje romana? E, pa mogu jer ovo je moja priča. Ako je Molnar mogao napisati da jedini pravi junak njegove knjige umire, onda i ja mogu napisati u svojoj priči sve što poželim. Dakle, pomažem majci u Botaničkom vrtu, uživam u cvijeću, volim red i mir, ali taj mir svaki dan kvari grupa dječaka koji se tu dolaze igrati, trčati i uglavnom praviti nered. Živim u Pavlovoj ulici i imam mlađeg brata

Boku koji se najviše od svega voli igrati s grupom dječaka na praznom zemljištu na križanju Marijine i Pavlove ulice. Čula sam da to mjesto zovu Grund i smatraju ga svojim. Ah, ti dječaci!

Jednoga dana, dok sam uređivala staklenik, čula sam viku i svađu dječaka, a onda sam prepoznala glas malog Nemečeka, prijatelja moga brata. Što li on radi ovdje? Prišuljala sam se bliže i vidjela kako veliki dječak po imenu Feri gura Nemečeka koji pada u vodu. Svi ostali se smiju i nitko da mu pomogne. To me razljuti, izjurim iz svoga skrovišta i pomognem Nemečeku da izađe iz vode, ogrnem ga svojom maramom, a onda stanem pred Ferija i pogledam ga u oči. Tada smijeh utihne, čuje se samo Nemečekovo cvokotanje zubi, a onda zaori moj glas: „Kako te nije sram tući manjega od sebe i smijati mu se! Nađi nekoga sebi ravnog pa se onda pravi važan! Da te vidim!” I onda ponovo tišina, dječaci su zbunjeno pogledavali jedan drugoga. Feri je posramljeno spustio glavu, a ja sam, vidjevši da nema odgovora, pokupila Nemečeka i povela ga kući. Usput mi je ispričao kako su veliki dječaci ukrali njihovu zastavu, a on ju je želio vratiti da se dokaže prijateljima. Sljedećeg dana Boka mi je rekao da se Nemeček jako razbolio, a on će sa svojom grupom dječaka voditi rat jer veliki dječaci ne žele samo zastavu nego i cijeli Grund. Ma samo nam još i rat treba!

Moj otac je liječnik i svaki dan obilazi malog Nemečeka kojem se zdravlje ne popravlja. Jako mi je žao zbog toga i željela bih ga posjetiti, ali danas je nedjelja, a svake nedjelje bogati industrijalac sa svojom suprugom posjećuje Botanički vrt. Ja ih vodim kroz vrt i pričam im o rijetkom i egzotičnom bilju, a oni su uvijek dragi i ljubazni, puni znatiželje i divljenja. Bog im nije podario djece pa im ne smeta čak ni smijeh i igra dječaka koji su i danas tu i igraju neku svoju divlju igru. On je ujedno i vlasnik praznog zemljišta u Pavlovoj ulici. Kroz šetnju vrtom ispričala sam im sve o bolesnom malom Nemečeku, o ovim dječacima koji divljaju vrtom i o nadolazećem ratu za Grund. I da ne duljim priču, završetak je jasan. Gospodin je pozvao Ferija i Boku na razgovor i dao im prijedlog. Može zabraniti

Ferijevim dječacima igru u Botaničkom vrtu, a na Grundu će sagraditi veliki kompleks zgrada ili da njihove družine zajedno očiste Grund i na njemu pomognu izgraditi novo igralište na kojem će se moći igrati djeca iz cijele Jožef varoši. Naravno da su dječaci pristali, zakopali ratnu sjekiru i nekoliko mjeseci kasnije zajedno se igrali svojih dječaćkih igara na Grundu. Na otvaranje igrališta dopratila sam i malog Nemečeka koji, još uvijek slab, ali na putu ozdravljenja, nije to želio propustiti ni za što na svijetu.

I tu je kraj moje priče. Vidite, dragi gospodine Molnar, kako samo jedna djevojčica u priči može dovesti sve u red, čak pobijediti i smrt. I zamislite samo što će sve onda moći ova djevojčica kada odraste.

BARBARA MAGIĆ

MOJA MAMA IMA DEČKA

Moja si je mama našla dečka, užas! Sva je u leptirićima. Mislim da bih sad ja trebala imati nekoga, a ne ona. Pa već ima četrdeset godina! Prestara je! I što da sad radim?!

Upoznala sam ga. Tip je visok. Nema kose – ni jedne dlake na glavi. Nema djecu, i učitelj je matematike. Gdje ga je samo našla? Matematičar i povjesničarka! Kako to još ide zajedno?!

Ako okreneš, barem ću sada imati koga pitati da mi objasni paralelograme i konstruiranje četverokuta.

E, da... Ne voli mačke. To je ogroman problem zato što ih ja obožavam. Imam ih deset. Mama me tjera da ih nekome poklonim, no nema šanse da to napravim zbog tamo nekog ćelavog matematičara. Pa ne misli se valjda doseliti k nama? Ne bi išlo! Neka mi nitko ne dira moje mačke. Ne zna nitko koliko su me baš one umirivale i smirivale kad su se mama i tata razvodili. Moj se psiholog može sakriti! Taj samo nešto ispituje. Filozofije. A ja sam samo htjela malo mira. Moje su me ljubimice jedine razumjele.

Inače... čini se kao dobar tip. (Mamin dečko.) Smiješan čovjek. Voli se šaliti. No žao mi je pravog tate. Valjda neće sad misliti da ga više ne volim. On mi je ipak draži. A ima on i onu svoju. Pa valjda i mama isto može nekoga imati. Uz mene!! No, dobro, i sestru. (Moju sestru.)

Kad smo kod nje – ja sam za sebe mislila da ću poludjeti kad je krenulo s rastavom. No ona se raspala. Još ju nisu (po)složili. Preporuka psihologa: *Samo pozitivno s njom.*

„Ideš prošetati?“, pitam ju.

„Ne da mi se“, odgovara već očekivano.

I sad ti budi pozitivan!

I tako se borimo sve tri – zajedno i svaka sa sobom.

Ali barem je mama procvjetala. Dobro nam je došlo malo smijeha. Možda se sad pokrenemo. Pomaknemo s mrtve točke. Ova borba predugo traje. Tristo trideset i jedan dan.

Pazi ovo! Jučer sam zaljubljenoj predložila da odemo u *shopping*, ali ona nije mogla jer je već imala dogovor s NJIM. A što je s onim: „*Vas dvije ste mi najvažnije. Samo zbog vas živim.*“ Floskule!

Ne razumijem zašto ne bismo svi zajedno mogli izaći. Tužna sam. Ponekad me povrijedi i bezazlena sitnica. „Zgrabila si na živce“, znam čuti od frendice.

Očito je moja majka primijetila promjenu raspoloženja jer mi je ušla u sobu i počela o tome kako me nikad ne bi zamijenila. Naposljetku sam prešla preko toga. Za mir u kući.

Gospođa se dotjerala i pjevušila kad je pratnja pokucala. Nije izgledao loše. Kao da zrači nekom energijom. Valjda su zato i zajedno. Meni je bitan izgled, to je tako kod dvanaestogodišnjakinja.

Simpa mi je njegova jednostavnost. Dosad se u našoj kući uvijek kompliciralo.

Sjeli su u njegov *kadjar* i otišli. Glavom mi je proletjela scena iz filma u kojem serijski ubojica odvodi ženu, a jadnici nije ni na kraju pameti što ju čeka.

„Daj se sredi“, javio mi se unutarnji glas.

Hodajući do WC-a, uhvatila sam krajičkom oka sestru. Uzvratila je pogled. Kao da se maloprije vratila na Zemlju.

„Jesi za *Dobble*?“, pitala sam očekujući onaj njezin odgovor.

„Čekam te u dnevnom“, poskočila je s kreveta. Zinula sam. Tek sam u kupaonici pred ogledalom zatvorila usta. Oči su me još uvijek začuđeno promatrale, ali s nekim sjajem.

Kad sam se spustila, igra je već bila spremna. Mamine fritule koje je ostavila na stolu (valjda da bi se pokazala dečku) najavljivale su božićno vrijeme. Samo što ovaj Božić više neće biti kao što smo navikle.

Sestrin smiješak otvorio je mnoge mogućnosti. Ako je krivac pridošlica koja mi je upravo odvela mamu, vrata su mu otvorena. Širom.

Na dobrom smo putu.

KAJ BUŠ TI PO MOJEM GRUNTU

Jenoga friškoga rujanskoga jutra v jenomu zagorskom selu još se ni megla nije zdigla v nebesa kak spada, a več je ciele sele na nogami. Susedi se tak podmukle glediju kak da su si neke hude jen drugomu napravili. A semu tome razlog su bili orehi. Ciele je sele oko orehi pošandrcale. Se bi te još bile kak tak normalne da niesu sused Jura i suseda Ivka napravili cielu pobunu.

Istoga jutra Ivka hiti vintericu na sebe, vrećicu h ruke i gas h trnac. Gusta megla još je čvrste i odlučne stala pri zemlje. Niti vura vremena nije prešla, a Ivka več merka susedov trnac. Nasred trnaca oreh veliki kak neboder. Štunderala si je ona, e bi e ne bi. Zlecne se i krene prek plota duboke uverena da sused Jura još spi kak top. Nu, tega jutra nije baš bile kak si je Ivka zacrtala. Skoči ona i počne pobirati orehe kak da joj je te zadnji put h životu. Usred njenog slavnog pobiranja napuni ona vrećicu, a v tom času dojde Jura van kak da ga je vrag zanesel. Prve gledi on male pak zakriči: “Ivka, kaj pa to delaš!?” Ivka se zdigne i brze zmisli izgovor kaj dela na njegovom gruntu. „Joj, pak su mi orehi s mojega drieva opali tuj k tebe na grunt pa sam si došla te pobrati kaj ti ne bu te stalo tak po dvorišču.“ Jura se male zamisli h sebi jer mu je suseda nekak čudna bila, ali se nije htel hude zamarati s tem pak je same kimnul z glavu i pobral se v hižu. Nije mogel Jura tak lehke mira duše dati. Odlučil je da se bu zutra hjutre vuru raneše zdigel da vidi kaj se te događa da suseda po njegovom gruntu hara. Zdigel se Jura i hitre skočil na okne i gledel ravne h trnac, a Ivke nema ni za lieka. Jedne pol vure tak je sedel i čakal, ali nič s toga pa se vrnul pak h postelju. Pokle par dane nena-dane Jura se zdigel raneše i išel živinu nahraniti. Pohranil je živinu kad evo ti Ivke kak liepe cuba orehe z Jurinog oreha. Skočil je Jura van i počel se z Ivom svaditi tak žustre i promišljene kak na sudu. Pokle te svađe več je ciele sele znale za taj oferljajs. A Ivka i Jura saki

svoju stranu priče tira. Saki je htel sebi osigurati svoje orehe. Tuj se nije znale od koga je kaj jer su se krošnje oreha jena drugoj preklapale. Tjedan dan je prešel, a med njimi i dalje muk.

Ivka žuri k kumice Ljerke na kavu, a putem se je zestala z Jurom kaj je išel k Štefeku. Prve su mrke jen drugoga pogledali pa produljili dalje. U taj čas zakriči Jura: „Ivka, dojdi k kapelice popoldan da riešime te kaj sme zakuhali“. Ivka ga pogleda i kimne. Ide vura k poldanu kad eto Jure, a eto i Ivke. Dojde Jura bliže pak počne mudre: „Čuj suseda, znam ja da nisi ti nič lošega htela, ali senek nemreme tak. Mi sme si susedi od malih nog“. Ivka stoji i v sebi grunta pak prozbori: “A je, oprosti Jura ak si mislil da bi ja tebi orehe krala, te mi ni na kraj pameti nebi bile. Ali, tuj se već ne zna de su čiji orehi kad se krošnje preklapaju“. Tak su raspravljali još frtalj vure, se dok niesu do pravoga riešenja došli. Odlučili su da buju svoj mejaš podielili na pol pa da se već ne kačiju oko grunta, a orehe su brali kak je gdo trebal. Nigdar se već niesu posvadili radi oreha, ali zbog drugoga grunta jesu sigurne – jer nemaš ti kaj po mojemu gruntu iti.

Rječnik

buš – budeš; cubati – tresti; čakati – čekati; de – gdje; delati – raditi; dojti – doći; drieveo – drvo; e – je li; friškoga – svježega; frtalj – četvrtina; gas – žurno; gdo – tko; gledeti – gledati; grunt – zemljište, posjed; h – u; harati – pustošiti; hititi – baciti; hitre – hitro, brzo; hiža – kuća; hjutre – ujutro; hude – loše; jako; iti – ići; jen – jedan; jenoga – jednoga; kačiti se – svađati se; kak – kako; kao; lehke – lako; med – među; megla – magla; mejaš – kamen koji obilježava posjed; merkati – pogledavati; neke – nešto; nič – ništa; niesu – nisu; nigdar – nikad; nu – no; oferljajs – (loš, neugodan) događaj; neugodnost; okne – prozor; opasti – pasti; orehi – orasi; pa – pak; plot – ograda; pobrati se – otići; pokle – poslije; popoldan – popodne; postelja – krevet; pošandrcati – poludjeti; prejti – proći; prek – preko; raneše – ranije; saki – svaki; se – sve; semu – svemu; senek – svejedno; spati – spavati; sused – susjed; štunderati – misliti, promišljati; te – to; tega – toga; tem – tim; tirati – tjerati; trnac – voćnjak; tuj – tu; v – u; već – već; vinterica – vjetrovka; vrnuti se – vratiti se; vura – sat; z – s(a); zakričati – zavikati; zanesti – dovući; zdići se – dići se; zestati se – sastati se; zlecnuti se – lecnuti se; neugodno se trgnuti; zmisлити – smisliti; zutra – sutra; živina – životinje

PAULA MAROLD

TAK KAK JE BILO

Centar grada u Zagrebu bio je osamdesetih svakodnevno mjesto druženja svih uzrasta.

Uglavnom, svaka penzionerska subota gospođe Zdenke bila je rezervirana za ispijanje kave s prijateljicama. Iritantan pijetao i ove je subote pustio svoj škripavi glas i u kratkom vremenu uspio protresti cijelo susjedstvo i probuditi našu Zdenku.

I dok se Zdenka protezala kuhajući sebi za dobrojutro poveći lončić kave, misao na kavu u centru, slađu i dražu, izmamila joj je osmijeh na usta. Plava, svilena bluza, kupljena prošlog vikenda u Trstu čekala je obješena na štenderu našu Zdenku, dok je torba sa zlatnim privjeskom – kupljena prije nekoliko godina u Gracu – bivala sve punija. Susjeda Nevenka nestrpljivo je pred kućom čekala polazak Zdenkinog najnovijeg limenog ljubimca. Naime, Zdenka je prošli mjesec od tipa na Velesajmu za masne pare, zahvaljujući fondovima za „crne dane“, kupila crvenog Fiću.

– Zdenkić! Pa čekam te već godinama! – veselo je uzviknula Nevenka shvativši kako je njezin najdraži dan u tjednu upravo započeo. Tim više što nije njen red čašćenja (bio je pretprošle subote, prošlu su preskočile skočivši do Trsta) pa je sad mogla bezbrižno put centra.

– Nevečice moja, oprosti kaj kasnim, no jutros me stresel onaj šugavi Štefov pijetao.

– Kaj ga već ne zakolje!? Bu se cijela ulica častila! – jada se Zdenka zaključavajući dvorišna vrata.

Uz glasno *cmok*, obje su skinule šešire kojima su skrivale famozni minival napravljen baš za ovu prigodu, i ušle u već pregrijanog Fiću.

– Sad do Jasminke – uzbuđljivo će Nevenka – bumo kasnile, kak i prošli put!

– Ma ne bumo, sam’ da ova krtija s Velesajma krene.

– Čuj, lepo zgleda, a kaj ak neš šteka! Pa tak i tak, svaki bu s vremenom zaštekao.

I kao da ih je poslušao, Fićo se zaustavio pred ružičastom trokatnicom.

Naravno, čim je Fićo pristao pred kuću, Jasminka je već letjela, slobodna kao ptica, a bijelo-plava haljina lepršala joj je na proljetnom povjetarcu.

– Evo me, evo! – uspuhano je i sretno vikala.

– Oooo! Pa tko nam je to napokon došao!– Zdenka je cvrkutala.

Jasminka, naime, ne voli da je se čeka, no jutros se spremala sporije u nadi da će potrošiti dva sata preranog ustajanja.

– Ajmo curke, sad brzo k Dragici – razdragano će Jasminka odlazujući na sjedalo najnoviju bijelu torbicu. I ona je bila prošle subote u Trstu.

Dragica živi najdalje te dolazak po nju najčešće rezultira kašnjenjem iako se Zdenka uvijek potruđi stići koju minutu ranije.

– I evo zadnje stanke! – uzviknu pred Dragičinim dvorištem.

Dragičina kuća imala je veliku brajdu. Vinova loza protezala se stupovima povezanim žicom duž cijelog dvorišta. Ljeti je tu bilo bog bogova, hladovina.

– Drage moje, tak ste mi falile prek tjedna! Nemrem verovati da smo konačno skupa! – govorila je Dragica s osmjehom na licu.

– A sad... pravac grad! – uskočila je nestrpljivo Nevenka, jer ovaj mali izlet u grad bio je za ovaj četverac (bez kormilara!) najveće veselje. Fićo je jurio ulicama kao da sutra ne postoji. U toj jurilici

Zdenka je zaboravila na sve probleme. Do centra još treba sasvim malo! Raskršće i nekoliko zavoja. Minutu-dvije i brzo će doći u svoj kafić. Ali, neeee! Fićo kao da je odlučio reći dosta pa je baš na sredini raskršća stao kao ukopan. Ni makac dalje! Zamro. U njemu gužva i nevjerica.

– Zdenka šta ti bi! Kaj si stala? – snebila se Dragica. – Da, fakat, za-kaj stojimo? – u nevjerici je bila Nevenka. – Ma kreni više dalje, tak smo blizu! – Jasminka je bila nestrpljiva.

– Nejde, ne mogu vjerovati, nejdee! – začuđeno, razočarano i uznemireno sad je već vikala Zdenka pokušavajući probuditi usnulog Fiću. Ovaj je kašljucao, no pomaknuo se nije.

– Kak to misliš nejde!? – panično je pitala Dragica pokušavajući ignorirati sve iritantnije i jače trubljenje vozača koji su formirali kolonu.

– Nejde! Joj, kaj bumo? Bumo nekaj morale, nemremo ovdje ostat ko zakopane!?

Razmišljala je sad Zdenka na glas. Odjednom se dosjeti.

– Znete kak je trebala jutros padati kiša? I sve smo ponijele kišobrane! Kaj ne?

– Je, ja jesam, no kak nam bu to pomoglo? – čudila se Nevenka i s upitnikom u očima pogledala ostatak ekipe. Zdenka na to nije ništa odgovorila. Iz svoje torbe izvadila je crveni kišobran ukrašen zelenim fluorescentnim uzorkom i samopouzdana izašla iz Fiće. Rastvori kišobran i počne ozbiljna paradirati kišobranom nasred raskršća.

– Zdenka, pa jesi ponorela!? Kaj to delaš? – izbezumljeno su vikale Dragica i Jasminka.

– Pa sad bu neko shvatil da nam treba pomoć pa će izaći – samouvjereni je bila Zdenka.

Jasminka, Nevenka i Dragica pogledale su jedna drugu pa Zdenku koja je pokušavala signalizirati vozačima za pomoć. Trojcu u Fićeku nije drugo preostalo, nego izvaditi svoje kišobrane i pomoći Zdenki u planu.

I zaista! Vozači su prestali trubiti, a susjedstvo na prozorima pozdravljalo je prizor. Zdenki je blistao osmjech na licu. Njen plan je djelovao! Vozači su izlazili iz vozila da bi provjerili o čemu se radi. Našao se tu cijeli razred dobronamjenika koji su odlučili pomoći gospođama pod kišobranima. Trebalo je samo da Zdenka sjedne za upravljač, okrene ključ, stisne pa otpusti kvačilo, a ostalo bi trebalo biti lako. Okupljeno mnoštvo će gurati i Fićo bi se morao pokrenuti. Susjedstvo je navijalo da plan uspije. I uspjelo je, naizgled mrtvi Fićo opet je bio živahan, pa je ekipa gurača, sretno nastavila dalje, susjedi su se vratili svojim brigama, a naše prijateljice sad su već veselo ispijale kavu u centru grada.

LEON ČORKO

DRUGAČIJA OBITELJ

Obožavam onaj osjećaj kad... idem zubaru, uđem u čekaonicu i zubarčina sestra me prozove jednim prezimenom, mog brata drugim, a mamu trećim. Pa svi podignu pogled s ekrana svojih mobitela jer im je čekanje kod zubara upravo postalo zanimljivije. Srećom, pogled im se najviše zadrži na mojoj mami. Naime, tata, sestra, polusestra i ja prezivamo se isto. Moja mama ima drugo prezime. A moja dva polubrata imaju drugačije i od mene i od mame. Zanimljivo, zar ne?

Ako ništa drugo, barem mi ime nije tako neuobičajeno – Leon. Živim s mamom, sestrom, dva polubrata i očuhom. Tatu posjećujem kad dođe iz Njemačke, a tada vidim i polusestru. Da, moji roditelji su rastavljeni. Ponekad to i nije tako loše. Kad odem k tati, odmorim se od stalnog kvocanja „Leone, jesi li učio? ... Leone, uči! ... Leone, zadaća!“ Mislim da se i mama tada odmara ili možda skuplja snage za češće ponavljanje tih istih rečenica. Moja sestra trenira odbojku i puno uči, po čemu uopće nismo slični. Zapravo smo potpuno različiti u svemu, a zamislite, imamo istu mamu i istog tatu. Sličnije interese imam s polusestrom koja, jednako kao i ja, ne voli učiti, a ono što dijelimo je zajednički tata. Moj polubrat trenira nogomet i vrlo je dobar u tome. Ipak je učio od mene. No čim se spomene škola, samo da se ne zavuču pod krevet koliko je lijen. Tako nekako i ja. Čudnog li čuda, imamo istu mamu, koja, usput budi rečeno, nije tako lijena kao nas dvojica. Moj najmlađi polubrat ima tri i pol godine. Ima cerebralnu paralizu. Stigao je na ovaj svijet dva mjeseca ranije i zbog toga ima oštećenje mozga. Znam, zvuči strašno. I nama je tako zvučalo kad smo saznali. Bilo nam je jako teško. Liječnici nisu imali dobre prognoze. Rekli su da će biti vrlo loše, da mu je oštećen vid i centar za hod. No on danas dobro vidi. Istina je da ne hoda, ali svakodnevnim vježbama će se možda i

to promijeniti. Puno puta nam mama kaže u šali da svi treniramo; moja sestra odbojku, brat i ja nogomet, drugi brat vježbe snage, a svi zajedno njezine živce. Moj očuh je dosta strog, ali puno se brine o nama i pruži nam sve. Kupuje igrice za *playstation*, a mama nam ih, naravno, brani kad smo u kazni. Oni uopće ne sliče jedan drugome i živi su dokaz da se suprotnosti privlače. On radi u Sloveniji i zbog toga često izbiva od kuće, ali nas uvijek razveseljava i zabavlja kad je doma. Mama je dobro odabrala i ovog puta.

Često me pitaju za polubraču. Ne volim taj predmetak polu–, baš glupo zvuči. Oni su svi moja braća i sestre i nisu nikakve polovice nečega. Zapravo svi smo zajedno vrlo cjeloviti. Koliko se god različito zvali i prezivali, drugačije izgledali, ili imali pomaknute poglede na svijet, po nečemu smo ipak jedinstveni – mi smo obitelj. Jedna velika i sretna obitelj. Ni po čemu drugačiji, a opet toliko različiti od drugih obitelji.

LUNA SVOBODA

ČETIRI KRALJA

Nekoć davno, na početku svijeta, svom su zemljom vladala četiri kralja, četiri brata koja su se voljela i slagala. Bijahu toliko mladi da još ni brkove ne imahu. Pravedno su raspodijelili zemlju među sobom te se svaki kralj trudio vladati svojim komadom zemlje najbolje što može.

Jednoga se dana kraljevska braća susrela kraj starog osamljenog hrasta na rubu šume. Imali su namjeru razgovarati o tome kako svaki od njih može poboljšati svoju vladavinu. Ali pred njima se pojavi zlatokosa vila rumena lica i očiju modrih poput neba.

Bijela je haljina obavijala svilenu kožu i izgledala je nježno poput pahuljice. Obrati se iznenađenim kraljevima umilnim, ali odlučnim glasom:

– Pozdravljam vas, ljudski kraljevi. Stižem kao izaslanica magičnih bića s molbom. Velika je nesreća zadesila magični narod. Nesloga i kaos naši su najveći neprijatelji, stoga trebamo vas, ljudske kraljeve, da donesete mir u naše redove.

Kraljevi se začuđeno pogledaše, nije im bilo jasno kako bi oni mogli donijeti mir među magična stvorenja.

– Ako prihvatite moju molbu – nastavi vila gromkim glasom – znajte da velika odgovornost leži na vašim leđima. Nikada više nećete smjeti napustiti magični narod. Da biste dobro vladali nebeskim bićima, morate raditi na sebi i prevladati svoje nedostatke.

Kraljevi su zašutjeli na njezine riječi. Vila im je iskazala veliku čast svojom ponudom pa su potvrdno zamrmljali nadajući se da će ispuniti uvjete.

Vila se osmjehne.

– Drago mi je što prihvaćate moju ponudu. Imate godinu dana da se usavršite i ja vjerujem da ćete biti dostojni vladari magičnih bića – reče vila i nestade u bljesku.

Najstariji se brat kralj Karo zamisli. Ljudi iz njegove zemlje voljeli su ga i poštovali zbog vesele i vedre naravi. Bio je čovjek koji bi učinio sve za druge, ali njegovo kraljevstvo bijaše siromašnije od ostalih, a narod je gotovo gladovao. Od tog dana na zastavi njegove zemlje vijorio se dijamant – znak bogatstva. Kralj Karo bio je odlučan u namjeri da on i njegov narod budu puna trbuha i žive u raskošnim kućama.

Kralj Herc također se zamisli. Iako je dobro vladao zemljom, narod ga nije volio jer bijaše previše hladan. Povevši se za svojim bratom, na zastavu stavi srce – znak ljubavi.

Kralj Tref se namršti. Znao je da dobro vlada zemljom i da ga njegov narod voli, ali on nije bio sretan. U želji da učini sve da bi privlačio sreću, stavi na svoju zastavu djetelinu – simbol sreće.

Kralj Pik, najmlađi brat, cijelo vrijeme zamišljeno gledaše u stablo. – Blago stablu, – mišljaše. – Sigurno je mudro budući da je mnoge godine proživjelo šuteći i promatrajući.

Želeći mudrost stoljetnoga stabla, kralj Pik na svoju zastavu stavi drvo – simbol mudrosti.

Od toga su dana kraljevi činili sve da bi se znakovi na njihovim zastavama obistinili. Kralj Karo poče marljivo raditi na ispunjavanju gradske riznice. Narodu je dodijelio polja i livade te im osigurao slobodnu trgovinu s drugim zemljama. Kralj Herc posjećivao ljude u najvećoj potrebi i žalosti te je nastojao pomagati im i suosjećati s njima. Kralj Tref je vježbao smijanje te se družio sa sretnim ljudima, dok je kralj Pik marljivo čitao i svakodnevno učio.

Nakon što prođe jedno ljeto, pojavi se lijepa vila pred kraljevskom braćom na istome onome mjestu gdje se prvi put sretoše.

– Čestitam vam, nebeski kraljevi! Uspjeli ste prevladati svoje slabosti.

Svakom je kralju dano da vlada jednom vrstom. Stolovali su na nebu, gdje su mogli s pažnjom promatrati svako magično biće. Kralj Karo postao je vladar vila i vilenjaka. Kralj Herc vladao je zmajevima. Kralju Trefu dano je da vlada duhovima, a kralju Piku dodijeljene su vodorige i kamene zvijeri.

– Tko će vladati ljudskom vrstom? – upita kralj Herc vilu.

Vila se nasmije i reče: Ljudi su dobili mogućnost sami birati svoga kralja.

Kraljevi Karo, Herc, Tref i Pik vladali su dugi niz godina pravedno, mudro i pošteno na nebu. Kralj Karo, vladar vila i vilenjaka, bijaše oženio lijepu zlatokosu vilu.

Nakon dugog niza godina kraljevi poželješe posjetiti ljude i vidjeti je li se što promijenilo nakon njihova odlaska. Znali su da ne smiju pogaziti riječ kojom su se obvezali i da su odgovorni za magična bića. Bili su svjesni da, ako ih napuste, moglo bi ponovno doći do nesuglasica i nevolja. No, želja je bila jača od njihove odgovornosti i riječi dane prije mnogo ljeta te su se kraljevi u okrilju noći spustili s neba na zemlju. Mislili su kako nitko neće primijetiti da ih nema, a oni će se do zore vratiti u svoje odaje.

Bili su užasnuti promjenom koju su zatekli: ljudi su ratovali, zemlja je bila opustošena, posvuda suze, očaj i bijeda.

U međuvremenu se Karova žena probudila te je shvatila da nema njezina muža. Odmah joj je bilo jasno da se s braćom iskrao jer je primijetila kako se nešto potajno dogovaraju. Srdita na neodgovorne kraljeve spustila se među ljude.

– Neodgovorni kraljevi! – zagrmila je. – Rat bjesni među ljudima. Zar želite da se to dogodi i među magičnim bićima? Niste održali svoju riječ, stoga je vaša sudbina zapečaćena.

Kralj Karo bacio se na koljena moleći svoju ženu neka se smiluje. No vila ga nije slušala te je kralja Kara i ostale kraljeve za kaznu pretvorila u igraće karte.

OGRADA

Jesen je. Vani puše hladan vjetar i nosi već žuto lišće s grana. Čini se da će kišiti. U toploj sam sobi i pišem zadaću. Zamislila sam se nad nekim zadacima, ali me prekine lavež psa! Ustanem i lagano otvorim prozor pogledavši u susjedno dvorište.

Prvo sjećanje. Deset mi je godina. Početak je lipnja, sunce nas časti ugodnom toplinom. Ptice bezbrižno prelijeću nebom. Iz krošnje se javi i vjerni kos, bez kojega bi vani bilo pretiho. Nastava je za taj dan završila pa sam se s prijateljima dogovorila za druženje. Vani je ugodno. Zapuhao je povjetarac, zanjihao tek koju granu te donio miris pokošene trave i procvalog cvijeća. Godio nam je zrak, radovali smo se igri skrivača. Cijelom se ulicom čuje dječji smijeh. Kada smo zajapureni i gladni završili s igrom, nikome se još nije dalo ići kući. I onda dolazi najbolji dio – susjedi nas zovu k sebi da se počastimo trešnjama. Visoka i razgranata trešnja krasila je lijepo uređeno dvorište bez ograde. Grane, gusto prekrivene zelenim listovima, protezale su se do krova kuće čineći ugodnu hladovinu za vrijeme velikih vrućina. Dočekali su nas okruglasti, krupni i crveni plodovi koji su visjeli s grana kao kuglice na boru. Trešnja, slobodna u svojoj ljepoti, zauzela je veći dio dvorišta. Čini se da diše punim plućima. Svatko ju je mogao posjetiti i okusiti njezine sočne plodove. Ponosila se svojom bujnom i raskošnom krošnjom. Prolaznici su joj se divili, a ona bi im svake godine uzvratila bogatim urodom. Dotrčali smo do nje i počeli se penjati kao vjeverice. Uživali smo u slatkastome okusu trešanja. Zasladiivši se, sjeli smo u hladovinu i naslonili se na stablo trešnje, prijateljski oslonac nakon popodnevnog igre.

Otvorim oči. Zapuhne me hladan vjetar, kosa mi se pomakne u stranu. Odlučim zatvoriti prozor, no ponovo pogledam susjedovo dvorište i ugledam trešnju. Gotovo da nema listova. Naježim se. Uspomene se probijaju kroz hladan zrak.

Drugo sjećanje. Trinaest mi je godina. Ljeto je, sredina srpnja. Sunce je već odavno zašlo, no još nije mrak. Preko dana sunce je jako, zna biti i sparno pa ostajem u kući čekajući predvečerje. Tek tada odlazim u šetnju ulicom. Osluškujem svoj korak i uživam u trenutku, pozdravljam prijatelje. Vraćajući se kući, zaustavim se kod susjednog dvorišta. Pogledam visoku trešnju. Na njoj više nema plodova jer je sezona trešanja odavno završila, no i dalje se zelene tanke grane. Trešnja kao da se raduje, uzvratim joj osmijehom. Približim se stablu i dodirujem hrapavu koru. Jagodice prepoznaju neravnu površinu. Jedna se mačka upravo

zatrčala i popela do visokih grana. Mirno hoda održavajući ravnotežu kao akrobat u cirkusu. Uplašila je vrapca koji se dotad odmarao na grani. Trešnja je postala mjesto okupljanja. Pruža utočište i mir. Djeluje samopouzđano, kao da je svjesna svojih mogućnosti. Lijepa i raskošna. Pomaže djeci, životinjama, slučajnim prolaznicima...

Začujem zvuk automobila. Vidim nove susjede kako se parkiraju u dvorištu. Za njima dolazi veliki bijeli kombi s građevinskim materijalom. Susjed izlazi iz automobila i pomaže kombiju naći pogodno mjesto za parkiranje. Pozdravim ih te odem kući kako im ne bih smetala. Sutradan me probudila buka koja je dolazila izvana. U susjedovom se dvorištu nešto događa. Odlučim izaći van i izbliza vidjeti što rade. Sunce je sjalo od jutra, vani je bilo ugodno iako malo svježije. Približim se susjedovoj kući. Radnici vrijedno rade svoj posao. Zainteresirano upitam susjeda što rade, a on mi brišući rukom znoj sa čela odgovori da grade ogradu da bi im zaštitila i čuvala kuću i dvorište. Možda je dobro je biti ograđen, nakratko pomislim, no onda primijetim trešnju čije su se grane malo nakrivile, činila mi se zbunjenom.

Zatvaram prozor. Izadem iz sobe i drvenim se stepenicama spuštam do hodnika. S vješalice uzmem jaknu i obujem tenisice. Vani kiši i sve je mokro. Otvaram prozirni kišobran. Nema ni žive duše, na pločniku tek pokoja žedna glista koja ne želi propustiti darovanu kap kiše. Ne žurim se. Promatram ono zbog čega sam i izašla

van. Trešnju... Ograđenu trešnju. Sad je u dvorištu zatvorena čekala proljeće i bolje vrijeme. Ograda je visoka više od jednog metra. Stupići su gusto zbijeni pa se nijedna životinja ne može provući. Sive je boje, poput današnjeg vremena. Rub stupića poprilično je oštar. Mislim da ne bi dobro prošao onaj koji bi je išao preskakati. Kapljice kiše polako se spuštaju niz metalne stupiće. Pogledam trešnju. Nekoć vesela i sretna, sad je preda mnom stajala pogrbljena i sjetna. Vjetar pomiče njezine gole grane. Onako sama i zatvorena podsjetila me na Šimunovićevu Srnu.

Nije slobodna. Ne može više svatko doći do nje i sjesti pod rascvjetalu krošnju, mjesto našeg druženja u ranome djetinjstvu. Ograda ju je povukla u svoj tihi zagrljaj. Postala je nedodirljiva, a njezina ljepota ograđena. Iako blizu, sada se činila dalekom i nedostupnom. Gledat ću je izdaleka kako se u proljeće bijeli nježnim cvjetovima, a u jesen otpušta zlaćane listove. I kako je lijepo da postoji.

U zadnje je vrijeme podignuto mnogo novih ograda u ulici. I niču nove. S modernijim materijalom, navodno otpornim na klimatske promjene.

Ipak, potajno se nadam da će barem jedna trešnjina grana otkazati poslušnost i narasti preko ograde u naše dvorište. Da mogu dohvatiti prve plodove. Kao podsjetnik na vrijeme odrastanja i druženja oko njezina stabla. Na vrijeme bez ograde.

MATEJA IVANKOVIĆ

STRANICE MOG DNEVNIKA: HERCEGOVAČKA SVADBA

20. kolovoza 2022.

Dragi dnevniče!

Doša je taj dan koji san nestrpljivo iščekivala jer već dve godine nisam bila u svatovima. Dugo sam ga čekala zbog dragih ljudi i dobrog provoda. Jučer se oženio mamin rođak iz Hercegovine. A i on je naša dan kad će se ženiti! Usrid osmog mjeseca i na +42! (Šta stari ljudi kažu: „Ima i 50 stupnjeva, samo neći ovi s radija da priznaju.“) Zvizdan peče... cvrčci mantaju od cvrčanja... smilje miriše... ose napadaju grožđe koje još zrije... kolači se tope i u frižideru... Eto! Tolko je vruće!

Svatovi su se okupili kod mladoženje. Niko na +42 nije moga ist džigaricu. Nakon pivanja „Danas, majko, ženiš svoga sina“ zaputili smo se prema mladinoj kući. Mladina tetka, bome, bratanu nije tila dat za džabe. Kum je dobro olakša kesu. Dok je otvara šampanjac, čep ga je pogodio posrid čela, ali nije se dao smetat. I tamo se pivalo i plesalo. Zatim smo pošli prema crkvi. Bogu fala, tamo nije bilo nikakvog bižanja mlade, onesvišćivanja zbog vrućine i sličnoga šta sam znala vidit u filmovima. Mlađarija je sidila okolo pa su babe odradile svoje i upozorile ih da ne side na promaji.

Nakon vinčanja vraćali smo se mladoženjinom kući. Običaj je pribacit jabuku priko kuće. Doša je red na mladu. Tribala je pribacit jabuku punu sitni' priko krova. Mlada se tolko pripala da ne razbije prozor da je jabuka završila u komšijinom dvorištu. Jedan mali se tako jako krivio što nije uvatio jabuku da ga je mater morala odvest kući jer je bio glasnjiji od tamburaša. Dok je mlada bacala jabuku i darivala dicu bombonima, seoske babe su ju dobro ošacovale i došle do

zaključka kako je neva šesna i da će se lako obiknit na nji'ovo selo. Povođani su komentirali kako se u dobru kuću udala. Mrak je još bio daleko, a jedan momak je još za dana svašta smiša pa ga je zabolio želudac. Kako narod kaže: „Bogu dušu, Bog je neće!“ A jadna mater 'oda za njim govoreći: “Bolan, jadan ne bio, šta si sve smiša u sebe! Oš povraćat?!”

Onda smo krenuli u salu. Mom ujki je na po' puta pukla guma, tako da je bilo veselo. A i u sali je bilo veselo! Dica su zaigrano plesala ne fermajuć prvi ples mladenaca. Neke mame su svoju dicu makle da ne smetaju mladencima, a neke su bile tolko zauzete štrokanjem za instagram da nisu ni primitile di su im dica. Naškubile bi usne, namištale 'aljine i noge u štiklama, samo da što lipše ispadnu.

Prije posluživanja večere stari svat se pomolio i po starom dobrom običaju otpivale su se dvi himne – Lijepa naša i Moja Hercegovina. Hrana je bila aman taman iako sam ja, od puste žurbe da iden plesat, samo malo čalabrcnila. Neudane rodice i prijateljice lovile su buket, a neoženjeni momci kravatu. Lovila san i ja buket, eto, reda radi! Dok su se sve naguravale da ga ulove, on je pa' tik do mojih nogu. Ja san u nj gledala ko u ježa i nije mi ni palo na pamet jamit ga s poda jer je to značilo ples s nepoznatom osobom. Na kraju krajeva, dragi dnevniče, pored onoliko cura na podiju, ni na kraj pameti mi nije udavat se prva.

Taj je dan, ako ne računam vrućinu, bio odličan. Svi smo se sjajno proveli i zabavili. Plesala san s ujkom i zabavljala se s rodicama. Tu je, dragi dnevniče, bilo još svakakvih tradicijskih običaja, poput mišanja juhe, prinošenja mlade priko praga itd., itd. ... No, preumorna san od jučerašnjega plesanja i nespavanja tako da ću ti to opisat drugu put. Meni je bilo odlično, a posebno mi je bilo drago i lipo vidit kolko omladina poštuje običaje. A ti, dragi dnevniče, čuvaj ove retke. Pročitat ću ih opet prije nego što se ja budem udavala tako da se sitim šta me sve čeka u svatovima.

zvizdan – kada ljeti uprži sunce; mantat – kad ti se vrti u glavi; svatovi – osobe na svadbi s mladoženjine strane; ist džigaricu – jesti janjeću jetricu u gulašu; bratana – nećakinja, bratova kći; promaja – propuh; sitne – kovanice; komšija – susjed; kriviti se – jako plakati; ošacovati – procijeniti pogledom; neva – nevjesta, mladenka; šesna – skladno građena; obiknuti se – naviknuti se; povodani – osobe na svadbi s mladine strane; bolan – usklik, slično kao: Čovječe, što radiš?!; ne fermati – ne mariti; štrokanje – fotografiranje; naškubiti usne – napučiti usne; aman taman – baš kako treba; čalabrcniti – prigristi, vrlo malo pojesti; jamit – pokupiti

GAJETA

Svakoga dana vraćam se njemu, mjestu na kojem sam prestao sanjati i pitam se što je bila stvarnost, a što mašta. Koračam obalom, oslušujem kako se srebrnkasti kamenčići sudaraju s prijetecim hridima i, zajedno sa zvukom valova, stvaraju neobičnu pjesmu, nevidljivu crtu između dvaju svjetova. Tada se obično žurnim korakom uputim prema poznatom mjestu, gdje se more stapa s krševitim dijelom kopna, očekujući da ću opet vidjeti lice tog neobičnog starca. Hipnotizirano gledam tragove svojih stopa i naviru mi sjećanja na veličanstveni susret.

Toga sam dana, hodajući obalom, promatrao kako se sunce spaja s morem i ugledao malu neobičnu svjetlost negdje u daljini. Svakim korakom bliže njoj, more je bivalo sve mirnije, a vjetar kao da bi potpuno utihnuo. Nadomak stijeni koja mi je skrila pogled, ugledao sam staru drvenu gajetu, zagrljenu s morem i hridima. Izgledala je kao na starim slikama, prekrivena prošlošću, obasuta ranama, slomljena, kao da čeka svoj posljednji plov. Na drvenom istrošenom pramcu ugledao sam njega... Starac, omanjeg rasta, bijele brade i kose skrivene pod neuglednom pletenom kapom mirno je sjedio i pleo ribarsku mrežu. U ustima je imao lulu iz koje se povremeno žarila narančasta svjetlost, a oblak dima skrivao mu je oči. Podigao je glavu i pozdravio me osmijehom, a zatim pozvao k sebi na gajetu. Zakoračivši na brod, ugledao sam crnobijele fotografije raširene ispod mreže koju je pleo. Na jednoj od njih bio je mladić snažnije građe i djevojka s djetetom u krilu. Upitao sam ga: „Jeste li to Vi na slici?” Na tren je zastao, a oči su mu se napunile suzama. Podignuo je sliku i drhtavim glasom započeo svoju priču: “Rodija san se u malon ribarskon mistu, a pape mi je bia marangun. Radija je svašta o drva, u cilome mistu po cile dane, a kad bi se vratija doma skupa bi radili na ovoj gajeti u kojoj sidiš. Mater, ka svaka mater, uvik je bila

uz mene i brinila se o svemu ostalom. Bilo je to vrime, pari mi se, kad su ljudi imali manje, a bili puno sritniji.“ Nakon toga je malo zastao, nasmiješio se i nastavio: „Već san bija izresta u mulca kad smo završili gajetu i kad smo prvi put izašli na more. Mater je grintala jer je uvijek bilo straj od mora, ali kad smo se navečer vratili doma s ciplima i kad su zavonjale naše gradele, nastala je fešta u cilome mistu. Pape je sve češće izlazija na more, a i ja sa njen i u našoj kući uvijek se čuja samo smij. Jednoga dana, dok san krpa mrižu na obali, ugleda san nešto najlipše u svon životu. Bila je to Marjeta, divojka predivne tamne kose i očiju ka dva maruna. Dugo mi je tribalo da je osvojin, al san zna u sebi da ne želin ni jednu drugu.

Sićan se dobro jutra kad je pape odlučija sam izać na more jer se parilo da se sprema nevera. Mater je grintala, al on se nije da odgovorit. Neću nikad zaboravit taj dan, ka da se nebo spojilo s moren. Valovi su odnili porat, a nijedna ribarica koja je izašla na more se ni vratila. U sumrak, kad je pala nevera sve brodice i svi ljudi iz mista krenili su u potragu, ali nikog nisu našli. More ih je vazelo sebi, ka i iljadu puti do tad.“ Starac je ponovo zastao pričati i suze su mu potekle niz obraze zaustavljajući se na svakoj bori na njegovom izmučenom licu. Pružio sam mu rubac, a on ga je prihvatio sa smiješkom i nastavio priču: „Svaki dan san iša na more i tražija našu gajetu. Jednoga dana, ploveći kraj poznatog škoja, ugleda san je i odlučija odvuć je doma i popraviti. Mater više nikad ni bila ista, nesta je smij u očima i ponovo san ga vidija tek kad je na svit doša mali Duje, Marjetino i moje dite. Kuća je opet bila puna smija, a ja san Duju učija svemu, ka ča je moj pape mene. Vrime je letilo i Duje je izresta u mulca ka ča san i ja bija i zajedno smo provodili vrime popravljajući staru gajetu. Obeća san materi da gajeta nikad neće na more dok je ona živa, ali za petnaest godin mater je skončala od starosti i otišla papi činit društvo. Odlučija san u spomen na papu porinut gajetu u more i sa sinon otić na škoj di san je naša polomljenu nakon nevere. U to vrime u mistu se pojavila teška bolest. Kampaneli su neprestano zvonili, Marijeta je počela hripjat, a ubrzo i Duje i ni prošlo ni misec dan i oboje su...“ Starac se tada slomio i počeo jecati, a svaki

dio njegova tijela tresao se poput maslačka na vjetru. Zagrlio sam ga što sam snažnije mogao, a on je toliko čvrsto stisnuo moj dlan i pognuo glavu kao da pokušava sakriti svoju bol. Nakon nekog vremena sabrao se i nastavio: „Otad san svaki dan bija na moru u ovoj gajeti, a more mi bilo sve ča san ima. Plovija san po najjačin neveran, al me more ni tilo sebi vazest... Vajda ni bilo moje vrime... U zoru iden opet i kad se vratin donit ću ti cipli kake još nisi vidija, samo ja znan tu štaciju di jih ima, to je misto di san naša gajetu posli nevere. Poj doma spat i reci materi da ćeš sutra za obid donit ciple.“ Pozdravio sam se sa starcem i uputio kući, a usput se sjetio kako ga nisam upitao ni za ime.

Te noći nisam mogao spavati, jedva sam dočekaao da svane jutro i odmah pohitao na mjesto gdje smo se sreli. Uvala je bila prazna, gajete i starca nigdje, a na jednoj hridi našao sam onu sliku, na čijoj je pozadini pisalo: „Duje, Marjeta i Jere“. I od tog dana svaki se dan vraćam, ali ipak u sebi znam da su se starac i njegova gajeta pomirili s morem.

OD KOLIJEVKE PA DO GROBA...

Dolazim kući nakon šest sati nastave i dva dodatna iz kemije. Sat pokazuje 3:15.

Ručak. Sjedam za stol. Tata – umoran: osam sati varenja, brušenja... Mama – umorna: osam sati šivanja cipela. Baka – umorna: čisti, pere, kuha, sprema... Djed – umoran: obrezao je sve tri voćke u vrtu, a granje će – ako bude volje – pokupiti sutra. A ja? Isto – umorna.

„Kaj je, dete? Si betežna?“ čujem bakin zabrinut glas.

„Nisam, bako, ali danas mi je bilo malo naporno.“

„Dete, kak moreš biti umorna? Ve ti je najljepše. Školarka si, a znaš kaj veljju – od kolijevke do groba...“, krene baka nakon čega, uz dubok uzdah, slijedi svima nama poznati monolog o ljepoti njezinih školskih dana.

A i moje misli lutaju... Hm, svi su umorni! Svi, kao, naporno rade! Svi, baš svi osim mene.

A ja? Ništa, osim što sam osam sati na nastavi, nešto malo pišem, crtam, možda malo potrčim na tjelesnom, tu i tamo pjevam na glazbenom...

Fantastično! Savršeno! Jedino što, nakon osam sati nastave, moram još dva-tri sata...

Ne znam, možda sam glasno razmišljala, ali me prekine tatin glas: „A kaj ti moraš?“

Nije u mom stilu, ali (*Ah, moj dugi jezik!*) odgovorim: „Tata, ja baš ništa ne moram! Dođem iz škole i moj je radni dan završen! Osim nekih sitnica: znati nekoliko jednostavnih pravila, napisati dvije-tri kratke zadaće, čitati zanimljivu lekturu, izraditi prezentaciju, obojati

kućicu za ptice... Aha, i moram nešto malo učiti za sutrašnje sate. No, ne moram, ali... Znam da i mama i ti želite petice pa zato moram tu i tamo nešto znati.“

Tata odmahne rukom i nastavi jesti. I mama i djed i baka i ja. U tišini. No, moje misli plove...

Mama – odlučila se za ručnu pumpu u vrtu. Tata pokušava, ali neće cijev u zemlju... No mama sigurno zna da je zemljina kora kontinentska ili oceanska i da zajedno s gornjim dijelom plašta čini litosferu koja se sastoji od vulkanskih, taložnih i preobraznih stijena.

Eto, mama, tu je problem, nije tata kriv. Kako znam? Pa imam peticu iz geografije!

Djed – ruske pjesme, osobito *Volga, Volga*. Jezik mi je opet brži od pameti: „Djede, a kolika je Volga?“ A on samo klimne glavom: „To samo dragi Bog zna!“ Naravno, ali za peticu, osim Boga, i ja moram znati da je Volga s 3688 km dužine najveća europska rijeka.

Tata – mehanika, strojevi, bušilice, perilice, parni, dizelski, benzin-ski motori... Sve je u malom prstu! A fetiš mu je James Watt: „Fala ti Božek na njemu, bez njega ne bi bilo industrije!“ Naravno, on ne zna da je Wattov stroj bio visok 7,3 m, imao koljenastu osovinu i promjer cilindra 1,25 m. Nema veze, on ne mora, ali ja to moram znati želim li peticu.

Moj stric, kućni Einstein – napamet množi, dijeli, zbraja kubike šljunka, broj crijepova za krov, površinu šupe, razmak stupova za ogradu... Ali na spomen tri korijena koji su sastavljeni u dvojne razlomke ili iracionalnih brojeva odmahuje rukom: „Ne muljaj, mala, matematika je uvijek jednostavna, racionalna!“ Njemu dosta, ali meni za peticu – nije!

Mučim vas? Naporna sam! Hm, možda i jesam, ali izdržite još malo.

Elektroskop? Znamo da mjeri prelazak slobodnih elektrona. A listići se na elektroskopu udaljavaju... Ne znate za odbojnu električnu silu istoimenih naboja? Sram vas bilo!

Evo nešto lakše: sumporne i sumporaste kiseline! Ne znate da sumporov dioksid daje sumporastu, a sumporov trioksid sumpornu kiselinu? Moguće, ali bez toga, nema petice!

Jedete salatu? Naravno! No, znate li da će je u želucu razgraditi želučana kiselina (pH 1.5 – 3.5) te da su enzimi krivi za razgradnju hrane. Ako i ne znate, ja moram znati!

I mali brat mi pomaže. Jezičav, visok, mršav, ne znaš ima li duže ruke ili noge. Ali kad ga prijatelj preko dvorišne ograde zazove: „Krakati, dođi!“ u glavu me udari Krakatau, vulkan čija je erupcija 1883. izazvala globalni period hlađenja. No, znate gdje se nalazi? Pa, naravno, i vrapci na krovu to znaju. E, i to mi je jednom pomoglo dobiti peticu.

A kad vidim djeda kako čisti mahovinu s krova šupe, sigurna sam da razmišlja kako se životni ciklus mahovine sastoji od izmjene spolne i nespolne generacije.

A važan je i materinji jezik. Njegova je važnost obrnuto proporcionalna pravilima uz koja ćete pisati, a i govoriti bolje od Olivera Mlakara.

Samo pazite na naglaske (*Ima ih, srećom, samo četiri!*), zanaglasnu dužina izgovorite duže, pazite na č/ć ili ije/je/e/i, naučite nekoliko pravila o velikom početnom slovu, pazite na položaj atributa (*Koji, zamislite, može biti i iza imenice!*) te razlikujete uzročnu od namjerne rečenice i petica je sigurna. Aha, još i povijest jezika. *Piece of cake!* Mislim, ono, srednjevjekovni spomenici, inkunabule, rječnici, gramatike, Gaj, jezične škole, Londonac...

(Ovo zadnje, molim vas, ne recite mom učitelju! Nećete? Puno vam hvala!)

Dosadna sam? Možda. Ali ne klonite duhom. To još nije sve. Mogla bih ja tako u nedogled! No, ako i dalje mislite da nam je lijepo i lako, pokušajte i vi naučiti te *za život važne stvari* u ovoj školi *za život*. Pokušajte pa onda recite da je nama lako i da *od kolijevke pa do groba nema ljepšeg doba!*

FRANKA ŠIMIĆ

PROMATRAČ S DRUGOGA KATA

Dva tjedna prije početka nove školske godine igrala sam se u svojoj sobi. Potpuna tišina isprekidana zvukom kapljica koje udaraju o prozorsko staklo. Tišinu razbija zvuk s mamina mobitela, a potom bespomoćan plač. Za koji dan otišli smo baki. Čim sam izašla iz automobila, pogledala sam prema bakinu balkonu...

Te godine pošla sam u drugi razred. Zbog posla svojih roditelja često sam bila kod bake i djeda. Svako jutro baka bi stajala kraj portafona i čekala zvono. To smo bili brat, sestra i ja. Na stolu bi nas čekao svježi, još topao kruh i, naravno, linolada. Deda bi sjedio na balkonu u svojem stolcu i vrtio cigaretu po rukama. Gledao bi s balkona prema, valjda, nebu. Pokucali bismo mu na vrata i osmjehнули mu se. Vjerujem da je i on uvijek čekao taj zvuk kucanja na staklu. Brzo bi ustao, ugasio cigaretu i ušao zagrliti nas.

Svakog sunčanog dana išli smo u parkić, ujutro, odmah nakon doručka. Deda bi nas uvijek vodio, no jednoga dana nije mogao, vodila nas je baka, a on je morao nekamo ići. Toga dana baka i deda pogledali su se, nekako nervozni, i pozdravili se. Deda je nešto prošaptao. Samo se vratio na balkon. Tužnog i pomalo ljutog izraza lica gledao je kroz prozor. Hrapava koža sa sitnim dlačicama bila je vrlo blijeda, bore na čelu postale su vidljivije. Sjedio je pogrbljen, kao da mu je na leđima neki teret. Pitala sam baku jednako zabrinuta lica što je s dedom, a ona mi je sa suzom odgovorila: „Deda ima rak.“ Pokucala sam mu na staklo, no nije se obazirao.

Idući dan sve se vratilo na staro. Deda nas je dočekao na balkonu, a nakon doručka poveo nas je van u park. Svakoga dana klackali smo se. Nismo se mogli sami dovoljno visoko podići pa je to bio dedin posao. U ruci je uvijek držao već napola izgorenu cigaretu. Drugom rukom držao je moj rukohvat i polako nas spuštao gore-dolje.

Slučajno me dotaknuo cigaretom, to me jako zapeklo. Zanimalo me zašto u rukama ima nešto što toliko peče, boli li i njega toliko rak. Otkako je dobio rak, sve je više bio na balkonu. Stalno je samo gledao u daljinu, tiho i bez previše emocija. Takav bi bio i kad bi se vratio unutra, tih i zamišljen. Počela sam raditi sve samo da ga barem malo nasmijem. Sve svoje crteže pokazivala sam prvo njemu, potrudila sam se pričati mu što više priča, pričala sam mu svoje viceve i šale... A na balkonu sam sjedila s njim, tiha i zamišljena, baš kakav je bio i on. Umirala sam od želje da ga pitam u što to točno gleda. Oči su mu bile uprte u daljinu, ali kao da ne zna u što gleda. Izgledao je kao da pokušava nešto otkriti. Dosada bi deda mudro rješavao moje probleme i davao mi savjete, no sada je izgledalo kao da ni na svoje pitanje nema odgovor, možda ni on nije znao što to znači imati rak i kako će dalje. Kada je oblak otplovio i sunce me obasjalo, deda me pogledao zacakljenim očima... Nasmiješio se. Sada su me gledala dva sunca. Taj me pogled pratio. Imala sam osjećaj da je ozdravio, više nisam sjedila u nadi da saznam može li se moj deda još osmijehnuti, sada sam sjedila u nadi da taj osmijeh znači da će rak nestati.

Ljeto je brzo prolazilo, kao i svako ljeto. Otišli smo na more, a kada smo se vratili, dedi više nisam mogla kucati na staklo, sada je ležao u dnevnome boravku. Kauč koji je do prije tjedan dana služio samo kao mjesto za gledanje televizije, odjednom je postao dedin krevet. Sjedila sam u fotelji i čekala da se deda digne... ili barem ponovno osmijehne. Polako je upadao u svoj novi krevet, a bijela plahta kojom se pokrivaio stapala mu se s bljedom kožom. S vremena na vrijeme pitala bih ga nešto ili bih mu nešto ispričala. Pričala bih mu tako neki vic po tko zna koji put kad bi tata nazvao baku i rekao joj da stiže po nas. Dobro, sutra se opet vidimo, tako sam mislila.

Taj vikend padala je kiša, a ja sam se kao i svakoga kišnog dana igrala u svojoj sobi. Baka je nazvala mamu i mama je bespomoćno zajecala. Za koji dan otišli smo baki. Čim sam izišla iz automobila, pogledala sam prema bakinu balkonu... Nadala sam se da ću možda vidjeti dedu. Kada smo ušli u stan, dede više nije bilo ni na kauču.

Pogledala sam prema mami koja je u tatinu zagrljaju gledala prema kauču. Baka kao da guta nešto ogromno i ne može to progutati. Iako drhtava glasa, nije plakala. Otišla sam još jednom provjeriti balkon. Na balkonu je bio dedin stolac, stolčić s pepeljarom i najdraži pogled moga dede.

Ne znam što bi deda rekao ili kako bi reagirao da me sada vidi, samo znam da ja njega još uvijek vidim svaki put kada pogledam prema balkonu na drugom katu bakine zgrade.

BAMA

Bama je moja baka, točnije majka moje majke. Zvao sam je bama jer mi je bila i baka i mama pa sam samo s tri godina spojio te dvije najljepše riječi. Bama se zvala punim imenom Milanka Vlašić. Djevojački se prezivala Gojković. Mama ju je ostavila kao malu djevojčicu. Rano djetinjstvo provela je s bakom i djedom. Baka joj je bila uzor u svemu. Ona ju je formirala kao osobu i svu ljubav koju je od nje primila, moja je baka prenijela na mene. Imam mamu koju volim i obožavam, ali bama je bila posebna. Jedinostvena. Plavooka i crnokosa, baš kao ja. Mislim da sam do sada najviše nju volio. Budući da su moji roditelji dugo i puno radili, bama bi dolazila po mene u vrtić biciklom. I ljeti i zimi najčešće je bila na biciklu. Sjećam se jako dobro. Sjedio sam u sjedalici na kojoj je bio jastučić. Vozeći se gradom, poskočili bismo kad bismo naišli na ležeće policajce, neravnine... Sjećam se kako me zima grizla za nos i oči, a u proljeće i ljeto povjetarac milovao dok smo se vozili. Na vjetru vijorila je njezina crna kosa kao ugljen. Uvijek sam bio radoznao pa sam je neprestano nešto zapitkivao. Najčešće kamo idemo i što ćemo raditi.

Bila je uvijek nasmijana, razgovorljiva, vedra... Pričala mi je o svojem crvenom kaputiću koji joj je tata kupio i o psu koji joj je kaputić rastrgao... i strahu od pasa... Smiješna mi je bila i njezina priča o poludjeloj kravi koja ju je lovila livadom... Iako glavna tema u njezinim pričama, bio sam ja.

S njom nikada nije bilo dosadno. Bilo da smo zajedno pravili ručak, išli na tržnicu, igrali se u parku ili bili u posjetu njezinim prijateljicama. Bio sam bakin ponos i njezino jedino janje.

Moja je baka bila pekarica. Najvrsnija koju sam poznavao. Pravila je pite, najčešće od jabuka i sira; orahnjače, makovnjače, ružice, kiflice punjene čime god smo poželjeli. Njezine buhtle s čokoladom topile

su se u ustima. Obožavao sam njezinu ručno rađenu tjesteninu za bolonjez, gulaš, juhu ... I sada je vidim onako krupnu i okruglu za stolom s plavom pregačom i *oklagijom* (sigurno je bila od jednoga metra) u ruci. Njezine snažne ruke mijesile su tijesto. Potom bi tijesto dobro izlupala, zatim stavila na *oklagiju*, rastegla i prebacila nekoliko puta. Ja sam je gledao sa stolca i divio se. Nekada bih joj i pomagao. Naučila me mutiti i peći palačinke. Naučila me kuhati puding. Oboje smo u tome uživali.

Nažalost, baka se teško razboljela. Bolest nije bila vidljiva sve do 2020. kada su joj počele trnuti ruke i noge. Kada bih je dodirnuo, radila bi bolne grimase. Jednom mi je rekla da je boli kao da je u njoj tisuću iglica. Ubrzo je dobila šećer, živci su joj počeli odumirati, postupno je gubila sluh, mršavjela je... Bila je na četiri operacije, no od cigareta nikada nije odustala. Pušila je gotovo do zadnjega dana. Moja je baka sigurno imala više od 100 kg dok je bila zdrava. U dvije godine spala je na 39 kg. Bilo mi je to strašno gledati! Božić 2021. bio nam je posljednji zajednički. Moj ujak, koji je također kuhar, pripremio je tada bakina omiljena jela. Svi smo sjedili za kuhinjskim stolom, a ona na svojem stolcu. Bila je vidno narušenoga zdravlja. Tada me je prvi put zamolila da vodim molitvu... Bilo mi je jako teško jer se inače nismo za stolom molili. Poslije smo napravili zajedničku fotografiju koja mi je postala dragocjenost.

Posljednji put vidio sam svoju bamu 22. lipnja 2022. Tada više nije govorila. Rekao sam joj da sam prošao s pet. Mislim da me nije ni čula, no svejedno poslala mi je pusu. Preminula je dva dana kasnije. Mirovinu nije dočekala.

Na dan pogreba jedan je vrapčić lijetao oko njezina lijesa. Tada sam se sjetio pjesme *Sve ptičice iz gore* koju mi je pjevala svaku večer prije spavanja dok sam bio manji. Kada sam zamišljao stihove pjesme, pred očima su mi bili vrapčići... Slučajnost ili znak?

Moja bama, moja divna, skromna i požrtvovana baka. Voljela je ljude, pomagala je svima za koje je znala da im treba pomoć. Moje je

prijatelje dočekivala raširenih ruku i s bogatim stolom. Dolazila je na svaki moj školski sajam i na svaku priredbu, čak i na moja natjecanja u plivanju i vaterpolu.

Tugujem i smiješim se u isto vrijeme i čuvam svoju bamu od zaborava.

MIA MILKOVIĆ

DA SAM JA PJESNIK..

Da sam ja pjesnik...
pjesme ne bi ni imale
stihove. Ali – nizale bi
baš prepunjene redove,
i to slobodnostihovane.
A pisala bih ispraznice
i besmislenjake, čak i
kaligrame odabranima
koji će prerevno tragati
za stilemima u poeziji.
Pisala bih ja i za druge,
iako nitko neće shvatiti
što je pjesnik htio reći.
Možda je ipak do mene.
Posvađala sam se, eto,
s... lirskim subjektom.
Da i pitaju zašto pišem
uslijedio bi oksimoron
građen od rječite tišine.
Bude mi lakše pri duši.
Protegnem bolne prste.
Da sam pisac, pisala bih
olovkom, jer ona cijedi
emociju prstiju. Ctrl+P
ipak ne može napasti
tu „bijelu hartiju“.

Samo pjesnik.

I olovka.

Točka.

.

ZOE PIŠKOR

ROMOBIL

Budem li čekala pravi trenutak
Život će pokraj mene proletjeti Volt romobilom.
Šetala sam psa.
Vukao me u smjeru jugoistoka, zatim sjeverozapada
Nešto je očigledno mirisalo
Ali ja to nisam osjetila.
Njuškanje vodi u probleme.
Možda je on pokraj mene proletio
Volt romobilom?
Nismo hodali jer nam to nije bilo dosta.
Umjesto Volta
Jedna avionska karta
Dvije vožnje busom
Još bolje rješenje
Za izbjeci pogled
Na anemični cvijet
Što raste uz cestu
Baca se lijevo i desno
Hvatajući zvijezde padalice
Koje ću ja propustiti.
Nekad je bolje ne dobiti priliku.
Tko zna što bih poželjela?
Otopiti bakterije smrznute u ledu.
Dajte mi antibiotik.
On uvijek ide Voltom
Njega ne drži mjesto.
Jednom mi je rekao:
Misli se vide
Prošao je pored toga grafita
Nakon toga sam šutjela

Deset minuta
Obrisala naočale
Progovorila tonom komarca.
Češao se.
Znači li šutnja rat ili pomirenje?
Znače li crveno lakirani nokti sreću?
Hoće li se moje tijelo ikada uskladiti?
Netko kiše.
Tu je i riječ nazdravlje.
Zašto bi nešto bilo na zdravlju?
Pitat ću Tik Tok.
Provjeri si horoskop.
Kažu da je lakše iznositi osjećaje na stranom jeziku
Meni ni jedan ne ide.
Disonancu ću utopiti
U vrećici čipsa
I dvojici najboljih prijatelja.
Sve ostale odgovore
Googlat ću kasnije.

LAURA KOVAČEVIĆ

VELIKI VRTULJAK

Kad još nosila sam
blesavo malene cipele
i nisam znala počešljati kosu,
divila sam se velikom vrtuljku.

Ta šarena svjetla,
smijeh i vriska;
nisam mogla dočekati svoj red.

Trepnula sam jednom
pa još dvaput.

Sada sjedim gore.
Vrtim se u krug.

Bojim se da ostat ću bez cipele.
Bojim se da ispast ću iz sjedala.

Ja bih dolje.
Spustite me dolje.
Želim malene cipele
i nepočešljanu kosu.

Vrtuljak ne staje,
samo se vrti u krug.

Mislim da ću morati
naučiti letjeti.

GABRIJELA MARTINIĆ

STORO KUĆA

Ni bonbuon će stoji pol ponistron
vej rastopjen ol vrućine i sunca
do kraja dona lipit će mi se za prste.

Kužina nimo svuoj vonj.
Niko gulozarija, spiza ol učier,
hodnik hlodan,
u njemu nimo zroka,
znoka ni tieškega kroka.

Ostala je prozna navr štrode,
soma,
prostorija koje ne odzvonjo smihuon,
komore ispunjene tujin mirom.

Brž su svi utekli,
(biće)
nestali u pari će leti iz teće,
izgubili u dimu ostavjene španjulete.
(Njezin ćik bočen priko balkuona,
nimo vola, daleko smo od muora.)

Brž me gledote odizgor,
kako mi vlosi griedu na sve bonde,
kako mi bidne ruke grabidu zrok,
zojne nodie da nojdedu vos.

Rječnik

storo – stara; ni – oni; bonbuon – bonbon; pol – pod; ponistron – prozorom; vej – već; rastopjen – rastopljen; lipit – lijepiti; ol – od; kužina – kuhinja; vonj – miris; niko – neka; gulozarija – slatkiš; spiza – hrana; učier – jučer; tieškega – teškog; kroka – koraka; navr – na vrhu; štroda – ulica; soma – sama; komora – soba; tujin – tuđim; smihuon – smijehom; utekli – pobjegli; španjulete – cigarete; ćik – opušak; vola – vala; muora – mora; odizgor – odozgo; vlosi – kosa; griedu – idu; bonde – strane; zojne – zadnje; nodie – nade; nojdedu – nađu; vos – vas

NIKOLA SERDAR

ZELENA SPODOBA BEZ NOGU

zelenu haljinu
koju sam pronašao
iznenađujuće ravnu
i izglačanu

tako sam spretno
i sa zadovoljstvom
odjenuo

bila je mamina

ona nije znala
da sam ju pronašao

djedovo negodovanje
prosulo je po meni
svrbljivu piljevinu
svega onog čega se sramio
kada me ugledao

svega onog
što je propustio vidjeti
u svojoj kćeri
bojao se osmijeha
i prepisanog nasljeđa

ostao sam gol

prekrivajući bradavice
da ih ne ožulja piljevina

ionako tu krpetinu
nisam mogao zakopčati.

moje sedmogodišnje ruke
bile su previše kratke
za tako veliku stvar

zato se haljina skvrčila
samo u djedovim rukama

gotovo cijela je stala
u samo jednu njegovu šaku

iznio ju je iz kuće
bacio visoko
na žicu dalekovoda

rugala mi se
ta zelena spodoba bez nogu

prekrojit ću ulegnuće odobrenja
na kroju
preuskom za suživot
s nasljedstvom

LORA LAGUNDŽIJA

21. VIJEK

Boje su iluzija
Zapravo smo crno-bijeli
Mi ne postojimo
Nismo stvarni
Sloboda smo mi
Sloboda je laž
Možda i postojimo
Postojimo, ne živimo
Nemamo dušu
Nemamo okvire
Ne osjećamo ništa
Stvarnost nas boli
Jer drugi nisu stvarni
Nismo ni mi njima
Mi smo zajedno
Oni su sami
Udišemo strah
Izdišemo nemir
Sklapamo norme
Iz njih iskačemo
Ideja svojih nemamo
Ništa nam ne paše
Svugdje nam je dom
Nemamo kamo ići
Nikamo ne žurimo
Vremena nemamo
Prodajemo što imamo
Nekad i sebe drugima
Otpisujemo moral
Potpisujemo kraj
Ne pripadamo lenti
Mi smo 21. vijek

ANNA KUZMANOVIĆ

NEIZREČENO

IAN:

Ustajem ujutro, perem zube, brat mi baci šaku, sjedam na motor, čekam da ju vidim.

Ustao sam poprilično loše volje jer mi je Mili jučer rekao da je cijeli dan bio s njom.

Danas imamo dva slobodna sata pa bih se mogao zaletjeti na stazu i odvoziti koju utrku. Mili mi je napisao da ide s ekipom u „Mačak“ i odmah sam pomislio kako će Kate biti tamo. Znam da mu se sviđa i zato nikada ne smije saznati moje osjećaje prema njegovoj najboljoj prijateljici, činjenicu da ju volim jednako dugo koliko i on te da više i od čega želim da je svaki dan pored mene. Od onog dana kada me prvi put pogledala, u hodniku pored moje sobe, nijedna druga cura, za mene, više ne postoji. Mili i ja mladi smo izgubili roditelje, poginuli su u prometnoj nesreći i nikada si ne bih oprostio da ga povrijedim. Ja sam mu jedina bliska osoba i obećao sam da ga nikada neću ostaviti.

Pun bijesa odvezio sam dvije utrke iako me trener upozorio na to da sam previše dekoncentriran dok vozim i da bi bilo najbolje da napravim pauzu od motora na neko vrijeme. Stigao sam se istuširati i na izlazu iz svlačionice sreo sam Reu. Rea je inače moja partnerica u vožnji koja je u isto vrijeme opsjednuta sa mnom. Rekla je da su Mili i Kate jučer jedno drugome priznali svoje osjećaje i da nemam šanse kod nje. Ponovno bijesan, u još gorem stanju, još gorih misli, izletio sam iz prostorije i sjeo na motor. Krenuo sam do škole da porazgovaram s njom jer istinu više ne mogu držati u sebi. Dok sam zamišljao njene tople plave oči, začuo sam glasno

trubljenje auta, osjetio nalet boli i hladan asfalt pod leđima, a kroz noge su mi ubrzo prošli hladni trnci. Glasan zvuk u ušima, pulsiranje u glavi i zadnja misao bila je ona.

Zakasnio sam.

MILI:

Ustajem ujutro, perem zube, bacim šaku bratu, hodam do škole, čekam da ju vidim.

Ustao sam nasmijan kao i uvijek. Jučer sam rekao Ianu da smo Kate i ja proveli dan zajedno i kako mislim da imam šanse kod nje. On je jedino što imam i obećao je da će uvijek biti tu. Kada smo izgubili roditelje, uz to što mi je stariji brat, postao mi je i najbolji prijatelj. Nisam želio razmišljati o tome što bih bez njega, ali sam u sebi strepio zbog njegove divlje vožnje.

U zadnje vrijeme razmišljam priznati sve Kate jer smo se dosta zbližili, ali još uvijek me strah jer nisam siguran osjeća li ona isto. Tri godine razmišljam samo o njoj i boli me činjenica da možda postoji drugi dečko koji zamišlja njezine svijetlo plave, tople oči.

Imamo dva slobodna sata jutros pa sam zapalio do „Mačka“ popiti kavu s ekipom. Čim sam ju ugledao, osmjehnuo sam joj se i zagrlio ju. Danas je nešto zamišljena, nije uzvratila. Darja nas je opet davila pričama o Viti pa je Jurij pitao Katu postoji li u njenom životu netko poseban. Osjetio sam knedlu u grlu jer nisam želio čuti pravu istinu, ali ona je spretno izbjegla odgovor. Vrijeme je brzo prošlo i već je bilo 9:35. Izašli smo van, a promet je bio zatvoren. Upitao sam policajca što se dogodilo, a on je rekao da se pred našom školom dogodila nesreća i da je učenika naše škole, koji je bio na

motoru, udario auto. Rekao je da je preminuo na licu mjesta, a sve se odvijalo prebrzo. Uplašio sam se, pomislio sam na Iana. Odmah sam potrčao do škole, pogledao na cestu, a tamo je ležao Ianov motor. Profesorica filozofije pogledala me tužno i čvrsto zagrlila dok su svi stajali oko nas. Baš tada u uho mi je, drhtavim glasom, šapnula: „Žao mi je, mali.“

Noge su mi se odsjekle, pao sam na koljena i opet sam ostao sam u svojoj boli. Rekao je da me nikada neće ostaviti.

Ustajem ujutro, perem zube, razbacam sve po kući, ne mogu u školu, njega nema.

KATE:

Ustajem ujutro, perem zube, nabacim osmijeh, trčim u školu, čekam da ga vidim.

Tog jutra probudila sam se nasmijana i prvo pomislila na njega. Ništa mi neće pokvariti ovaj dan. Ujutro sam se našla s ekipom jer smo imali dva slobodna sata. Otišli smo popiti kavu u „Mačak“ i komentirali kako Darja ponovno pokušava nešto s Vitom, a on ju konstantno ignorira. Razmišljala sam o Ianu, njegovim zelenim očima, kako ga idealiziram, a on me ne primjećuje, kako ga volim onoliko dugo koliko njegov brat voli mene. U tri godine nikada se nisam usudila priznati mu osjećaje iako od kada sam ušla u njegovu kuću i vidjela ga, svaki drugi dečko postao mi je nebitan. Od silnog razmišljanja nisam ni primijetila da nam se pridružio Mili. Odmah me zagrlio i upitao o čemu razmišljam, a ja mu nikako nisam mogla reći da razmišljam o njegovu bratu.

Kako nitko više nije mogao slušati Darju, započeli su razgovor o meni, no kako nisam mogla reći postoji li itko u mom životu, konverzacija je brzo završila.

U tren oka bilo je 9:35. „Mačak“ je bio blizu Gimnazije pa se nismo žurili krenuti. Kad smo izašli van, promet je bio zatvoren. Mili je upitao policajca što se dogodilo, a on nam je ukratko rekao da se pred našom školom dogodila nesreća i da je učenika naše škole, koji je bio na motoru, udario auto. Rekao je da je preminuo na licu mjesta, a sve se odvijalo prebrzo. Bili smo šokirani jer nismo znali što se događa i svi smo duboko u sebi odmah pomislili na Iana. Mili je potrčao prema školi, a kada smo ga napokon sustigli, profesorica iz filozofije čvrsto ga je zagrlila i šapnula mu nešto u uho. Na oči mi je pao mrak kada sam čula Milija kako plače za bratom i više kako to nije istina te kako ga Ian nikada ne bi ostavio.

Ustajem ujutro, perem zube, izbacim bol, vučem se do škole, njega nema.

MARTINA GLAVAŠ

POSLJEDNJI TRENUTAK

Jeste li ikada upoznali neku osobu koja je bila predobra da bi bila istinita? I baš kada se naviknete na njezinu svakodnevnu blizinu i kada ne možete ni zamisliti sebe prije te osobe, ona mora nestati. I isprva se sve čini kao noćna mora i ni ne slutiš da se ta osoba više nikad neće vratiti. Onda slijedi suočavanje. Tu se noćna mora isprepleće sa stvarnošću i u jednom trenutku ju cijelu proguta i ne ostane ništa. Ništa osim teške crne zemlje pored groba u koji se ni ne usuđim pogledati. U toj se dubokoj rupi nalazi dokaz da je sve gotovo, da nije ostalo ništa. Slijedi pomirenje. Osjetim da me netko povlači za crni sako.

„Ivano?“

Na prvu ne marim.

„Ivano?“

Ovoga puta začujem malo glasnije.

Spustim pogled na šestogodišnju djevojčicu crne kose i bijele puti. Moja nećakinja Lucija.

„Molim?“, odgovorim, možda malo pregrubo. Ustuknula je.

„Kada se Matteo vraća?“, uplašeno me upita i dok me gleda svojim tamnim očima ne znam kako da joj objasnim što se dogodilo u protekla četiri dana.

„Ne vraća se“, grlo mi se steže.

„Što mu se dogodilo?“

Sačekam trenutak da razmislim kako da oblikujem rečenicu koja će sve ovo najbolje opisati.

„Netko mu je naudio“, napokon odgovorim. Uto dolazi moja sestra i odvodi Luciju sa sobom. Ostao sam još koji trenutak gledajući Matteovu fotografiju na nadgrobnom spomeniku od crnog granita. Još se sjećam toga dana kada sam ga fotografirao. Tog sam dana također upoznao karizmatičnu, inteligentnu, ljubaznu i, možda najvažnije od svega, autentičnu osobu za koju sam mislio da neće ova-ko brzo napustiti ovaj i prijeći na onaj svijet.

U novinama je pisalo da je neidentificiran muškarac u dvadesetima pronađen u parku u centru grada 22. kolovoza u ranim jutarnjim satima upucan tri puta u grudni koš. Nisam ni bio svjestan o kome se radi. Začudila me takva vijest jer je ovo mali grad u kojem ne vlada-ju nemiri. Zazvonio je fiksni telefon pa sam odložio novine. Bila je to Matteova majka. Plakala je. Rekla mi je da je najbolje da sjednem. U jednom trenutku ništa se više nije činilo logičnim, a ni stvarnim.

U svojim osnovnoškolskim danima sam obično bio predmet ruga-nja djeci koja su samo vrebala ne bi li pronašla nekoga tko je druga-čiji. I obično bi nalazili mene. Bilo to na ručku u kantini, u dvorištu škole dok je trajao odmor ili poslije nastave, uvijek bi se našao pone-ki pogled pun prijezira, pokoja ružna riječ ili šaka. Krenuo sam u gi-mnaziju misleći da se ništa neće promijeniti. Upoznali smo se prvi tjedan škole. I tad se sve promijenilo.

Prenem se iz razmišljanja i primijetim da se ljudi razilaze. Sestra mi uputi *ideš li s nama* pogled, ali ja gledam ravno kroz nju. Vratim se fotografiji na crnom granitu. Sjećanje na prošle dane i kakav je Matteo bio prije nego što je smješten u hrastovi sanduk sad su mi jedina utočišta.

Obojica smo od prve godine gajili ljubav prema poeziji i kazališnim daskama. Fotografiju u koju zurim sam fotografirao na našoj četvr-toj godini nakon što smo dobili glavne uloge u Shakespeareovoj tra-gediji *Kralj Lear* koja se izvodila u gradskom kazalištu. Mislim da je njegova vedra osobnost posve došla do izražaja na toj fotografiji. Ali, to je stvar s tragedijama: postoji šansa da će kraj ipak biti sretan, sve dok ne dođe posljednji čas.

Nasmiješim se na trenutak dok razmišljam kako je uvijek znao nasmijati ljude. Bio je dio obitelji. Lucija ga je voljela. Bio joj je poput starijeg brata. Znao ju je uspoređivati sa Snjeguljicom: kože bijele kao snijeg, obraza rumenih kao krv, a kose crne poput ebanovine.

Čak i kad mi je otac dolazio kući mrtav pijan, on je uvijek bio tu za mene. Često sam bježao kod njega. Tada bismo sjedili na krovu njegove kuće i gledali zalazak sunca. Razgovarali bismo o svemu, a ponajviše o smislu života i njegovoj prolaznosti kao kakvi filozofi.

„Oh, zar je sve zaboravljeno? Sve prijateljstvo školskih dana, nevinost djetinjstva?“, rekao je jednom prilikom. Citirao je Shakespearea.

„Pravo si kazao, to je istina“, uzvratio sam.

Ne postoji cijena koju ne bih platio da ga mogu čuti kako još jednom izgovara taj tekst dok stoji na pozornici. Želim naći onoga tko mu je ovo učinio, ma tko da jest, i samo mu pokazati sve ove ljude u crnom, sve što je Matteo ostavio iza sebe. Po glavi mi se vrtio citat iz *Kralja Leara*.

*Težini ovog tužnog časa moramo se pokoriti
i kazati što osjećamo, a ne što trebamo zboriti.
Najstariji je najviše patio; od nas mladih nitko
neće toliko vidjeti, ni živjeti toliko.*

Dok se udaljavam, čini mi se da hoda pokraj mene, da me prati. Uspijevam se pomiriti s tim da je ovo *exeunt omnes*, posljednji prizor – jer, to je stvar s tragedijama: postoji šansa da će kraj ipak biti sretan, sve dok ne dođe posljednji trenutak.

LJETO 1945.

Roza cvjetovi japanskih trešanja vijorili su na toplom ljetnom vjetru. Ovako lijep dan malen dječak Kiyoto nije osjetio na svojoj koži još otkada se sa svojim ocem izlazio igrati u obližnji park kraj rijeke Ote. U parku su se uvijek igrali „rata“, njegove najdraže igre. Još mu se glavom vrte slike kako se u igri hrvao s ocem, koji mu je uvijek dao da pobijedi. Njihovi krici veselja orili su se zrakom za vrijeme tih sretnih dana. Dok se prisjećao svoga oca, nebo se već prekrilo žarkim pokrivačem i sunce je zalazilo iza sivih nebodera Hirošime. Toga dana Kiyoto se osjećao kao da su sve njegove brige otišle za suncem koje je zalazilo iza obzora. Čekao je svoju majku u obližnjem parku kraj rijeke Ote. To je bio njihov običaj zadnjih godina. Svaki dan kada bi njegova majka završila s poslom, zajedno bi otišli u šetnju uz rijeku i smijali se držeći se za ruke. Kiyoto je toliko volio provoditi vrijeme s majkom, da bi cijeli dan razmišljao o njoj i njenom brižnom osmijehu. Još otkad mu je otac otišao u vojnu službu van Japana, majka mu je bila jedina osoba s kojom se osjećao sigurno i blisko. Bio je dovoljno odrastao da shvati da je majci iz dana u dan teško brinuti se za njega i zarađivati u teškim uvjetima. Ona je sve svoje muke skrivala iza nasmijanih bora i blagoga lica kojim bi uvijek pozdravila Kiyota pri izlasku iz tvornice.

– Pozdrav Kiyoto, moj mali dječčače! Kako mi je drago što te vidim!
– Raširenih ruku doviknula mu je majka.

Svi su se ljudi u parku okrenuli prema majci koju nije bilo stid izraziti svoje oduševljenje kada je ugledala malu Kiyotovu glavu među mnoštvom. Njen crnokosi sin zatrčao se majci u zagrljaj.

– Majko! – Razveselio se mali dječak ne obazirući se na majčine uprljane ruke koje su mu gladile rumeno lice. – Jesi li gladna? Hoćemo li otići kod gospodina Yamahe na sladoled? Moooolim teee...

– Da, da, sve u svoje vrijeme, Kiyoto. Prvo idemo u šetnju uz rijeku. Zanima me kako ti je prošao dan! – reče majka dok je primala Kiyota za ruku da bi pošli uz rijeku. – Jeeeeej! – Kiyotovo lice ozarilo se na zrakama sumraka.

Unatoč majčinu vedrom osmijehu, duboko u svojim mislima bila je zabrinuta jer joj je bilo potpuno jasno u kakvom je stanju Japan i koliko su teške ove godine. Šetnja sa sinom služila joj je kao terapija, mali tračak svjetlosti u ovim tamnim vremenima. Svaki njegov smiješak, svaka njegova riječ, malo po malo su joj davali vjeru i podsjećali je na veselija vremena. Njen joj je muž svaki vikend pisao pisma puna ljubavi i nade za nju i Kiyota. Uistinu je iščekivala njegov povratak u Hirošimu. Tako su to nedjeljno poslijepodne majka i sin započeli svoju šetnju kraj rijeke Ota. Svuda oko njih vrvjeli su krici veselja djece koja su se igrala i uživala na ljetnom povjetarcu. Mali dječaci i djevojčice živjeli su bezbrižno, neopterećeni problemima odraslih, okupani u crvenom suncu.

– Mama, kada će se vratiti tata? – Kiyotove je riječi prekidalo žuborenje rijeke.

– Znaš, Kiyoto, tata je na poslu. Vjerujem da će se vratiti čim bude mogao. Znaš da jedva čeka da te vidi. – Nasmiješi se majka uživajući u mirisu trešanja.

Kiyoto šutne kamenčić u rijeku i otjera bijele golubice koje su se okupile da pijuckaju vodu. Činjenica da njegov otac nije tu i ne može vidjeti koliko je sada odrastao i postao samostalan dječak pomalo ga je uzrujavala. Kako bi mu volio pokazati da sada može sam zavezati tenisice, pojesti doručak, spremiti se za školu...

Majka je primijetila Kiyotovo nervozno lice.

– Hej, Kiyoto, što te muči? Je li nešto u vezi sa školom? Nemoj mi reći da te netko uvrijedio...

– M-ma ne. Samo... – Kiyoto, svjestan da nije vrijeme izmorenoj majci vraćati slike oca, nije htio majci iznijeti svoje probleme. Zapetljan u mislima nije dovršio svoj odgovor.

Dok su Kiyotove crne školske cipelice tapkale po šljunku uz rijeku, polako se među obalnim kućicama razotkrio mali dućan. Kiyoto je već mogao vidjeti svoj odraz u njegovim prozorima. Na vrhu dućana bio je postavljen glomazni oblik sladoleda s crvenom trešnjom na vrhu.

– Gledaj, evo nas! – Prstom je majka pokazala na dućan, u nadi da odvraći Kiyota od opterećujućih misli.

– Pozdrav, gospodo Shizuka! Bok mali Kiyoto! Što biste htjeli uzeti na ovo prekrasno poslijepodne! – Brkati gospodin za pultom slastičarnice zvao se Yamaha. Kiyoto ga je poznavao već dulje vrijeme. Bio je vedra osoba koja ga je uvijek znala razveseliti.

– Bok, gospodine Yamaha! Dva sladoleda od vanilije s trešnjom na vrhu! – Kiyoto sa smiješkom pokazuje dva prsta u zraku.

– Ho-ho-ho-ho! – Trznuo se crveni bedž s imenom Yamahe na njegovu odijelu. – Gospodo Shizuka, pa ovaj mali vam je tako brzo odrastao! –

– Da, isti otac. – Uzdahnula je Shizuka gladeći Kiyotovu crnu kosu. – Nadam se da će jednom i odrasti u tako poštenog čovjeka. – Kiyoto je zadovoljno lizao sladoled.

Ubrzo je došla spokojna noć.

– Laka ti noć, Kiyoto. –

– Laku noć, mama. –

Toga dana Kiyoto je legao u hladan krevet u želji za još jednim toplim danom. Bila je to noć 5. kolovoza 1945.

Dmitrij je zatvorio knjigu. Zlatna slova su se presijavala na njenim koricama: “*Ljeto 1945.*”

– Dmitrij! Donijela sam ti sladoled! Onaj s trešnjom koji najviše voliš! – Doviknula je majka Olga. Radostan Dmitrij poskočio je majci u zagrljaj dok su vani na ulicama Harkiva odjekivali tupi udarci.

POSLJEDNJE ŠTO SAM ČULA

Glasan i prodoran zvuk zaglušio mi je uši. Trajao je nekoliko sekundi. Taj zvuk sam i voljela i mrzila, ovisno o prigodi. U ovom trenutku voljela sam ga jer je zvuk školskog zvona oglašavao kraj sata. Napokon sam mogla ići kući i ne misliti o dosadnim profesorima i bezveznoj zadaći koju nam je zadala profesorica iz matematike.

Šetajući do kuće, razmišljala sam kako je dan bio beznadno dosadan, jedan od onih dana kada je sve nekako tiho i tmurno. Kao za tišje pred buru. U svojoj sam sobi piljila u zadaću te odlučila da bih radije bila na TikToku, Snapchatu i Instagramu nego li radila nekakvu glupavu zadaću. „Lesya, jesi li napravila zadaću?“, bilo je prvo majčino pitanje. „Aha,“ nonšalantno sam odgovorila i dalje gledajući u mobitel, pretražujući društvene mreže. „Koliko si dobila iz matematike?“, nadovezao se tata. „Nisam još ispravila ispite“, odbrusila sam. Nisam se osjećala nimalo krivom što sam cijeli cjelcati dan provela tako što nisam radila apsolutno ništa. Navečer sam navila alarm. „Da barem sutra ne moram u školu“, promumljala sam sebi u bradu i zaspala tihim i bezbrižnim snom.

Ujutro me iz sna naglo prenela nekakva eksplozija, a zatim i zvuk sirena. Majka i otac brzo su dotrčali u moju sobu i izvukli me iz kreveta dok sam ja, skamenjena od šoka, samo gledala oko sebe. Na mene su navukli jaknu i čizme te smo krenuli niza stube. Sve troje bili smo u pidžamama. Kada smo izašli, osvrnula sam se oko sebe. Ona velika zgrada koja se nekoć šarenila poput duge, bila je razrušena. Vatra je gutala sve pred sobom. Zatim se začula još jedna eksplozija. Potom se vidio bljesak, a nakon toga sam čula čovjeka kako viče. „Vsi ukryvayut'sya!“ (Svi u zaklon!) Roditelji su me uzeli pod ruku i počeli trčati u sklonište. Tamo su bile na tisuće ljudi. Djeca su plakala. Bilo je i nekoliko ozlijeđenih. Miris straha širio se skloništem. Nakon još nekoliko eksplozija čula sam glasove kako govore:

„Rat je počeo!“ „Putin nas je napao!“ „Ukrajina se mora braniti!“ „Gdje mi je dijete?“ „Autobus dolazi za pola sata!“ To su bile samo neke od rečenica koje sam uspjela poloviti. Pogledala sam roditelje u oči. „Mama, tata, što će sada biti s nama?“ zabrinuto sam pitala. U tom trenutku nedostajao mi je moj 2.c razred, nedostajala mi je moja zadaća iz matematike i nedostajalo mi je ono glupo školsko zvono, kako sam ga do nedavno nazivala. Sve što mi je prije bila tlaka, sada mi je nedostajalo. Nedostajalo mi je jučer. „Ići ćemo kod rođaka u Poljsku,“ odgovorio mi je tata, iako se i njemu nazirao strah u očima, a mama je bila na rubu suza. Nismo imali mobitele ni dokumente. U silnoj žurbi nismo ih stigli ponijeti. Nismo se čuli s bakom i djedom, ne znamo gdje su ujak i ujna. Naša zgrada je uništena. Sjedila sam u kutu i gledala u prazninu slušajući glasove kako odjekuju. „Lesya, došao je autobus!“ pozvao me tata. Ustala sam i primila roditelje za ruku.

Kada smo izašli, u zraku se osjetio snažan miris baruta. Nebo je bilo sivo i tmurno. Tlo se treslo. Sav kaos svijeta kao da se obrušio na nas. Autobus je bio plav, baš kao i nebo prije nekoliko dana. Taman kada smo sve troje trebali ući, tatu je zaustavio nepoznati čovjek. „Gospodine, morate u vojsku. Ne možete ići s njima,“ rekao je, dok su mu mrke i naborane sive oči beživotno piljile naizmjenice u mene i mamu pa zatim u tatu. Osjetila sam kao da mi je netko izbio sav zrak iz pluća. Počela sam se derati: „Ne, tata! Ne! Ne možeš! Nemoj ići! Ne ostavljaj nas!“ Tata je pogledao mene pa mamu. „Ne brinite se cure, neće mi ništa biti. Malena, bez brige. Brzo ćemo se naći. Obećavam.“ Zagrlio nas je, a ja sam ga grčevito stisnula ne dajući mu da ode. „Ovo je amajlija sreće,“ rekao mi je i stavio mi u ruku mali, zlatni medaljon sa slikom na kojoj smo bili on, mama i ja kao beba. Zatim se okrenuo i pošao za čovjekom.

Mama i ja smo ušle u autobus. Šutjele smo. Previše toga se dogodilo da bi i jedna od nas mogla govoriti. Nekoliko minuta nakon što je autobus krenuo, čula sam zvuk, glasan i prodoran. Zaglušio mi je uši. Trajao je nekoliko sekundi. Potom se tlo zatreslo. Čula

se eksplozija. Autobus se prevrnuo. Nisam imala snage govoriti. Podigla sam pogled. Majčina glava bila je sva krvava i ona nije bila pri svijesti, samo me još njezina ruka grčevito držala. Ja nisam osjećala noge, bile su prikliječtene ispod sjedala. U daljini sam vidjela nekakvu žutu svjetlost. Približavala mi se. Zatim je došla toplina. Prvo je bila ugodna, a zatim paklena. Cijelo me tijelo peklo. Osjetila sam kako mi se medaljon topi u ruci. Pokušala sam pustiti glas, ali bol je bila prejaka. Ljudi oko mene su vrištali. Potom sam zatvorila oči. Više ništa nisam osjetila. Bespomoćni jauci i plač bili su posljednje što sam čula prije nego što je sve utihnulo.

MATEJ BRAVARIĆ-ĆILO

ČOVJEK I SREĆA

Vječno sunce sjalo je iznad uvale, a šum valova i graktanje galebova prekinula je vika žene.

„Jozo! Opeta ločeš? Pasaj se vamo, ubed je gotov odavna!!!“

„Evo me, evo, Marica! Ne moraju nas svi susedi čut. Samo da završin.“ odgovara smireni glas.

„Vrag te vazel i te karte!“

Jozo je po naravi dobar iako je nekada znao popiti. Najviše voli sjediti na suncu i družiti se s prijateljima uz čašu bevande i partiju karata, a ponekad i čitati. Marica je prava Rabljanka: inteligentna i snažljiva, brza na jeziku, oštra na mislima.

Sunce je pržilo vrhove listova smokve pod kojom su svakoga dana Jozo i ostali starci igrali briškulu i pili bevandu.

„Ja iman šezdeset i jedan punat! Ha! Opeta san te dobio!“ ponosno je uzvikivao jedan.

„Nima šanse! Ja iman sedandeset punti. Krivo si zbrojil!“ bunio se drugi.

„Pukla sajita va tebe! Ovaj put me nećeš obrnut!“

„Znan ja kako ćete jedan put zauvik riješiti problem pobidnika“, do-baci Jozo.

„Ala, reci kad si tako pametan...“ odbrusi jedan od staraca.

Jozo ustane, iz džepa izvadi malo sito, prisloni ga na stražnjicu, ispusti vjetar i stavi ga na stol:

„Ki pogodi kroz ku je bužu najprvo pasal prdac, on je pobidnik!“

Nakon kratkog podsmjehivanja jedan od staraca prstom pokaže na sam centar sita:

„Dajen glavu da je pasal prvo kroz ovu bužicu.“

„E, ja baš mislin da je prvo pasal kroz ovu vamo“, drugi će pokazujući rukom na rub sita.

Jozo se nasmiješi pa sretno uzvikne:

„Ni pasal kroz tu na sredi najki kroz ovu na rubu nego je prvo pasal kroz ovu na mojoj guzicu!“ odvrati Jozo. Uvalom je odzvanjao smijeh i posljednja kap vina pala je u čašu.

Sunce je zalazilo. Jozo je tumarao putem prema kući. Dočekala ga je Marica:

„Šempio šordava, čujen da si opeta činil cirkus!“

Smireno i sa smiješkom na licu odgovori Jozo:

„Marica, znaš da ja ne moren protiv sebe...“

„Jozo, ma ne moraš uvika popit tuliko. Vučeš sramotu na sebe i na svoju racu!“

„Marica moja, ja nekada znan popit malo više ma nikada ne bi navu-
kal sramotu na sebe i na našu plemenitu racu“, odgovara Jozo suzdržavajući se od smijeha.

„Ala, sad iskreno mi reci: zač tuliko piješ? Je to zbog pokojne ti ma-
tere ča je umrla niki dan?“ zabrinuto će Marica.

„Zač tuliko pijen?! Boj mi je lipo, zato pijen! Jesi sada sritna? Ala,
pusti me s miron. Ju, ka je ura! Moran poč va crikvu pomolit se za
mater.“

„Hodi, hodi, samo se nemoj zgubit po putu.“

Iako Jozova uvjerenja nisu bila u skladu s naukom crkve, volio je povremeno odlaziti prije mise u crkvu da bi nakratko bio sam s

Bogom. Stigavši, klekne na hladan kameni pod ispred raspela, zaklopi oči i zavapi:

„E, Bože moj! Jedino ti znaš sve muke ovoga svita, a ja san obični smrtnik ki dolazi tražit mir boj mu niš drugo ne triba!“

U tome trenu osjeti toplu kap na svome rumenome obrazu. Ali, to nije bila njegova suza. Otvorivši oči, pogleda prema raspelu s kojega su kapale suze. Zaklopi oči i nakloni se raspelu s neizrecivom zahvalnosti. Trenutak prekine žamor. Vidjevši svećenika u manjoj skupini šokiranih ljudi, priđe mu i šapne: „Ovo je zbog kurberaja koga je sve više.“

Izađe i zaputi se u Kalifront, svjestan onoga što je izazvao i s podrugljivim smiješkom na licu. Prastare crnike polako su gutale svjetla i žamor grada; čulo se samo šuškanje raslinja. Šuma je bila stara i skrivala je sjećanja na neka davna vremena. Pričalo se po otoku da se noću mogu čuti pjesme o stablima i suncu koje su pjevali stari narodi, odavno razliveni po tuđinskoj krvi koja je davno stigla na otok.

Tajanstveno šaputanje utihne i Jozo se nađe na križanju. Stane i duboko udahne – u trenu mu do srca dospije šum valova s obale. Skrene i nađe se na kamenitoj obali koja gleda na otvoreno more. Osjeti nemir... Šum valova prekine glas koji kao da je stizao iz šume:

„Ki to teška srca dolazi u mene va šumu tražit spokoj?“

„I tebe su zbudile moje brige?“ Jozo će, nimalo iznenađen.

„Znaš ti, bidniče, sa kime govoriš? Ja poznan sve brige ljudi na ovome otoku jer moja je tuga vela! Meni dolazu svi kima su veruge kolo srca vežene da vamo nađu mir i spokoj“, ponosno je grmio glas.

„E, Kalifronte moj, sve brige i besede znaš, ma dan se kladit da moju kogulu još nisi čul.“

„Čule su moje uši mrtvački zvon, a vrane su mi graktale o sprohodu. Ona ča najviše da, a najmanje traži svakomu je srcu najbliža. Muči te materina smrt, osičan to“, mudro odgovori Kalifront.

„Moja mater je bila časna ženska i lipe je godine doživila. Varamente, tugujen, ali ni to kogula ča mi srce drobi“, odgovori Jozo smirenim glasom.

Šumom prođe divlji vjetar koji uzbudi životinje: ptice su grozničavo letjele, mufloni i zečevi trčali u paničnom strahu proizvođači mučne krikove. Kalifront po prvi put osjeti strah koji nadjača svu njegovu tugu. Morao je znati što muči ovoga čovjeka jer jedino spoznaja sudbine gore od njegove mogla ga je osloboditi vlastite tuge.

„Istina se meni ne more sakrit jer stotine godin su pasale i laž mi je dobro poznata, a ti govoriš istinu, i to me brine. Reci mi, Jozo Tonkov, ča tvoje srce tuliko muči?“

Jozo se popne na visoku stijenu i progovori:

„Celoga života iman samo jedno pitanje ko me muči. Zbog njega ne spin noćiman i zbog njega znan nekad malo više popit.“ Nakratko utihne pa nastavi: „Oće drugo jutro sunce opeta izać?“

U taj tren na horizontu probiju prve zrake sunca raspršujući tamu na otvorenome moru. Jozo otvori oči, pogleda izlazeće suncu te tiho prošapće:

„Sol Invictus...“

Zatvorivši oči, prepusti se zrakama sunca.

Rječnik

lokāt – piti; pasat (se) – doći; ubed – ručak; susedi – susjedi; vazet – uzeti; punat – bod; sajita – munja; buža – rupa; pasat – proći; najki – niti; šempio – ludak; šordav – blesav; čin(i)t – raditi; raca – rod; niki – neki; kurberaj – bludništvo; Kalifront – lik iz lokalne legende (vidi: J. Baraković, Draga, rapska pastirica); beseda – priča, anegdota, riječ; vavik – uvijek, vjekovi; veruge – lanci; vežen – zavezan; kogula – kamen; sprohod – sahrana; varamente – doista, zaista; pasat – proći; drobit – mrviti, gnječiti

NEVA BLAŽEVIĆ

HEL ANT ABA!

Izašao je iz automobila i čvrsto koračao prema rječici. S druge strane bila je grupa ljudi, izbjeglica.

– Zapovjedniče, što da radimo? – čovjek s velikim madežom na licu uputio mu je zabrinuti pogled.

– Pozovite pojačanje i pobrinite se da ne pređu preko – odbrusio je. Lice mu je ostalo nepomično. Protrljao se prstom ispod desnog oka.

A onda je primijetio djevojčicu sa zelenom maramom na glavi. Grčevito se držala za žicu i ljuljala se. Baš kao i mala Julka neki dan na ogradi u parku pokraj kojeg svakog jutra prolazi. Mogle bi biti sestree. Djevojčica sa zelenom maramom nagnula se naprijed, a onda je primijetio da je ovratnik njezine majice zgužvan i rastegnut.

– Hel ant aba!... Hel ant aba! – dovikivala mu je dječjim glasom koji je govorio za gomilu. Svoj je prošireni ovratnik stavila u usta i još više ga rastezala. Gledala ga je ravno u oči, s prezirom i bez straha. Okrenuo se, sjeo u automobil i pošao prema policijskoj stanici.

***

Ušao je u svoj ured, odložio ključeve automobila, natočio vodu iz aparata u šalicu za kavu i zalio biljku u kutu prostorije pokraj prozora koja je svoje listove okrenula prema svjetlosti. Zatim je u ladicu ispod radnog stola spremio fascikl s dnevnim izvješćem.

Već je bio nadomak automobila kada ga je zaustavio hrapavi glas:

– Di ćeš? Mogli smo na piće, pa ne žuriš djeci. – dobacio mu je Luka koji mu je neki dan dugo pričao o svojoj bolesnoj mački, pa je ovo druženje odlučio preskočiti.

***

Dok se vozio kući, radio je šumio. Nije imao volje prebaciti kanal niti ga isključiti.

***

Teško je koračao prema vrtu. Činilo mu se kao da na svakom novom koraku iznova čuje djevojčicu sa zelenom maramom na glavi.

– Hel ant aba! – promrmljao je sebi više puta u bradu. Kada se saгнуo da iščupa korov, čuo je ženin glas s prozora:

– Pa da ni uniformu nisi mogao skinuti, nego odmah u taj tvoj vrt! Dođi, gotov je ručak!

***

– Kupila sam ove naranče iz Turske, bile su na akciji. – izgovorila je to da bi razbila tišinu za vrijeme objeda.

Nakon ručka vratio se u vrt i dalje razmišljajući o zgrčenim ručicama oko žice i o očima koje se nisu bojale. Čupkao je zelene zaperke na stabljikama rajčica misleći o vrhovima zelene marame. Na sebi je nosio staru majicu, prljavu od zemlje, koja je poput njezine bila zgužvana i rastegnuta. Protrljao se ispod desnog oka, a onda pogledao svoje prljave ruke. Vratio se u kuću i umio.

***

Žena je već spavala. Uzeo je konzervu tune i prljavu vilicu iz sudopera. Kad je pojeo, otišao je do kupaonice i oprao zube.

Legao je u krevet i, dok je stavljao mobitel na punjenje, kao da se sjetio nečega. Svojim je debelim prstima, s noktima prljavim od zemlje, utipkao: *Hel ant aba*.

Lice mu je zabljesnuo ekran na kojem je pisalo: Hel ant aba? – Jesi li ti otac?

NIKA ANTONČIĆ

ARAHNINA PRIČA

Hugo Roy je drugorođeni sin. Znao je tri jezika do svoje osme godine. Četiri do devete. *Bona fide* darovit. Mogao je ubijati riječima kao otac bez riječi.

Hugo Roy je drugorođeni sin. Jean Roy je prvorođenac. Nebo je plavo. Trava je zelena.

Da, Jean će dobiti 8/10 na testu iz francuskoga, Hugo će dobiti 10/10. Da, Jeanov će test otac uokviriti u zlatu, Huga će potapšati po leđima. Ne, Hugo ne mrzi svoga brata.

Zaista. Jeana ne može mrziti. Predaleko je od toga. Predaleko je od svega osim od straha. Preblizu je noć. Preblizu je otac.

(Nikad pred ocem! To se još nisu usudili.)

Shakespeare, Voltaire, Austen, Wilde... U knjižnici ispod kreveta život je lijep. A mitologija je najljepša. (Schwabove knjige nikad neće skupljati prašinu.)

***

U Arahninoj priči ona je najbolja i ona to zna. Međutim, i dalje gubi.

Evo ti poante: nitko nikad ne pobjeđuje.

Arahna, koja je bogove pobijedila u vlastitoj igri, za kaznu je (ili za nagradu?) pretvorena u pauka.

(Otkad mu je osam, uvijek glavom kimne paucima, duboko s poštovanjem. Hugu je to način da im nekako kaže, „Vidim te“.)

Ovidije je rekao da se Arahna objesila zbog sramote. Hugo misli da se objesila zbog spoznaje da je živjela u nepravednom svijetu. Najbolji na tom svijetu nemaju nikakvu moć.

Arahna je pobijedila i stoga je umrla. A Atena? Možda se smijala svaki put kad bi vidjela pauka. Možda je rastrgala njegovu mrežu kao što je rastrgala Arahninu. Najvjerojatnije, misli Hugo, nije na nju uopće pomislila. Otkud potreba za razmišljanjem o ljudima koje možeš uništiti u trenu? Za Atenu nije bilo razlike: Arahna je bila pauk i prije i poslije.

***

„Nalikujem li ti malo na pauka, Jean?”

„Požuri, Hue, nije sad vrijeme za to...”

Hue. Još taj djetinjasti nadimak izgovoren s prezirom. Hugo zabode nokte u ruku da osjeti bol.

Na očevu sprovodu čitaju Audena, kako nezgrapno.

„Zaustavite satove.” Njegov ujak čita.

Srčani, kažu doktori.

Slomljeno srce, razumije Hugo.

Jean je navrijeme pobjegao od srca.

Majka je davno pobjegla od života.

Arahna i dalje gubi.

Arahnu je pročitao kad mu je bilo osam. Razmišljao je o njoj kasnije.

„Misliš li da su se majka i otac voljeli?” (S devet je već znao odgovor.)

„Ne budi glup”, reče Jean. „Nitko se ne voli.”

Baš nitko? Ponekad se pretvara da je u romanu Jane Austen. Da je netko poput Mr. Darcyja ili Colonel Brandona. Nerazumljiv ako ga ne čitaš srcem. Kad bi me barem netko čitao srcem! Kad bi me bar netko čitao.

***

„Ti si takvo razmaženo derište!” Jean ispljune, a kap krvi pada na Hugove cipele. „Zašto ne izađeš iz maminih skuta, ha? Zašto se nikad ne zauzmeš ni za što?”

Jeanovo lice iskrivljeno od bijesa. Hugo ga zamišlja kao bijesnog Merkurija, ljutog zbog Verone i Romea i cijelog prokletog svijeta. Kojeg si vruga uletio između nas? Ranjen sam ispod tvoje mišice.

„Kukavice!”

Hrabro, čovječe, kaže sebi dok briše krv s cipele, ta rana ne može biti teška.

(I nije, ni velika ni teška, ali je dovoljna.)

***

Prvi jezik koji je Hugo naučio nije bio engleski. Bilo je njemački jer je dadilja bila Njemica. Nitko drugi nikad nije razgovarao s njim. Ali Greta je uvijek pjevala uspavanke. Jednom ju je pitao za Kleinen Stern kad mu je majka bila u sobi.

Čudno je, jer se sad ne sjeća ni riječi njemačkog.

Ali se sjeća Gretina jezika. Toga se jako dobro sjeća.

„Jean?” pita brata jedan dan.

„Da, Hue?”

„Tko bi pobijedio kad bi bogovi zaratili?”

„Pa to je bar jednostavno. Zeus.”

Hugo gleda kako Jean crtkara po svojoj kopiji *Metamorfoze*. Njega bi sigurno ubili u ta vremena za nepoštivanje bogova. Pa naravno da bi, nije u njegovoj prirodi da klekne.

„Atena.”

„Molim?”

„Atena bi pobijedila. Vidi sav svijet manjim od sebe.”

***

Hugo uzdahne i spusti olovku. Bio je dovoljno hrabar da napiše pismo, ali premalo hrabar da se potpiše. Kukavica! Njegova je torba na krevetu spremna. Možda će na kraju i živjeti u šumi kao Walden, zar to ne bi bilo divno? Razmišlja o Arahni, koja mu je u glavi gotovo cijeli život. I uzme torbu. Otac je mrtav, majka spava, Jeana nije briga. Možda će se vratiti jednoga dana, a možda i neće. Ostavlja pismo na stolu i odlazi. Nebo je i dalje plavo. Trava je odjednom zelena.

TIHANA TOMŠIĆ

PEZDLIVEC

Dok sam se jenoga jutra zbudil i štel iti vun z hiže, videl sam v dvo-rišču velkoga pezdlivoga martina. Bil je velki kak mejšiša lojtra od soseda Slaveka. Kukec je sam stal i gledal me. Bil je zelene farbe i mel je osem nogi. Prvo sam pomislil da senjam.

Kukec je počel govoriti. Nesem mogel vervati ka mi se to zgodilo. A kukec mi je rekel: „J’sem Gregor. Ja iz Češko. Ja želio spavat kod dedeček. Ja mam krune za platiti. J’sem ve velkoj nevolji, utekl sem od doma i mene iščejo.“

Celo vrožje vreme dok je toti prepovedal, sam si ja mislil ka sam nor. Nit sam ga niš preveč ne razmil, sam ka se zove Đura i ka je tam z Češke. Al mi se vidi ka je rekel ka oče tu spati i ka nekše peneze mo sobom. A meni bi ti penezi dobro dojšli. Pa sem mo rekel: „Vredi, Đura, moreš tu spati, al pokoži mi prvo te tvoje krune.“ Pokože mi ih ov pa vidim ka ima dosti penez. Lepo bum ja zaslužil!

Pokozo sem mo de je soba i dišel je nutri. Ak ga nešče išče i nagaja, to ne moj problem, neg jegov. Zakleno sem totoga smrdlivca i molil drogoga bogeka kaj ne bo ostavil nereda.

Onda pa je dojšla moja žena Kata pa sem joj probal nekak povedati kaj se zgodilo i ka bu nam toti dober penez donesel, al ona mi ne štela vervati. Mislila je ka sem spil preveč vina pa ka sem ponorijo. „Budaloš jen, kaj ti spočijaš, normalni ljudi se ne spominaju z kukcima.“ Neje štela ni poglednuti v sobu ka vidi da govorim istino.

Vjutro sem se zbudil i šo sem glet smrdlivca. Dojdem v sobu pa ga nigde ne, sam je okno bilo otprto. Nit je ne peneze ostavil, sam je zginul. A Kata je rekla: „Viš ka včera nesi bil ron normalen!”

Onda je Kata skuhala kavo i pozvala sosedo Aniko ka se malo pospominamo. Ona prva sê zazvedi pa je fejno čuti kaj je se novoga v Martinovskom Vrhju. Anika je dojšla i zgliedala je kak da ju je nešči štel zatuči po poti. Bila je bela kak naša krava Roža. I onda je počela prepovedavati: „Znote sosidi, včera je zgodilo nekaj strašnega, ne nadjam se ka bodete mi vervali. Včera smo navečer Dragec i jo pretakala vino. Več je bilo koli devet vur. I Dragec je ču ka nekej vuni ruži pa je mislil ka je ov pijanec Joža z grabe dojšo, ali neje. Dojšo je, nete vervali, velki pezdlivi martin keru more govoriti. To nigdor nesem vidla. Velki je bil, rekla bi kak lojtra od Slaveka z brega, znotta ona z kerom smo pri vami brali mušancike. Onda vam je Dragec zel desko od staroga lagva i hitil jo na toto nesnogo. Rekel mi je ka je hitil polek jega i slučajno zatuko našega kokota, onoga z črlenozelenim rejpom. Znote kak mi je bilo žal! Al nesnogo neje zatuko. Pobegno je valda v grabu. Ve se sam molim ka neje dojšo k Lizi, ona je soma z malom decom, ka joj ne bi još kaj toti smrdlivec napravil.

Katu je skoro za srce prijelo. Rekel sem joj: “Viš, Kata, mi ve verješ?”

„Verjem ti, Štef. Moraš neka hitro napraviti.“

Ve sem vam ja najšo rešeje. Dišel sem v šumu k šumaro Lujzeko. Toti vam je tak malo nor, spomina se z vevericaj i lisicaj. Čul sam ka je jempot prijjo lisico pa ju privezo na lanec. Lugoro sem rekel kaj je na stvari: „Dober den, Lujzek. Mi vam imamo, kak se to reče, incident v Martinovskom Vrhju. Dojšo nam je pezdlivi martin, ali ne on mali, nek velki, znate tak kak ona lojtra od Slaveka z brega z kerom v seli berejo jabuke. I ono kaj je jako važno – pezdlivec govori kak čovek i ima peneze! Ve vidiš, ja bi trebo tvojo pomoč. Kak lugor ti moš puško ka moreš streliti kakšo šumsko žival. Ve bi ja štel ka ti streliš totoga pezdlivca. Lujzeko je bilo malo čudno ka je dojšo kukec keru more govoriti. Ali odma se on zmislil kak bi to bila fejna prilika za njega: „Ve bumo se tak dogovorila, jo bum vam strelil pezdlivca, a vi bodete mi dali ka oženim vašo vnukico Rozino. Jooj kak je to fejna puca!“ Ve je to bila ponuda kero se ne moglo odbiti: „Lujzek, more tak biti! Sam da se prvo rešimo smrdlivca.“

Por dni je prejšlo dok Lujzek ne najšel smrdlivca, dobro se toti skrnil. Dišel je v šumu i tam je polek nekšega hrosta spal. Al Lujzek je provi mešter. Potihema je dojšo do jega i nacilo puško v jega. Al se ov onda zbudil i počno se plakati i drti. „Ne strilajte! Ne strilajte! Mene promenili v kukac. J’sem muž! “ Lujzek ga niš neje razmel. I rom dok ga je štel streliti, dojšo je nekši človek i prijgo ga za roko. Bil je fejno spravleni i celi nekši ozbiljen, al je zgledo kak da niš ne bi hudega napravil. Lujzeku je povedal: „Ne ubi, ja razgovor s njim. J’sem Franc“. Lujzek ga je posluhno i počakal malo. Niš jih je preveč ne ču nit razmil. Sam je ču ka se ov Franc neš pregovoro i opravdovo, a smrdlivec se plako.

Lujzek si je seo pod dreve i čako jeno vreme. Onda se brno i več je ne bilo pezdlivca. Polek Franca je stal nekši čovek. Obadva su bila v črnim anjucugima i zgledali su fest ozbiljno. Ve su ga obedva lepo pozdravila, pomali su se oštetali po poti v šumi i sam najemput nestali. Lujzek je sam sto, gledo za njimi s otprtim gopcom i neje mu niš bilo jasno.

Posle je Lojzek sima stalno prepovedo kaj se zgodilo v šumi i ka je videl velkoga pezdlivog martina ker i govori i ima peneze, ali je došo toti Francek i sam je najempot se bilo nekak čudno i kmično.

Kaj je to zaprav bilo, ne znam. Ja si mislim ka je toti Francek čarobnjak i da je nekak pretvoril smrdlivca v človeka.

Ne morate mi vervati.

Rječnik

---

pezdlivi martin – smrdljivi martin; lojtra – ljestve; vervati – vjerovati; toti – taj; nor – lud; penezi – novac; zaslužil – zaradio; išče – traži; ponorijo – poludio; spočijaš – izvodiš; pospominao – porazgovaramo; zazvedi – sazna; fejno – lijepo; nekaj vuni ruži – nešto vani lupa; mušancike – sorta jabuka; nesnoga – štetočina; gamad; puca – djevojka; drti – vikati; fejno spravleni – lijepo obučen; kmično – mračno

ANUŠKA PRISKA

KESA

„Znaš li priču o Kesi?“

„Nemam pojma... čekaj, ima neki grafit... Na onoj zgradi kraj škole...“

„Ma ne to. Tamo piše *Ne naplaćujte nam kese*, to je novo, otkad su nam digli cijenu ovih kartonskih koje ti popucaju čim ubaciš jednu stvar unutra...“

„A je l' to onda onaj tip što mu je ćaća reka' materi da ide po krev i mliko pa otišao na Guam i nije se vratija? Mislim, ni on ni kesa, ha-ha...“

„Nije. Ovome je stari umra dok mu je mater još bila trudna. Zna se od čega. Valjda. Kažu da je bija neviđeni košarkaški talent.“

„Stvarno ne znam. Ali te priče s Vošte su mi sve iste, k'o da ih je isti čovik režira'...“

***

Pet nebodera stoje posloženi poput domina i imaš osjećaj da će se, ako se uruši jedan, srušiti i ostale te će postupno nestati cijeli kvart. To je kulturni, živući spomenik kvarta, jednog načina razmišljanja koji se temelji na onom već ustaljenom izrazu: „Pomalo.“ Jedina briga koja muči tipičnog stanovnika „Vošte“ je s koje se strane broje neboderi; koji je prvi, a koji peti, ali to sada nije važno. Naša priča počinje u trećem neboderu.

Sunce je već odavno svanulo, ali tek se sada popelo do pozicije na kojoj se njegove zrake uspijevaju probiti kroz rolete Kesine sobe. Nitko mu se više ne sjeća pravog imena jer je nadimak Kesa dobio još u osnovnoj školi kad je izgubio školsku torbu, pa je knjige

morao tegliti u plastičnoj vrećici. Zrake sunca osvijetlile su Kesino blijedo lice i široka koščata ramena. Nikada ga nisu smatrali nekim ljepotanom, ali uvijek su mu zavidjeli na atletskoj građi. Sa svoja nepuna dva metra, kao i svaki stanovnik Vošte, neko je vrijeme bio košarkaška nada, ali kako je bivao stariji, „klada“ i kafić na putu do dvorane bivali su mu sve privlačniji. Košarku je naučio igrati vrlo rano jer bi vrijeme najčešće provodio sa starijom ekipom iz kvarta pucajući na koš. Mladi Kesa tad još i nije bio svjestan kako je ulična košarka, ili kako na Vošti vole reći „basket“, jedina aktivnost koja je tim dečkima uspijevala odmaknuti misli od droge.

Kesa je, za Voštine pojmove, s drogom počeo relativno kasno, u trećem srednje. „Trava i nije droga, uzmi koji dim, smirit će te“ govorili su mu kada bi nervozan došao u kvart nakon izgubljene utakmice. Uvijek dotada samo bi odmahnuo rukom, ali te je večeri pristao probati jedan. „Ajde, jedan me neće ubiti“ prošlo mu je glavom. Probao je više da ušutka ekipu i smiri nemirne misli nego što ga je doista privlačilo. Nije se bojao, jednostavno, nije bio taj tip. Dotad. Kesa kao da je zaboravio, ili nije bio svjestan neumoljivog tijeka; svi počnu s jednim dimom koji se prije ili kasnije pretvori u cijeli „joint“. Kako je preskočio fazu znatiželje, Kesa je uskoro zatekao sam sebe kako svaku pa i najmanju nervozu smiruje dimom. Nešto neobjašnjivo vuklo ga je da nastavi dalje.

Prošlo je svega nekoliko mjeseci od toga, do faze u kojoj je Kesa počeo izbjegavati košarkašku dvoranu, premda je još neko vrijeme uspijevao postići sjajne rezultate na utakmicama. U četvrtom srednje službeno je prestao trenirati i košarkašku loptu zamijenio iglom. Heroin je posljednja etapa ovisničkog puta, a Kesin – onaj od prvog dima do ovdje, prošao je u treptaju oka. Rijetki su oni koji su nakon ulaska u te vode uspjeli izvući živu glavu.

Nadimak Kesa uskoro su svi počeli povezivati s vrećicom bijelog praha koju je uvijek imao uza se. Zrake sunca toga dana pržile su neviđenom jačinom, ali Kesa ih nije osjetio. Raspoloženje u trećem neboderu idućih je dana zamrlo i potonulo, a postupno se proširilo

na cijeli kvart. Kesa je postao još jedan posrnuli pijun u igri šaha između čovjeka i droge.

***

„Što san ti ja reka'? Ne zvuči mi nepoznato...“

„Je. Ali ovaj je baš bija kvartovska legenda. Izlazi mi na uši čuti od starijih „Kesa ovo, Kesa ono.“ Samo da je osta' u košarci bilo bi sve dobro...“

„Pa kako je tako zaglibija ako „nije bija taj đir?“

„Bolje pitati zašto je uopće počea, s iglom mislim. Volija je sisti u kvart, popiti pivu nekad, ali on bi ti i od duvana kašlja'. Idealan čovik za ne nauč' se ni na što osim na sport. Samo mu daj balun i to mu je dosta. Evo, imaš teorija svakakvih... prvo i osnovno – ćaća. Onda svađa s trenerom koji mu je bija poput starog, navodno da ga je to dotuklo i da je zato sta' igrati. Pa mu se mater razbolila posli... Onda pazi nju, pazi sebe, ostani normalan koliko-toliko... Ovisija je sam o sebi, o usputnim poslovima i kasnije o dilanju, jasno. Dok nije ostalo samo to.“

„A brate... Nego, znaš li prodaje li 'ko što na Vošti sad?“

„Što? Bilo, žuto?“

„Ma ne, budalo. Pitam za stanove, koliko je tamo kvadrat sad. Vošta nam je postala elitna.“

„E da, nema više Kesa i kesica, ha-ha.“

„Ima ima, samo drugačijih. A Kesu mo'š naći u svima nama. Jedna kriva životna odluka...“

„... dijeli nas od dobrog života?“

„Može i tako, 'ajde“.

„Nego – idemo li? Ja san riješija račun. Moran se vratit' na posa'.“

„Ok. Vidimo se.“

„Pomalo.“

TENA MESARIĆ

TI ĆEŠ IZABRATI BOLJE

Najdraža kćeri,

*Prospi moj pepeo tamo gdje lastavice u proljeće savijaju svoja gnijezda,
Gdje treperavo ranojutarnje sunce nalazi put kroz grane bukve,
A proljetnice najavljuju novi početak raznobojnim glavicama.
Prospi ga tamo gdje spava moja prva i jedina ljubav.*

Rano je predvečerje kad se s prepukle betonske ceste prebacim na šljunak. Ramena mi prate podrhtavanje auta, a sitni se kamenčići zabijaju u gume. Gotovo očekujem da ću sad vidjeti svoju majku kako dolazi iz polja i za sobom vuče tačke pune kukuruza koji ćemo pakirati u jutene vreće i cijelu ga zimu moći bacati kokošima i od njega praviti napoj za svinje. Psi susjede Nakić režat će jedan na drugog jer se opet prepiru oko kosti. Stari će me Đuro pozdraviti mahanjem dok rezbari novu cjepanicu da bi napravio još jednu kućicu za ptice. I mi smo imali jednu u svom dvorištu, sve dok ju otac u jednoj od svojih epizoda nije srušio i zdrobio u komade. Kad mi je rekao da ju pokupim, unutra sam pronašla lastavicu koja je piskala od boli, a iz krila joj virila crvenkasta masa. Nisam htjela da više pati pa sam joj zavrnila vratom i pokopala ju ispod stabla koje joj je bilo dom. Tako je nastao mali humak u našem dvorištu. U prvim danima kad smo majka i ja pod sirenama uzbuna i padanjem granata napustile selo, nekako sam zavidjela toj lastavici. Nije se morala odvojiti od mjesta koje je voljela.

U svome sam se sjećanju usredotočila na loše: na grafitima išarane zgrade, hrđu koja je pojela metalni krov kolodvora, na nepofarbane ograde koje su izjeli crvi. I nisam dolazila kući, čak ni kad sam odrasla i kad mi je na zelenkasti komad plastike počela sjedati mjesečna plaća. Da mi majka prije dva tjedna nije preminula od srčanog udara

i u svojoj ladici s pismima ostavila jedno u kojem mi je dala izričite upute kako da postupim s njenim pepelom, kao što mi je davala i za sve drugo u životu, možda se nikad više ne bih vratila.

Ograda s koje se tijekom godina oljuštila gotovo sva boja, škripi kao da me upozorava da ne uđem. Puteljak od kamenih ploča jedva vidljivih od korova i trave vodi u stražnje dvorište, tamo gdje je svako ljeto stajao stol prekriven kariranim stolnjakom. Stopala mi ostanu ukopana u zemlju kad mi u vidno polje uđe komad dvorišta gdje je zemlja blago odignuta u odnosu na ostatak, lastavice cvrkuću dok preljeću s jedne bukve na drugu, ranojutarnje sunce probija se kroz grane, a bijele i ljubičaste glavice visibaba i šafrana kao da se naginju prema njemu. Nešto mi se čudno događa s glavom, eksplodirat će od muke sjećanja. Pokušavam premotati uspomenu na vojnika koji nam je došao javiti za smrt mogeg oca; njegovu neopranu kosu, plave vrećice ispod umornih očiju, teške čizme, sućutan izraz lica. Ništa ne dolazi.

Zadnje čega se od oca sjećam je da se vratio iz rata dva mjeseca nakon njegova početka i sa sobom donio još više ljutnje i bijesa nego ikada prije. Nije spavao, samo je hodao po kući. Pokrila bih se poplunom od ovčje dlake po glavi jer su se njegovi nervozni koraci u svakom trenu čuli u škripanju podnih dasaka i povremenom treskanju namještaja. I sjećam se vriska, glasnog vriska svoje majke u njegovoj posljednjoj noći. I treska, kao da je nekome na pod pala vaza. Krvi. Stazice krvi koju smo s tepiha nekoliko puta ispirale sodom bikarbonom i octom.

Ono što mi se događa u glavi, vrlo je nekonkretno i ne mogu se za to uhvatiti. Vidim samo majku kako pored mene kopa rupu dovoljno veliku da u nju stane odrasla osoba i govori mi:

– Zapamti, Ira, tvoj je otac poginuo u ratu. Danas popodne onaj dragi vojnik došao nam je to javiti. Sjećaš se?

Rukavom prevelike majice za rad na polju otarem znoj s čela i zabodem lopatu još dublje u zemlju. Moramo iskopati puno veću rupu

no što sam morala za jadnu lastavicu koja je poginula u padu kućice starog Đure. Vid mi se počinje magliti i ne sjećam se više točno za što kopamo. Samo kažem:

– Sjećam se.

Ovdje je željela biti. Iz ruksaka izvučem staklenku Nescafea u kojoj su ostaci moje majke i postavim ju na panj za sječú drva. I sada, kao i prije svih onih godina, bez nje sam izgubljena. Ona je uvijek znala što je najbolje za mene i što trebam činiti. Kad bi mi glava bila u magli, kao onda kad sam ležala u bolnici sa slomljenim rebrom, a moj otac sjedio na stolici uz krevet i naizmjenično si plakao u ruke i obećavao da će mi, kad se izvučem od tamo, kupiti nove drvene bojiće, flomastere, kvragu, kupit će mi cijeli set za crtanje. Ništa od toga nisam uspjela čuti kako treba, moj mozak ponekad čini tako čudne stvari. Čula sam samo kad je majka rekla: – Zapamti, Ira, spotaknula si se i pala niz stepenice. Pala si niz stepenice. Nemoj to zaboraviti.

Tako sam rekla doktorima. I sada kad, dvadeset godina nakon što su me otpustili iz bolnice i petnaest otkad je u našem stražnjem dvorištu veliki humak, otvorim staklenku i prospem sivkasti pepeo po zemlji u kojoj se migolje gujavice i crvi, znam da će biti tamo gdje je željela. Pored svoje jedine ljubavi.

Cijelo moje djetinjstvo, zapravo cijeli moj život, moja se majka nije ispričavala ni zbog čega. Kad god mi glava ne bi bila u magli i kad bi s mog lica dopirao osuđujući pogled što je s mojim ocem provela sve te beskrajno duge godine, rekla bi mi samo:

– Ne brini, Ira. Ti ćeš izabrati bolje.

I sama sam tako mislila, sve dok se jutros nisam pogledala u ogledalo i drhtavim prstima prešla preko modrice u obliku polumjeseca.

ANTILJUBAVNA PRIČA

„Piši suprotno od onog što bi inače“, bio je njegov univerzalan odgovor na sve moje tegobe oko pisanja. Nije ih baš razumio, kao ni ja njegovu opsesiju šahom. Ali, uvijek je znao što mislim kada se ne bih znala izraziti ičim osim neartikuliranim zvukovima, a ja sam razumjela njegove rečenice pune mucanja.

„Želim pisati o tebi, o nama, ali to je takav klišej, glupo mi je piskarati o ljubavi k'o dijete nekakvo“ žalila sam mu se i dalje, ležeći mu na prsima po ostarjelom krevetu. Tišinu su ometali poklici i krikovi sa stadiona podno njegova nebodera, jasno čujni sve do sedmog kata. Ili „sedmog sprata“, kako kaže neka budalasta cajka koju mu toliko volim recitirati, izazivajući mu poriv na povraćanje. Ni u glazbi se nismo slagali, on kao alternativni metalac s prezirom za balkansku glazbu, ja kao fanatik repa i trepa koja sam otvorena svim drugim žanrovima, *osim* tom njegovom cviljenju po električnoj gitari. Cvilila bih i ja svaki put kad sam vidjela njegovog debelog bijelog mačka, jedino biće kojem je davao ljubavi skoro koliko i meni. Jer koliko sam ja bila alergična na mačke, tako je čini se i on bio na sve ljude oko sebe. „Ti osuđuješ bez da ih upoznaš do kraja! Kako možeš biti tako hladan?“, čudila sam i iščuđavala njegovu manjku empatije i bliskih odnosa, a on mojoj nepobitnoj potrebi da budem voljena i svima ugodim. „Ja se barem znam družiti sam sa sobom, a ne trčati uvijek za društvom“, prigovorio bi mi u šali, a mene bi ipak malo zapeklo. Pekle su me i oči od suza svaki put kada smo naišli na nesporazum, peklo kroz vrelo sunce i ljutu zimu, ali uvijek bismo sve razriješili. Uvijek bi mi se ispričao umiljatim pogledom i lijevom jamicom, a ja mu odbrusila da ne bude papak s tim emotivnim sranjima. A imao ih je, sranja mislim, kroz čitavo odrastanje, više nego što bi itko trebao imati, pa se suzdržavam da ga ne krivim što nema potrebu spasiti svijet i sve ljude, što bi se radije zavukao

među brojeve i dionice, uredski stolac i tablice. Ponekad ga promatram dok uzbuđeno brblja o inflaciji i pitam se kako smo ikada završili zajedno, kada on ni ne pogleda grafite u prolazu ili podigne glavu zalasku sunca. Kako mogu biti ovako sretna s nekime tko strepi od upoznavanja novih ljudi i glasne glazbe, dok ja živim za subotnje provode? Njega te različitosti ne muče, on slegne i kaže „Pa vidiš da nam dobro ide“, i ne zamara se dalje, ponekad tako jednostavno gleda na stvari. A s druge strane analizira i premišlja, gori od kritičnosti prema samome sebi i nikada si nije dovoljan, on je hodaјуći kontrast. Kontrasta nemamo samo u tjelesnoj visini, što je smiješno svima oko nas, a ja to više ni ne uočavam, iako sam oduvijek govorila da dečko mora biti visok. Uočavam jedino sve s njegova tanjura kad jedemo zajedno, uspoređujem sa svojim prenatalnim, a zle misli samo rastu i sve sporije gutam dok me on ne uhvati svojom toliko mršavijom rukom i kaže „U redu je. Samo jedi, nitko ne osuđuje“. I odjednom opet mogu disati i Zemlja se nastavlja vrtjeti i više ne razmišljam kako on ne mari za slatke pse i socijalne slučajeve, kako me nervira više nego itko na svijetu i ne sluša Tupaca. Vidim ga samo kao spodobu ispred sebe s lošom frizurom koja mi je jako, jako draga.

„Snaći ću se ja, pisat ću na neki svoj način“, naposljetku mu odgovaram dok se obuvam i krećem kući, a on me lijeno promatra s kreveta. Soba mu miriše na Axe i osjetim taj miris još dugo na sebi dok trčim uzbrdicama do autobusne stanice, znajući da je ionako prekasno i da sam zakasnila, on me zadržao na izlaznim vratima, on i njegove glupe fore i papučice na dinosaura kojima mi priječi put. „Znam da hoćeš, ne bojim se ja za tebe“, kaže mi za kraj, i ja nasmiješeno odlazim slušajući svoju tajnu ljubavnu *playlistu* koju sam napravila jer možda ipak jesam klišej i dijete nekakvo.

UKRADENO VRIJEME

Hladna si. Osjećaš li išta? Čega se toliko bojiš? Pitanja su to koja sam često čula ne uspijevajući shvatiti zbog čega. Zar sam nešto krivo radila, čudno se ponašala, kako sam to govorila, gledala? U nekim sam trenucima pomišljala da ni moje disanje nije pravilno. Čime sam to prouzročila toliki nemir ljudima oko sebe?

Živjela sam u malom gradu, toliko malom da je svatko znao o svakome sve. Imala sam osamnaest godina. Nisam imala ni braće ni sestara, ali nikad mi nije nedostajalo one topline koju samo roditelji mogu pružiti i stvoriti od kuće dom. Problema u školi također nisam imala, sve sam završavala na vrijeme, prema svakome bila pristojna. A onda se odjednom sve promijenilo. Ljudi su me nakon nesreće počeli drugačije gledati, otkrivala sam neku tugu na njihovim licima, neki su bili zbunjeni, a u nekim sam pogledima čitala ljutnju i prijezir. Nisam shvaćala koji je razlog tomu.

Onako kako ja pamtim, ništa se tragično nije dogodilo. Nesreća koju smo moji roditelji i ja doživjeli bila je tragična, naravno, ali sve se na koncu dobro svršilo. Sjećam je jasno svega. Moji roditelji i ja vraćali smo se s puta veseli kao i uvijek, automobilom je odzvanjao naš zvonki smijeh koji bi u bilo kojoj drugoj prilici bio nevain, osim tada. Vozio je tata i zbog nepažnje nije na vrijeme uočio kamion koji nam je dolazio u susret. Pokušao ga je izbjeći, ali neuspješno. Naš se automobil prevrtao nekoliko puta prije nego što se zaustavio. Pretpostavljam da sam na trenutak izgubila svijest jer kad sam ponovno nakratko otvorila oči, začula sam jedino zvuk nečijih brzih koraka na asfaltu i prigušene nepoznate glasove. Osjetila sam nečije ruke kako me nježno izvlače iz automobila i stavljaju na nekakva nosila. Na trenutak sam čula i zvukove otkucaja srca. Više njih. Laknulo mi je pomislivši da su dio tog ritma i otkucaji mojih

roditelja. Unijeli su me u vozilo, izvana se čuo jedan dugi *biitip*, a onda su se vrata zatvorila, a s njima i moje sjećanje na tu noć.

Probudila sam se u bolnici, a uz moj su krevet stajali mama i tata na čijim se licima jasno vidjelo olakšanje. Nakon par dana vratila sam se kući, a život se nastavio tamo gdje je i stao, tata bi odlazio na posao, mama bi ostajala kod kuće, a ja bih žurila u školu. A možda i nije baš sve ostalo kao što je prije bilo. Umjesto mame, sad bi tata dolazio po mene u školu i, iako je to pokušavao prikriti svojim osmijehom i šalama, na licu sam mu prvi put ugledala tugu koja je svakim danom postajala sve veća. Često sam znala mamu pitati koji je razlog tomu, ali ni ona mi nije znala dati odgovor na to pitanje. Govorila bi mi da popričam s tatom i da ću možda otkriti i više no što očekujem. Trudila sam se ne razmišljati o maminim riječima jer kad bih god pokušala, obuzeo bi me neki osjećaj nemira i straha. Strepila sam da, ukoliko otkrijem istinu, neću znati živjeti s njom.

Dani su prolazili, a tata se sve više zatvarao u sebe. Usprkos mojim pokušajima da ga razvedrim, nisam ga uspjela oraspoložiti. Nešto se u njemu promijenilo, a s time i način na koji me gledao. Još uvijek je bio onaj isti tata koji je bio tu za mene ako išta zatreba, razliku je bila u tome što sam mu u očima sve češće prepoznavala bol koja ga je sve više gušila. Za razliku od njega, mama se savršeno nosila sa svime. Netko bi pomislio, i previše savršeno. Dom je bio ispunjen njezinim mirisom i smijehom. Lupkanje posuđa u kuhinji neprestano se čulo, a noću, prije no što bih zaspala, čula bih njezino pjevušenje i s nestrpljenjem iščekivala novi dan da bi se sve to ponovilo i da bih opet mogla čuti njezin glas, iznova osjetiti taj njezin tako poznat miris i ugledati osobu koja je moj život činila ljepšim. Bila je sve što je mama trebala biti i još više od toga. Često smo šetale razgovarajući o bilo čemu, što god bi nam prvo palo na pamet. Kad bismo sretale poznate ljude, pozdravile bismo ih i nastavljale naš razgovor. Neki bi nas začuđeno promatrali, a drugi bi pak izustili riječi koje su nalikovale riječima *žao mi je*. Nisam shvaćala zbog čega žale, u takvim bih trenucima ponekad zabrinuto pogledala mamu, ali bi

se ona na to samo nasmijala i rekla da se ne brinem. Čvrsto bih je uhvatila za ruku bojeći se da ne pobjegne, kao da bi mogla nestati ako je dovoljno čvrsto ne uhvatim.

„Sad možeš otvoriti oči“, obratila mi se psihologinja sa svoga stolca, „jako si voljela svoju majku zar ne?“

„Još je uvijek volim.“

„Ali, znaš li da nje više nema?“

„Znam“, odgovorila sam.

Kako da joj objasnim da će se, ako samo na trenutak prihvatim činjenicu da je više nema, moj svijet raspasti.

BALDO PETAR TUTMAN

I ZNANSTVENICI SU ČUĐENJE U SVIJETU

Od djetinjstva maštam o udaljenim svjetovima. U *lockdownu* sam se u mnoge slobodne sate odlučio pozabaviti svojim maštarijama i tako sam shvatio da će ljudi u mojem svijetu trebati jezik. Srećom, u modernome vremenu *YouTube* može pomoći u svakome problemu; počeo sam učiti kako riječ po riječ sastaviti jezik. Put je bio dug: otkrivao sam nove činjenice o jeziku koja su mijenjale sve što sam pretpostavljao. Mislim da se kompleksnost nečega ne može spoznati ako ne pokušate sami napraviti nešto slično.

Čitajući knjigu za knjigom i članak za člankom, otkrivao sam svijet pun informacija koji se skrivao iza svake riječi. Svaki glas bio je produkt godina, stoljeća i tisućljeća promjena koje su oblikovale ono što danas govorim, a sutra će već biti nešto potpuno novo. Prirodno je pitati se odakle je sve to došlo? Zašto je primjerice jabuka baš *jabuka*, slijed fonema /j/, /a/, /b/, /u/, /k/ i opet /a/.

Dalo bi se usporediti tu riječ s drugim slavenskim oblicima i ot-kriti da Poljaci jedu *jablko*, a Makedonci sokove piju od *jabolko*. Iz toga slijedi rekonstruirani oblik **āblōko*, a to se čini kao umanjeni-ca oblika **āblo*. Što dalje? Opet smo na početku, a pitanje je još isto: zašto baš **āblo*, zašto ne **ēblo* ili **ābro*?

Možda bi se netko pametan sjetio povezati ovu riječ s engleskim *apple* i njemačkim *Apfel*. Netko još pametniji povezo bi je s velškim *afal* ili irskim *úll*. Možda s litavskim *obuolys*. Taj bi mogao na temelju svih dosada poznatih riječi zaključiti da sve moraju potjecati iz zajedničkoga **h₂ébōl*. Eto ga! Zamislite: uspjeli smo zaključiti kako je izgledala riječ koja nam je dala jabuku! Prije pet tisuća godina tri čovjeka mogla su razgovarati o **h₂ébōl* ne znajući da će njihova djeca jednom govoriti o *jabuci*, *apple* ili *afal*. Ipak, problem još

postoji: zašto $*h_2\acute{e}b\acute{o}l$? Dalo bi se argumentirati da ova riječ uopće nije indoeuropska: suglasnik $*b$ rijedak je u ovome jeziku, a riječ se pojavljuje samo u zapadnim jezicima (germanski, slavenski, keltski). Međutim, južni jezici poput latinskoga i grčkog ne jedu $*h_2\acute{e}b\acute{o}l$, nego *malum* u latinskome i *μήλον* (*mélon*) u grčkome. Ove riječi, budemo li širokoumni, oblikom podsjećaju na $h_2\acute{e}b\acute{o}l$; imamo jedan lijepi bilabijal ($*b$, $*m$) i ugodno $*l$.

Na što bi nam to moglo ukazati? Moguće je da ta posuđenica nije istodobno ušla u zapadne i južne jezike, a može se čak govoriti i o njezinu izvoru: neki predlažu semitske jezike s kojima mi Indoeuroljani dijelimo važnu ulogu jabukā u mitologiji. Je li moguće da je prije pet tisućljeća netko, primivši jabuku i čuvši kako je njezini uzgajatelji zovu, otrčao svojemu plemenu sretno spominjući slatko voće imena $h_2\acute{e}b\acute{o}l$ o kojemu i danas govorimo.

Možda je ova teorija pogrešna, ali samo pomislite kada sljedeći put izgovorite riječ *jabuka*, kolika se povijest skriva iza tog slijeda palatalnog aproksimanta, otvorenoga prednjeg samoglasnika, zvučnoga bilabijalnog ploziva... – iza te imenice e-sklonidbe, okoštale umanjnice. Susretnete li kojeg Engleza, pomislite da stoljećima vaša usta govore istu riječ: *jabuka*, j-a-b-u-k-a, $h_2\acute{e}b\acute{o}l$.

Još nisam odgovorio na svoje prvotno pitanje jer smo udarili u zid zaborava i daleke prošlosti. Možda je jezik koji je izvor jabuke ipak izgubljen. Teško je pomisliti da jezik može nestati. Milijuni informacija, golema količina riječi, sitnih gramatičkih iznimaka, izraza lica... iščezava. Sjetimo se stotinā jezika kojima znamo tek nekoliko riječi ili možda samo ime. Oni su zaista izgubljeni. Kako je glasila njihova riječ za jabuku? Možda su je zvali *darovateljicom života*, *slatkışem* ili pak *crvenom kruşkom*. To nikada nećemo znati, pa ni kako su mislili o jabukama, zemlji, sebi, svijetu. Izgubili smo poseban, nenadmašiv pogled u svijet koji se razvijao od prvih progovorenih riječi, rečenica i priča. Sve što se dogodi, ostane zabilježeno u riječi, glasu, u tko zna kakvu sklopu u umu koji je stvorio taj jezik (ili pak obrnuto?). Moglo bi me se pitati: zašto je to bitno? Hoće li $*h_2\acute{e}b\acute{o}l$

spasiti ledenjake? Zaustaviti glad u svijetu? Otići na Mars? Možda neće. Sigurno neće. Ali ja čvrsto vjerujem da znanost ne postoji radi toga. Hoće li ledenjake spasiti gustoća endoplazmatskoga retikuluma obične čančare? A spin neutrina?

Vjerujem da znanost ne postoji da bi nam pomagala, postoji da bi odgovorila na duboku ljudsku želju, dala nam lijek za ono što nas svrbi duboko u umu, onu vatru koja raste, crnu rupu koja se ne može zasititi. Taj svrab traži odgovor! Želim biti dio tog odgovora, sastavljati *Enciklopediju* koju se nikada neće popuniti, želim hraniti buktinju znanja. Jezik je nevjerojatan. Uzmemo li da je on 'svaki medij kojim se prenose informacije', otkrit ćemo vrelo jezik□ oko nas: naša usta, izraz lica, način odijevanja, svaka molekula našega DNA-a, svaka jedinica i nula računala, svaka boja, sve, sve. Kompleksni sustavi koji nastaju naizgled spontano oko nas svakoga trenutka. Želim proniknuti u njih i otkriti što im je u srži jer ondje je sama esencija čovjeka, njegova uma i razmišljanja. Želim biti jedna pločica u beskonačnoj cesti ljudske spoznaje.

Znanstvenici su čuđenje u svijetu koliko i pjesnici. Dok sam pisao ovaj esej, pitao sam se zašto svrab i svrb-jeti nemaju iste osnove? Ne znam, ali pronaći ću odgovor na to pitanje, jednostavno moram.

KRHOTINE

Osmjehuje mi se. Privija me na svoje grudi. Ručicama Je onako djetinje, čvrsto obgrlim oko vrata. Njezina duga, gruba kosa me škaklja po licu. Izmičem se, namreškano nosa tražim onaj topao i mirisan, dobro poznati komadić kože između njezinoga vrata i ramena. Osjećam da prati moje kretanje. Brzim pokretom miče kosu sa svoega ramena. Zna što tražim. Polako ponovno spuštam glavu. Upijam miris. Rukama me još jače privija sebi. Spokojno tonem u san.

Pokušavam pratiti Njezin brzi korak. Školska torba na leđima otežava mi zadatak. Nisam navikla na ovo. Gubim dah, smeta mi prašina s ceste. Škiljim od podnevnog sunca. Konačno uspijevam uhvatiti ritam. Ispružene ruke penjem se na prste da bih dohvatila Njezin dlan. Ništa. Ruke Joj se njišu u ritmu koraka. Pokušavam Joj vidjeti lice, unosim Joj se u korak. Vješto izbjegava moj pogled. Njezin je uperen u zamišljenu točku negdje daleko, usnice su Joj stisnute u čvrstu, strašnu crtu. Pretpostavljam da je tužna. Ili ljuta? Željela bih saznati. Onda bih Je mogla zagrliti i reći da će sve biti u redu. Opet polako zaostajem za Njom.

Sjedim za radnim stolom. Namrštenog lica opreznom kretanjom ispijam gutljaj kave koju mi je skuhalo. Pomišljam kako je nemoguće da ljudi *ovime* voljno započinjaju svaki dan. Sjedi na rubu mog stola i dignutih obrva iščekuje moj prvi gutljaj. Refleksno odlažem vrelu šalicu na stol i trljam oparene prste o bedra. Smije se mojoj reakciji. Govori mi da ću se naviknuti dok iskusno hvata vrelu šalicu za ručku i ispija popriličan gutljaj. Lice Joj automatizmom obuzima ugoda. Odvažim se na drugi pokušaj, pokušavam primiti šalicu s jednakom finesom koju Ona ima. Ovog puta pred Njom uspješno skrivam grimasu gađenja, čak solidno glumim užitak koji sam vidjela na Njezinom licu. Ipak, nakon par sekundi, pokušavam

neprimjetno grgljati vodu da isperem gorčinu iz usne šupljine. Razgovaramo o svemu, smijemo se. Priča mi kakva je bila u mojim godinama. Pretvaram se da nevoljko slušam priče o Njezinoj mladosti iako potajno uživam. Dok me upoznaje s glavnim likovima svoje prošlosti, primjećujem kako joj se cackle oči. Anegdote o ljubavnim vezama obavezno popratim teatralnim, prestravljenim grimasama. Sretna sam.

Zalupila sam vratima. Trčim niz stubište. Iz nekog razloga ne mogu dobro procijeniti udaljenost tla. Spotičem se. Stari, socijalistički rukohvat trese se u ritmu mojih koraka. Teške stepenice vibriraju u istom tonu. Vika iz stana probija se kroz težak zrak stubišta sve do prizemlja. Hvatam zrak. Pozdravljam susjeda. Guram teška ulazna vrata. Konačno svjetlost. Prvi put primjećujem miris proljeća u zraku. Posljedično mi organizam nakratko prožima ugoda. Nakratko. Sjedam na klupu i počinjem jecati. Ne razumije me. Nikad me neće razumjeti. Nikad neće shvatiti da ja nisam Ona. Kroz oči zamagljene suzama u daljini opažam poznatu siluetu. Samo da nije ... Ne smije me ovakvu vidjeti. Brzo navlačim rukave i trljam oči. Peku me. Što ako me pita što se dogodilo? Pelud, naravno.

Znoje mi se dlanovi. Kao kada sam prisiljena sažeti se u biografske podatke pred strancima ili razmišljam o dalekoj budućnosti ili pak moram slagati na licu mjesta. Nisam nikada očekivala da će ponovan susret s Njom u meni izazvati jednaku reakciju kao sve te strašne situacije. Loš predznak? Nisam sigurna. Nervozno tonem u sjedalo, glavu oslanjam na prozorsko staklo. Odsutno piljim u daljinu. Obrisi grada polako postaju jasniji. Sivilo, nebesko i ono trajno arhitektonsko. Betonski talog, zelenilo, blještavi znakovi, reklame. Tabla s imenom, iskaz dobrodošlice i sreće zbog dolaska. Ma da, osmjehnem se i zakolutam očima. Iznenađujuća tišina ukazuje na to da smo stigli. Dižem pogled, kroz kapi kiše vidim Njezin pomalo izobličen lik na stanici. To je stvarno Ona, tamo je, došla je. Pokušavam odagnati osmijeh s lica. Ona je već odustala. Srce mi lupa. Hitro izlazim i hodam prema Njoj. Trčim. Pružam ruke. Lakne mi kad vidim

da ih pruža i Ona. Čvrsto me stišće u zagrljaj, nešto govori, ne registriрам što, vjerujem da se slažem, ali nisam u stanju procesuirati. Prima mi lice u ruke, ali se izmičem, ne želim to. Instinktivno tražim dobro poznato mjesto. Između vrata i ramena. Shvaća što tražim, bio me strah da neće. Obuzima me olakšanje. Sigurna sam.

MOJ TATA MOREPLOVAC

Znamo svi da mame drže četiri *kantuna* kuće, ali tate su tate – junaci svoje obitelji. Ovaj je tata zbog posla obišao cijeli svijet ploveći na strancu i uvijek redovno doplovi u sigurnu luku – natrag svojoj mezimici. A ona je odlučila biti novinarka. Pa *pila* tatu, ne samo s onim: *Što si mi donio ovaj put?* Nego... tata, pričaj, pričaj... Pa tata priča, priča...kao Sinbad iz stare bajke.

● **Razgovarala: LORENA GRBAVAC**

■ **Gospodine tata, najprije mi reci kada ti je bilo najdosadnije na poslu?**

Kakvo je to prvo pitanje?

■ **Pusti, treba mi za školu.**

Dobro. Čudno, ali dobro. Jako je dosadno kada je brod na kojem plovimo i radimo na remontu, a to obično bude u Dohi... znaš gdje je to?

■ **Znam!**

Kako znaš?

■ **Bilo je na televiziji. Spominjali su to ime za vrijeme svjetskog prvenstva u nogometu.**

Lukava si ti.

■ **Moram biti. Novinarka sam. Izvori su ključni.**

Aha.

■ **Nastavi...**

U Dohi su dosta velike temperature. Znaš da ja po vrućini ne funkcioniram, zato mi tih dvadesetak dana na suho bude prenaporno.

▪ **Prava si riba, tata...**

Izađemo vani, ima puno toga za vidjeti, sve se sjaji i bliješti, ali umjetni sjaj brzo dosadi.

▪ **Nema do mjesečine iznad mora.**

Upravo tako.

▪ **Kad smo već kod gradova i zemalja, koja ti je zemlja ostala u sjećanju?**

Venezuela. Već u početku karijere posjetio sam dosta zemalja. Tada su brodovi na kojima sam plovio mogli ulaziti u blizinu luka pa bi se pomoću manjih brodova iskrcavali na kopno u slobodno vrijeme. I Meksiko! Ukusna hrana, bogatstvo i siromaštvo uvijek ljubaznih ljudi, šarenilo prirode, zaista Meksiko ostaje u sjećanju.

▪ **Nikad nisi pojeo nešto pa poslije morao na WC?**

Ma ne!

▪ **Koliko si najduže bio na brodu?**

U jednom komadu... uf... dvanaest mjeseci. Prvih par mjeseci neka-ko prođe, ali kako se bliži kraj te plovidbe, osjećaš se ne kao čovjek već kao dio broda, inventar.

▪ **Nemoj se raspekmeziti tata. To je kruh sa sedam kora.**

(Trenutak tišine.)

▪ **A koji ti je najdraži dio tvog posla?**

Osim ljepote prirode i činjenice da obilazim svijet... kad se ugovor bliži kraju i posao završava jer idem doma!!! Toliko se veselim vidjeti svoju obitelj. Ja mislim da to svi na brodu osjećaju! Onda nas ljubomorno gledaju ovi što ostaju po šest mjeseci.

▪ **Ti si oko tri. Čekaj, koliko dugo već ploviš?**

Evo dvadeset godina, bome!

▪ **Jesi li u ta dva desetljeća napravio neki problem?**

Bože, ne! Čak sam rješavao tuđe probleme. Imam dosta iskustva, znam svoj posao. Iz toga se rađa samopouzdanje, mala moja, zato i ti budi na tatu pa uči i radi.

▪ **To sad nije tema. Što te drži nakon dvadeset godina?**

Biti moreplovac je u mojoj krvi. Ali... držite me vi. Istina je da s godinama postaje sve teže.

▪ **Je li se ikada dogodilo nešto strašno na brodu? (Pazi, ovo će čitati znaš već tko.)**

Naši brodovi su jako dobri. Znaju se dogoditi neka sitna oštećenja, problemi... ali to je tako u svakom poslu. Najveći je problem sve to prijaviti pa ispisivati silnu papirologiju...

▪ **Eto, vidiš, isto je tako meni u školi!**

Da, baš. Bio je zapravo jedan strašan trenutak! Izbio je požar na turbini glavnog motora negdje u popodnevnim satima, kada je posada već pomalo umorna. Nastala je panika. Svugdje dim. Upalili se alarmi. Trči ovamo, trči tamo, gasi ovo, gasi ono... Uspjeli smo. I onda opet piši izvješća. Treba naručiti zamjenske dijelove, pa slijedi poravak... To nas izludi. Čekanje je uvijek najgore.

▪ **Znači, to bi mogli biti trenuci za neko slobodno vrijeme? Što radiš onda?**

Slobodnog vremena na brodu nikada nema puno. Ako ga baš ima, idem u brodsku teretanu, igramo košarku, igrice, gledamo filmove... klasika.

▪ **Kakva je posada?**

To su sve ljudi različitih nacionalnosti, vjera, da ne spominjem karaktere. Posada obično broji tridesetak ljudi. Znamo da smo usred plavetnila i da se moramo brinuti jedni za druge. Trudimo se biti

kao jedno za dobrobit sviju. Teško je uskladiti osobnosti, ali zato su tu pravila koja treba poštovati. Zna se čije riječi imaju posebnu težinu – kapetanove. Običan *makinist* i kapetan nisu isto.

▪ **Tako mama misli da je kapetanica.**

Nije lako biti ni mama ni kapetan. Treba slušati. Ja sam sretnik; vi doma slušate mamu, a moja ekipa kapetana. Vesela smo mi ekipa. I vrijedna. Što prije završimo posao kako treba, prije ćemo se od njega i odmoriti, opustiti se bar na sat.

▪ **A ja nemam ni sat da se opustim od škole!**

Da, sigurno je tako. (Smijeh.)

▪ **Znaš što me baš zanima? Kakva je hrana na brodu?**

Kada me pitaš za hranu, znaš što ću ti reći – mislim da smo u ratu bolje jeli! Ta ti je hrana mjesecima u hladnjačama. Iako kuhar tvrdi da dobro kuha, hrana nema okus! Kuhari kombiniraju dosta slatko-slano, a mi na to nismo naučeni. Na sreću, ima dosta voća.

▪ **Jedno slatko-gorko pitanje za kraj. Jesi li ikada pomislio da ti je više dosta?**

Svaki dan to pomislim. Zbog tebe...tvoje mame, sestre, brata...Vi rastete, imate svoje planove, snove, a ja nisam tu da u tome sudjelujem. Ali, ploviti se mora.

U POTRAZI ZA VUGLENIČARIMA

● Piše: IVANA BARIČEVIĆ

Dolazak hladnijih dana, praćen sve češćim svađama zbog energetske krize kako u Europi tako i u našoj kući, potaknuo me na istraživanje kako su se ljudi nekada grijali. Iz razgovora sa starijim ukućanima saznala sam da se grijalo, većinom, na drva. Obično se u cijeloj kući ložila samo jedna peć, i to ona u kuhinji, oko koje su se okupljali svi ukućani. Djed mi je ispričao da se osim drva ponekad koristio i ugljen iz obližnje *vuglenice*. Pročitavši upitnike na mojem licu, podsjetio me na male stožaste nastambe koje se mogu vidjeti na putu prema Kalniku. Većinom bih kraj njih samo prošla, ne razmišljajući čemu služe, jer su mi one bile znak da je Kalnik blizu. Kad je djed počeo priču o vuglenici, sjetila sam se da se jednom iz nje i dimilo. „Možda bi to bilo rješenje naših problema!“ uzviknula sam kao da sam otkrila Ameriku. Izrada prirodnog drvenog ugljena na tradicionalan način rijetko se u današnje vrijeme može vidjeti u našim krajevima, no ima ljudi koji i dalje njeguju taj običaj. U potrazi za *vugleničarima* djed i ja uputili smo se u Ljubelj Kalnički, malo selo podno Kalnika.

Šezdeset godina obiteljske tradicije

Jedan od rijetkih i najdugovječnijih vugleničara u našem kraju je gospodin Slavko Kučina čija obitelj već više od šezdeset godina njeguje tradiciju proizvodnje drvenog ugljena na prirodan način. Posao je preuzeo od oca koji ga je naučio svim tajnama, kako kaže, mukotrpnog zanata. Odmah mi je objasnio da su vuglenice ili ugljenice, zapravo, peći u kojima se, kao nekom čarolijom, drvo pretvara u drveni ugljen. Da bi se ta čarolija dogodila, potrebno je najmanje četiri metra drva, najbolje bukve ili graba, i puno strpljenja jer cijeli

proces traje tjedan do dva, ovisno o količini drvene građe. U veće vuglenice moglo je stati i do četrdeset metara drva čijim bi se izgaranjem proizvelo više od pet tona ugljena. Prema pričanju vrijednog majstora, riječ je o vrlo teškom i napornom poslu, ali za njega je to dio obiteljske tradicije, a kad je obitelj u pitanju, sve se može i mora podnijeti.

Vugleničari dobro zarađivali

Gospodin Kučina priznao je da se nekada jako dobro zarađivalo. Iako je za tadašnje prilike ugljen bio vrlo skup, sve bi brzo prodali jer su uvijek imali jako puno narudžbi. Ugljenom su se ložile kalijeve peći, koristili su ga i kovači te gotovo svako domaćinstvo. Uglavnom, posla je bilo preko glave. Danas je potražnja za ugljenom, općenito, puno manja pa je i proizvodnja manja. I ljudi koji imaju vuglenice, zapustili su ih. Na moje veliko razočaranje, naglasio je da se tako dobiven ugljen više ne koristi za grijanje. Ipak, neki ljudi su i danas spremni platiti više da bi ga kupili jer je odličan za roštilj. Prirodni ugljen koristi se i za crtanje, a kako sam saznala, koristi se i za proizvodnju zubne paste za izbjeljivanje te kao prirodan lijek za brojne bolesti.

Gradnja u obliku piramide

Iako vrijeme nije dopuštalo da se zapali vuglenica, gospodin Kučina detaljno nam je objasnio način njezine pripreme. „Najprije se u zemlji napravi rupa u koju se stave sitnija suha drva. Ona se zatrpaju, no mora postojati protok zraka. Potom se kreće s kružnom gradnjom. U sredinu se stavi drvo dugo tri do četiri metra, debljine oko dvadeset centimetara. Oko njega se s vanjske strane slažu tanji komadi od jednog metra. Sljedeći metar slaže se malo uže, sljedeći još uže, sve dok ne poprime oblik piramide. Drva se potom pokrivaju lišćem ili jelovim granama ili kukuruzovinom da bi se spriječio doticaj sa zemljom kojom se drva zatrpavaju u visini oko jedan metar.

Tek tada pali se vatra, odozgo, no mora se strogo paziti na dotok zraka jer drvo mora tinjati. Ne smije biti jake vatre!“

Vugleničar tada kroz otvor na vrhu nadgleda količinu i boju dima prema čemu zna u kojoj je fazi proces proizvodnje ugljena. Tih tje-dan ili dva, koliko vuglenica gori, potreban je stalni nadzor jer postoji opasnost i od eksplozije. U prosjeku, jednim paljenjem dobi-je oko pola tone ugljena, što nije loše, no danas su i drva jako skupa. Gospodin Kučina ne žali toliko za vremenima kad se dobro zaradi-valo, koliko što u obitelji trenutno nema zainteresiranih za nastavak ove tradicije. No, nikad se ne zna!

Sazidao vuglenicu u dvorištu

Veseli podatak da gospodin Kučina nije jedini vugleničar u selu pa odlazimo do gospodina Zdravka Feltrina koji je sazidao jednu ma-nju vuglenicu u svom dvorištu. Upravo je gorjela pa smo ga opet posjetili i nakon desetak dana kada je pijeskom zatrpavao donje rupe vuglenice na kojima se napravio pepeo, što je bio znak da je vugleni-ca izgorjela. Objasnio nam je da se vuglenica mora hladiti sedam do deset dana i tek tada se može vaditi ugljen.

„Želja mi je sačuvati ovaj običaj od zaborava, ali teško je kad radiš sam. Zato se nadam da će mi u tome pomoći moja djeca. Dobiveni ugljen koristim za vlastite potrebe, ali ako se ukaže prilika, spreman sam i na ozbiljnije ugljenarenje“, riječi su vugleničara Feltrina koji ne bi imao ništa protiv da njegovo dvorište postane mjesto prezenti-ranja starih zanata turistima.

Naš prelijepi kraj bogat je tradicijom koja samo čeka zalutale zna-tiželjnike da im ispriča svoje priče i otkrije sve svoje čari. Ako ih želimo spasiti od zaborava, rješenje je jednostavno – samo im se prepustimo!

DIGITALNI DETOKS – ZA BOLJI OSJEĆAJ

Provodite puno vremena uz digitalne uređaje, neprestano pogledavate na mobitel i ne osjećate se dobro? Ovaj je izazov za vas!

● Piše: **MIRTA JURIĆ**

Možete li se zamisliti bez digitalnih uređaja? Bez neprestanog surfanja po društvenim mrežama, bez komentara, emotikona i stalne glazbe? Kako? Pokušajte mobitel malo ostaviti sa strane, pa ponoviti to nekoliko dana. Čini se teško? Ili je stvar navike? U svakom slučaju, isplati se isprobati nekoliko trikova koji su poznati kao digitalni detoks (digital detox). Zvuči komplicirano, ali recept je jednostavan. Već za tjedan dana ustrajnosti slijedi vrhunska nagrada – osjećajem smirenja, opuštanja i kvalitetnije ispunjenog vremena. A onda i bingo – veće zadovoljstvo!

Danas živimo s internetom i različitim digitalnim uređajima. Potrebni su nam za posao, školu, dogovore, slobodno vrijeme, ali kao društvo postajemo svjesni da ih koristimo previše. Često to činimo zbog straha od propuštanja nekog događaja, komentara, objave, posta, oznake, *lajka*... Ova je suvremena vrsta straha dobila svoj naziv – FOMO (*Fear of missing out*). On nas opterećuje i zamara, a opet tjera na stalno uzimanje digitalnih uređaja u ruke i pogledavanje u ekran. Pritom propuštamo one trenutke koji doista jesu važni za osjećaj životne sreće.

Utjecaj ekrana na mentalno zdravlje

Cijelom je društvu jasno da prekomjerno korištenje ekrana negativno utječe na zdravlje, prije svega mentalno zdravlje – izaziva stres, smanjuje našu sposobnost koncentracije i organizacije, izaziva osjećaj umora, napetosti, tjeskobe, bezvoljnosti, nezainteresiranosti, manjak samopouzdanja, manjak brige za sebe i druge, a može dovesti i do depresije. „Mentalno zdravlje je sposobnost osobe da bude pozitivna, osjeća se dobro, brine o sebi, da ima samopouzdanja i samopoštovanja i da aktivno pridonosi zajednici“, ističe pedagoginja savjetnica Jasna Relja. Svjedoči kako je mentalno zdravlje ljudi narušeno prije svega zbog obiteljskog stila života u kojem se puno vremena provodi za ekranom mobitela, računala, televizora, a isključuje prijeko potrebno zajedničko druženje roditelja i djece, razgovori, igra, kretanje i aktivnosti na svježem zraku, razvijanje osjećaja zahvalnosti, poštovanja i moralnih vrijednosti. Pedagoginja naglašava da o vlastitom mentalnom zdravlju moramo brinuti jednako kao i o tjelesnom, a to znači da ćemo spavati osam sati dnevno, igrati se, kretati na svježem zraku, baviti se sportom ili drugom aktivnošću, družiti se u neposrednom kontaktu i provoditi vrijeme s drugima bez ekrana.

Što je digitalni detoks

U reklamama za mreže i uređaje često možemo čuti kako će nas oni zbližiti s prijateljima, obitelji i dragim osobama. Reklame ciljaju na osnovne ljudske potrebe i vrijednosti, kao što su socijalna druženja, obitelj, zajedništvo, samopouzdanje, sreća, zadovoljstvo. Ako nas uvjere da ćemo konzumiranjem baš toga proizvoda zadovoljiti svoju potrebu, dobili su nas. Možemo se zapitati u kojoj nas mjeri društvene mreže doista zbližavaju s prijateljima i zadovoljavaju našu potrebu za socijalnim kontaktima. Ako nas ne ispunjavaju u dovoljnoj mjeri, imat ćemo potrebu trošiti na njih sve više vremena, stoga ne čudi što ovisnost o mrežama tako brzo raste.

Digitalni detoks je određena količina vremena koju odlučimo provesti bez ikakvih digitalnih uređaja. Uz pomoć digitalnog detoksa vraćamo mozak u stvarni svijet.

Virtualna stvarnost često je jako brza, sve se odvija na dodir ili kratku naredbu, pa nam se pravi svijet čini spor i nezanimljiv. Kada gledanje u ekran mobitela preuzme veći dio dana, ovo je jedini način da se vratimo u pravi život. A kada nam zvukovi notifikacija postanu sve manje važni, na dobrom smo putu za uspješno odmicanje od ekrana.

Istraživanje na terenu – što kažu mladi

Da bismo utvrdili jesu li mladi svjesni količine vremena za ekranom i potrebe da smanje to vrijeme, proveli smo ispitivanje u kojem je sudjelovalo 136 učenika u dobi od 11 do 14 godina. Prema rezultatima petina učenika provodi za ekranom više od 5 sati dnevno, a polovina učenika 3–4 sata. Čak i oni, osobito stariji, smatraju da je to nezdravo puno. Digitalnim uređajima najviše se koriste za komuniciranje putem društvenih mreža, videoigre, glazbu, filmove i serije, a u porastu je i korištenje uređaja za školske obaveze. Mlađi koriste svoje uređaje u više svrha, za razliku od starijih koji većinu vremena za ekranom provode na društvenim mrežama.

I stariji i mlađi učenici tvrde da stalno ili vrlo često pogledavaju na mobitel (63%), dio njih to čini iz straha od propuštanja (35%). Većina kaže da njihovi roditelji ne provode puno vremena za ekranima. Možemo zaključiti da prekomjerno provođenje vremena za digitalnim uređajima posebno pogađa generacije djece i mladih. Dio učenika svjedoči kako se teško koncentrira na satu, ne može dobro učiti i teže pamti podatke. Mnogi se osjećaju umorno i imaju potrebu za više sna. Zabrinjava podatak da se 12% učenika stalno ili često osjeća nezainteresirano za vanjski svijet. Neki se osjećaju odvažnije na internetu, mogu reći bilo što sve dok su pod krinkom lažnog

imena i profilne slike. S druge strane, mnogi izražavaju da bi voljeli imati više samopouzdanja u realnoj stvarnosti i bolje odnose s drugima.

Kako uspješno provesti digitalni detoks

Učenici potvrđuju da im se često, u školi i kod kuće, govori o opasnostima na internetu i lošem utjecaju prekomjernog korištenja ekrana na zdravlje. Ističu da roditelji povremeno prate njihove aktivnosti na internetu, što je prisutnije u mlađih generacija. Ohrabruje činjenica da polovina učenika često ili povremeno prati podatak kako je dugo ekran mobitela bio uključen te je svjesna količine vremena na mobitelu. Učenici sedmih i osmih razreda bolje su upoznati s pojmom digitalnog detoksa od mlađih te smatraju da bi im dobro došao. Čak su i sami iznijeli nekoliko prijedloga kako se lakše udaljiti od ekrana.

TRIKOVI I SAVJETI ZA DIGITALNI DETOKS

- probaj napisati zadaću, a da ni jednom ne pogledaš na mobitel
- otiđi van na druženje bez mobitela
- svakoga dana na određeno vrijeme isključi mobitel
- odredi prostorije u kući u kojima se nećeš koristiti mobitelom
- otiđi na spavanje bez mobitela
- uvedi analogne uređaje – kalkulator, sat-budilicu, zidni kalendar
- deinstaliraj aplikacije koje ne koristiš
- isključi obavijesti aplikacija
- predaj roditeljima mobitel na par sati
- pronađi aktivnost ili hobi koji ne uključuje digitalne uređaje

Učenici navode da ih je i ovo ispitivanje u određenoj mjeri potaknulo na manje korištenje ekrana i razmišljanje o načinu na koji provode slobodno vrijeme.

U današnje se vrijeme koristimo digitalnim uređajima svakodnevno, što je normalno s obzirom na to kako nas brzo i jednostavno mogu spojiti s drugim ljudima. Podsjećaju nas na ispite, znaju sve naše ocjene. No, primijetite li da se ne sjećate kako vam prolaze dani, što ste radili ili kada ste zadnji put proveli dan bez ekrana, možda je vrijeme da učinite nešto dobro za sebe – odgovorite na izazov odmicanja sebe od ekrana. Pobrinite se da na kraju dana odmorite svoj mozak od klikanja i tipkanja. Malim koracima do velikog čina za svoje zdravlje.

ODVAŽI SE I DAJ SVE OD SEBE

Damir Urban, pjevač, tekstopisac, gitarist, posjetio je našu školu da bi predstavio svoju slikovnicu „Ludi škarpa“. Riječkog rokera poznajemo kao izvrsnog glazbenika, no ovog smo ga puta upoznali kao autora knjige, oca i dobrog pripovjedača. Zanimljivo je bilo slušati Urbana – ne kako pjeva, već kako pripovijeda „Ludog škarpu“, a zanimljivo je bilo i saznati kako je nastala slikovnica.

● **Razgovarala: EMA KAPIDŽIK**

■ **Vaša slikovnica govori o malom Frani koji se predstavlja kao netko drugi da bi bio važniji u društvu. Vi ste napisali tekst, a Tomislav Torjanac, grafički dizajner, ilustrirao je knjigu. Jeste li zadovoljni slikovnicom, što se tiče teksta i ilustracije?**

Ja sam tip koji je rijetko kad zadovoljan s onim što napravi. To mi je dugo bila negativna stvar, a sad je pozitivna zato što me to tjera da radim dalje, da učim i napredujem. Kad sam zadovoljan svime što napravim, onda bi to bilo konačno, gotovo. Kad nečim nisi zadovoljan, onda čitav život to doraduješ, popravljaš, ideš dalje. Ima stotinu stvari koje bih sada mijenjao. Tekst mi se negdje čini nepotrebno dug, mislim da se ovo moglo reći s puno riječi, ali to pričam sada, nakon što je slikovnica izišla. U onom trenutku, dok je rađena, bio sam super zadovoljan.

■ **Sznali smo da je Vaš sin Istok Zola dao ideju za slikovnicu. Međutim, dugo Vas je nagovarao da ju napravite. Zašto u početku niste htjeli napisati slikovnicu?**

Iz više razloga. Upravo kao što i slikovnica govori o tome da trebamo biti zadovoljni s onim što jesmo i da trebamo znati kako je

u životu dobro znati gdje ti je granica, dobro je ići dalje, učiti o samome sebi, no dobro je biti samokritičan i znati da možda nisi baš idealan za sve. Kao što još uvijek nisam objavio zbirku pjesama jer mislim da su moje pjesme dobre kad se pjevaju. Mislim da su kombinacija mog pjevanja i pisanja ono što ih čini dobrima. Tako mi se i slikovnica u jednom trenutku činila možda malo pretenciozna. Postoje ljudi koji su profesionalni književnici i nekako mi se činilo da ulazim u tuđe dvorište, a možda nisam dovoljno dobar u tome. Koliko god sam otvoren i koliko god sam spreman na nova učenja i probijanje granica, ipak znam što sam – ja nisam profesionalni književnik, ja sam glazbenik. To je ono u čemu sam najbolji, ali mogu povremeno skakati i u druga područja.

▪ **Koliko Vam je vremena trebalo za izradu slikovnice?**

Jako kratko vrijeme. Ja sam tip koji, kad nešto želi napraviti i kad mu nešto padne na pamet, vrlo brzo završava stvari, ali ih teško objavljujem. Kad mi je umro otac, napravio sam jedan album koji se sastojao od priča. Pričam pjesme uz glazbu. Mihaela Velina prevela je pjesme i materijal je već snimljeno s nekim glazbenicima. Međutim, taj album nikad nije izišao. Jednostavno, toga časa nije bilo vrijeme. Onda sam počeo raditi neke druge pjesme, a to stoji, snimljeno i prevedeno na engleski. Postoji takvih stotina stvari. Kod mene ne postoji problem u brzini rada, već je problem kad se stvari naprave. Mene veseli proces, veseli me dok nešto radim.

▪ **Zašto je radnja slikovnice smještena u more?**

Istok je tada volio more, bio je opčinjen njime i zato slikovnica ima morske likove, odvija se u moru, ali priča nije vezana uz more. To su mogle biti šumske životinje, mogla je biti farma, a mogao je biti grad s ljudima, mogao je biti razred. To ste mogli biti vi. Priča je univerzalna. Slučajno je u ribljem svijetu jer je Istok tada volio ribe pa smo povezali njegovu ljubav prema ribama, ali da se vratimo na to što me sprečavalo. Kao što imam neke ploče koje su snimljene, a nisu objavljene, imam jako puno toga što sam napisao, a nisam objavio. Imam romana, priča i pjesama koje nisu objavljene.

Jednostavno nisam siguran da je sve što napravim, dovoljno dobro da treba biti predstavljeno javnosti.

■ **Postoji i pjesma koja se naziva *Ludi Škarpa*. Jeste li slikovnicu nazvali prema pjesmi? Sviđa li Vam se više pjesma ili slikovnica?**

Ne mogu odgovoriti na to pitanje. Pjesma mi je draga zato što je opuštena. U vrijeme kada je rađena pjesma, nije postojala slikovnica. Postojala je samo Istokova priča o ludom škarpi koju je on stalno pričao. Drugačija je priča od moje, ali je ludi Škarpa bio glavni lik koji nije postojao i ta njegova ideja o ludom škarpi za kojeg nitko ne zna tko je i nitko ga nije vidio, ni upoznao, meni je bila dovoljna za pjesmu. Glazba u pjesmi i ta opuštenost, činjenica da je cijela pjesma snimljena u mom dnevnom boravku za vrijeme dok su svi ukućani bili doma, ne u posebnim uvjetima, ne u tišini, već ovako, kao da sad tu sviram (ali srećom pjevaju djeca iza pa se ne čuje govor i dobacivanje mojih ukućana, inače bi se čulo da je snimljeno u dnevnom boravku), meni ima posebno značenje. S obzirom na to da sam vezan za te stvari jer su to moja djeca, onda su mi i pjesma i slikovnica podjednako dragi. Ne mogu izdvojiti jednu od njih.

■ **Mislite li napisati još neku slikovnicu?**

Već sam napisao puno slikovnica. Pitanje je mislim li objaviti još neku slikovnicu. Ne znam. Nagovaraju me. U tom bih slučaju sigurno sam ilustrirao, zato što volim crtati, zato što me to veseli. Slikovnice koje sam napravio i koje možda budu objavljene, bit će nešto težeg i kompliciranijeg sadržaja od „Ludog Škarpe“, što ne znači da će biti duže. Imaju možda i manje teksta, ali su teme kojima se tamo bavim nešto teže. Bilo mi je bitno napraviti priču o zlostavljanju unutar obitelji ili o nekim drugim temama za koje mislim da je o njima potrebno progovoriti na jedan prihvatljiv način. Sve je drugo točno taj medij u kojem se to i očekuje, a kroz slikovnicu – ne. Ako napraviš slikovnicu i zlostavljača prikažeš kao, izmišljam sad, nekog patka koji živi s malenom djevojčicom, zapravo će djeca shvatiti da tu nešto nije u redu, a to je dovoljno da shvate, ako shvate da nešto nije u redu, shvatili su sve.

▪ **U posljednjem intervju s Vama, koji je objavljen u prvom listu „Bobice“ 1999. godine, rekli ste da se niste mislili baviti glazbom, a postali ste glazbenik. Htjeli postati crtač stripova, a sada razgovaramo s vrhunskim glazbenikom. Kako je osnovnoškolski crtač stripova postao vrhunski glazbenik?**

Volim crtati. Crtam doma i sa svojom djecom. Počeo sam crtajući stripove. Dobio sam čak i neke nagrade. Neki su mi stripovi bili objavljeni što je ukazivalo na to da sam vrlo talentiran. Umjesto glazbene, studirao sam likovnu umjetnost. Cijeli je moj život bio usmjeren slikarstvu i vizualnim umjetnostima, a ne glazbenoj. Ne želim si priznati, ali glazba je jedna čarobna stvar i u trenutku u kada mi glazba nije bilo više samo *fora* i nije bila nešto u čemu se mogu dodatno ispucati, već mi je postala jedna bitna stvar u kojoj mogu više dati, osjetiti i primiti. Kada sam shvatio i osjetio čaroliju glazbe, sve stvari, koje sam nekad htio, razmišljao, sanjao, želio, pale su u drugi plan. Glazba ih je jednostavno pomela. Tako da su ovo ostalo samo povremeni hobiji.

A što se slikovnice tiče, sve sam skice napravio ja, a obojao je, uređio, te opremio za tisak Tomislav Torjanac.

▪ **Vaš je sin Malik išao u našu školu, a sada i Vaš sin Istok Zola. Vi ste također pohađali našu školu četiri godine. Jeste li zadovoljni njome? Možete li nam reći što je dobro u našoj školi, a što nije?**

Ja sam išao u ovu školu, upisao sam dvoje djece, a oni su različitih generacija i imao sam dovoljno vremena razmisliti. Mijenjale su se stvari, generacije, pa čak i profesori. Međutim, mislim da je ova škola, kao što postoje i gradovi koji su po mjeri čovjeka, znači niti previše veliki, niti previše mali, gradovi koji nude neke sadržaje, ali opet ne toliko da ti rade nervozu, gradovi koji postoje kao turistička središta, ali nemaju toliko turista da ne možeš proći svojom ulicom, tako postoje i škole. Nisu idealne u svemu, ali imaju dobru mjeru. Mislim da ova škola ima dobru mjeru. Mjera nas u životu usmjerava – ako imaš mjeru, dobro ćeš proći. Jedna jabuka dnevno

je zdrava, dvije jabuke su zdrave, već pet jabuka nije zdravo, a pojedeš li četiri kile jabuka, garantiram da ćeš završiti u bolnici. Prema tome, stvar u životu je samo stvar mjere. Ova škola ima dobru mjeru za sve.

■ **U intervjuu iz 1999. godine rekli ste nam: „Jedino što možeš napraviti jest da to što radiš, radiš iskreno i onako kako ti misliš da treba napraviti.“ Mislite li i dalje tako?**

Da, mislim i dalje tako. Žao mi je što nisam dodao da se moraš u tome potruditi i da moraš dati sve od sebe. Kad daš sve od sebe, dao si sve. Mislim da je potreban trud i iskrenost. Ako radiš na iskren način, pošten način, a uz to se trudiš i daješ sve od sebe, ta je kombinacija dobitna. Taman i da ne uspiješ, ti si na dobitku. Sigurno. Ono što ja mislim da je zanemareno je – rad. Mislim da su riječ *uspjeh* i još neke riječi, jednostavno preuzele primat. Danas je najbitnije kako s nečime uspjeti i kako to što prije ponuditi većem broju ljudi, kako da to bude uspješno, a zapravo je rad ono što nas čini ljudima, što nas je odvojilo od majmuna. Ljudi istražuju nove zemlje, nove krajeve ili svemir. Zamisli – postoje ljudi koji su spremni sjesti u raketu i putovati u nepoznato. Ljudi su spremni sjesti, riskirati i putovati u potpunu tamu, godinama, ne znajući gdje će stići. To samo ljudi mogu. To je već suludo. Isto to prenesi na život. To što astronauti rade i putuju. Bit je samo u tome da daš sve od sebe i da se odvažiš. I ti si već profitirao, više od nekoga tko je uspio, a nije shvatio vrijednost i veselje u radu. Kad takva osoba uspije, više ne zna što će s tim, osim da se eventualno počne drogirati i opijati ili otvoriti kafić. To su priče današnjih uspješnih glazbenika.

Ja sam počeo svirati puno ranije od svoje sedamnaeste godine, ali, recimo, da sam počeo ozbiljnije svirati sa svojih 17-18 godina. Sad imam 55 i još uvijek, ako ne i više, želja me tjera, goni i volim to što radim. Možda i više nego prije. I to je zapravo jedino što je meni važno. Proces, rad, put – puno je bitniji nego ono koliko ćeš ti točno zaraditi, koliko brzo ćeš uspjeti. Uspjeh je nebitan ako ne znaš što si i što želiš od sebe.

MAČJA VRUĆINA

- Piše: DOMINA ALUJEVIĆ

Danas se živa u termometru popela na, za ovo doba godine, nevjerojatnih 37°.

Školsko dvorište je utihnulo. Učenici su pronašli osvježanje ispod obližnjih stabala. U vrijeme velikoga odmora u dvorištu nije bilo *ni pasa* što je iskoristio naš školski ljubimac mačak Šime, otimač marendi, bezbrižno se raširivši na vrućemu betonu.

Zvuk školskoga zvona i vrevu učenika nisu ga prekinuli u uživanju.

ČITAJMO SLUŠAJUĆI

Zvučne knjige postaju sve popularniji i dostupniji način „čitanja“. Oni koji vole čitati, a imaju malo slobodnog vremena, zvučne knjige mogu slušati preko aplikacije Book & Zvook dok putuju u školu ili na posao, kuhaju ili glačaju.

- Piše: JAN LIPOVŠEK

Nagrađivana novinarka i urednica Ljubica Letinić, dobitnica godišnje nagrade Marija Jurić Zagorka za radijsko novinarstvo, pokrenula je prije četiri godine Book & Zvook – prvu mobilnu aplikaciju za slušanje knjiga na hrvatskom jeziku. Zanimalo nas je što je bio poticaj za stvaranja digitalne biblioteke.

Knjiga ne smije odbiti čitatelja, treba ga privući čitanju

„Moj sin Nikša potaknuo me na pokretanje aplikacije. Rasplakao se dok je čitao Regoča u četvrtom razredu osnovne škole jer nije razumio neke riječi. Shvatila sam da je djetetu lakše slušati bajke Ivane Brlić-Mažuranić nego ih samostalno čitati. Na stranim internet-skim servisima nije bilo zvučnih knjiga na hrvatskom jeziku pa smo kolegica Lana Deban, radijska ton-majstorica, i ja s programerima dogovorile da nam stvore kod za aplikaciju. Tako je nastao Book & Zvook, današnja slušaonica i trgovina za distribuciju zvučnih knjiga“, objasnila je urednica Letinić.

Aplikacija Book & Zvook odlično je prihvaćena na tržištu i ima 20.000 registriranih korisnika, 60 objavljenih knjiga i 200 sati zvučnih zapisa. Prema dostupnoj statistici zvučne knjige slušaju korisnici na svim kontinentima, od Norveške, Finske preko Čilea do Japana,

na Filipinima, Jukatanu i u Južnoafričkoj Republici. Aplikacija je popularna i u susjednoj Sloveniji, Bosni, Srbiji, ali i u Austriji, Slovačkoj. Najviše je posjeta, naravno, u Hrvatskoj. Dodir s domaćom riječi ljudima je vrlo je bitan, naročito ako žive izvan domovine. Slušajući zvučne knjige na materinskom jeziku osjećaju se odlično, kao da su kod kuće. Mogli bismo reći da je Book & Zvook svjetska aplikacija jer je globalno dostupna. Aplikacija pamti mjesto (sate i minute) do kuda je slušatelj stigao s „čitanjem“ i u bilo kojem trenutku može se vraćati i ponovno slušati zanimljiva poglavlja.

Glumac uranja u svijet zvuka

Ljubica Letinić približila nam je proces nastanka zvučne knjige: „Na početku je bitno odrediti tko će knjigu čitati. Glas interpretatora treba biti ugodan, ne smije afektirati. Isprva smo birali hrvatske glumačke zvijezde da privučemo pažnju korisnika. U proteklih nekoliko godina knjige su ozvučili: Goran Bogdan, Sven Medvešek, Zoran Čubrilo, Mustafa Nadarević, Momčilo Otašević i Lana Barić. Ti glumci odlično su se povezali s tekstom i uživjeli u lik koji su interpretirali.“

Saznali smo da je snimanje zvučne knjige vrlo spor proces zbog grešaka koje glumci rade pri čitanju, čestih napadaja kašlja ili preglumljavanja, preuživljenosti u tekst. Sirova snimka dvostruko je duža od stvarnog trajanja knjige. Glumci mogu snimati tri ili četiri sata dnevno uz stanke jer moraju biti skoncentrirani na čitanje.

Rekorder po broju pročitanih stranica mladi je glumac ZKM-a Adrian Pezdirc koji je snimio roman *Zločin i kazna*. To će biti najduža zvučna knjiga u aplikaciji Book & Zvook i trajat će 25 sati. Knjiga je u postprodukciji, a urednice ispravljaju netočne intonacije rečenica ili pogrešno pročitane riječi. Knjigama se u montaži dodaje glazbena podloga te ambijentalni zvukovi i šumovi koji slušatelja još dublje uvlače u svijet knjige jer zvuk dopire gdje pogled ne može.

Knjige koje dobro zvuče

Book & Zvook u svojoj digitalnoj biblioteci nudi i lektirne naslove za osnovnoškolce i srednjoškolce. Rado su slušani sljedeći naslovi: *Mali princ*, *Nevidljiva Iva*, *Ružno pače*, *Ježeva kućica*, *Životinjska farma*, *Hotel Zagorje i Sjećanje šume*.

Naša sugovornica otkrila je da za snimanje uređuje novu izuzetno popularnu publicističku knjigu *Sapiens: kratka povijest čovječanstva* izraelskog povjesničara Hararija koja daje novi pogled na razvoj čovjeka. Homo sapiens je nadvladao druge sapiense, preuzeo vlast nad prirodom i izazvao negativne promjene.

Zvučne knjige nisu konkurencija klasičnim knjigama

„Čovjek puno duže živi nego što čita, duže se oslanja na uho i oko, nego na tekst. Do izuma pisma čovjek je znanje prenosio govorom i slušanjem što je drevni način da dođemo do informacije. Neurolozi su došli do zaključka da je slušanje knjige jednako vrijedno kao i njezino čitanje. Ali, knjiga neće nestati, ona je naš civilizacijski doseg“, zaključuje idejna začetnica Booka & Zvooka.

Ako nemate vremena za čitanje klasičnih knjiga, pokušajte odvojiti barem jedan sat za „čitanje“ zvučnih knjiga zatvorenih očiju. Možda vam se sviđi.

IŠĆUĆ ZANIMLJIVE I POUČNE ŽIVOTNE PRIČI NIS MORAL POĆ DUGO.
DOSTA J BILO ZAVIRIT VA POVIST MOJE FAMILIJE I PRONAĆ LJUDE
ŠĆI J ŽIVOT BIL PRIMJER NIGDANJEG TEŠKOG ŽIVLJENJA.

STARI KRUH I NOVI POSTOLI

- Razgovarala: **FRAN DRAŽIĆ**

Slave Šepavi moj je praded. Volin s njin divanit o njegovon životu i detinstvu. Danas ima 96 let, četvero praunučadi i puno j toga doživ-
vel. Puno lipog, ali i puno manje lipog.

Poli njega san sel jedno zapolne v kuhinji i pripovidal mi j o svon ži-
votu. Del toga san zapisal va ovon intervjuu jer njegova priča j jedna
od onih ke se tribaju čut.

■ **Sil ti, dede, volel hodit va školu?**

Nisan ju volel i nisan bil baš dobar đak, ali san ju se tako finil jer san
moral.

Morebit mi sej zamirilo ča san hodil pišice saki dan, a bilo mi j teš-
ko zač san šepal.

■ **Zač si šepal?**

Ko mali san obolel, a tada se nij hodilo za se dohtoru. Ni ih ni bilo
kot sad tako da san ja ostal šepav za celi život.

■ **Kako j bilo živit va dobu bez televizije i mobitela? Ča ste uopće delali?**

Mi smo se bome ko dica i nadelali. Ja san imel četiri brata i sestru.
Bil san najmlaji pa me nisu baš oteli zimati sobun kad bi nikamo šli.
Tako bin najčešće ostal doma s ocen i stricen. Moral san delat oko
kuće i va vinogradi. Imeli smo blago: kravu, magare, ovce i kokoše
pa j i oko njih bilo dela. Od toga se j i živelo. Nismo imeli puno so-
ldih, al nismo bili ni lačni.

▪ Čega si se igral?

Biloj puno dice va selu i uvijek je bilo veselo. Igrali smo nogomet krpenun loptun ili skrivača. Delali smo i fikalci od javorike. Bilo nan je lipo, se dok nij prišal rat. Onda se j se prominilo.

▪ Čaj bilo tada? Kako se j živelo va vrime rata?

Puno ljudih sela šloj va partizani, moji braća isto. I ja san otel šnjimi, ali me nisu zeli jer san bil dite i šepav.

Veselja j bilo se manje, a život se teži. Pazili smo na saki komadić kruha, jer nij bilo ča za jist.

▪ Kad ti j bilo najteže?

Jedan dan va Bribir su prišli Talijani. Hodili su redon od kuće do kuće i pobirali ljudi. Zeli su i mene. Kamionon su nas odpeljali prvo v Riku, a onda v logor Visco va Italiji. Smestili su nas va drvene baraki. Bilo nas je puno, a mesta malo. Bilo mi j jako teško. Priko dana smo morali delat, a večer nas je zapiralo va baraki.

Nisu nan davali puno za jist. Dobil bin landicu kruha i lončić juhi. Bil san lačan i faleli su mi mat i otac, braća, sestra i moje selo, Jargovo.

▪ Kako si se vrnul, sil pobigal?

Talijani su se povukli z rata i narod, ki je bil va logorih, bil je slobodan. Mogli smo se vrnut doma. Ljudi z okolnih mest su nan prnesli jilo i dali nan robu za oblič. Meni j jedna žena klala postoli od svoga sina va mali kuferić i to mi j dala. Tako san krenul doma.

▪ Pa kako si z Italije prišal do Bribira? Toj dosta dug put.

Hodili smo pišice ili bi nas del puta prepeljali ljudi na kolih. Davali su nan za jist i pit puten, a put do doma bil je dug. Znan da mi j niki va ruki klal par štruc kruha. Tuliko sam bil lačan sih ovih let da san brže bolje znel postoli i klal kruh na njihovo mesto va kufereć. Nakon šetemani, dvi, napokon san prišal do mog Bribira i mog Jargova.

■ Ča su rekli tvoji doma kad su te videli?

Bilo j i suz i smiha, si su me zagreleli. Šal san za materun va kuću i klal kufer, ki san dobil, na stol. Sav sretan san rekal: „Mamo, neće-mo bit lačni, kruha nosin!“ Oprl san kuferić i videl daj kruh ulovila plisan. Nisan mogal verovat kako san bedast, hitil san novi postoli, a prnesal plisnjiv kruh.

Mat i otac su me zagreleli i rekli: „Bit oće kruha i postolih, neka si ti nan doma prišal.“

Puno je toga moj praded prošal va životi. Od početka ga ni život mazil i njegov život bil je puno drukčiji od moga danaska. Ono ča znan o njemu da j od toga dana uvik svojoj familiji mogal klast kruha na stol.

HRVANJE S TENISICAMA

● Piše: TEA BARIĆ

Jeste li se ikad zapitali kojim vještinama mora ovladati dijete prije polaska u školu? Mora li sedmogodišnjak znati čitati i pisati, rastavljati riječi na slogove ili računati do 20 da bi bio uspješan? Ili su to vještine koje od prvašića traže znanje samostalnog provlačenja glave kroz otvor duksice, povlačenja patent zatvarača na jakni, vezanje tenisica? Možda ste pomislili da se ove posljednje vještine podrazumijevaju jer su današnja djeca ovladala već daleko zahtjevnijim digitalnim vještinama, ali za ovakva sam pitanja našla opravdanje čitajući dvije izvrsne knjige. Prvi je roman Julijane Matanović *Vezanje tenisica s jednom nepoznanicom*, a drugi roman Melite Rundek *Hrvač*.

Julijanin Leon

U uvodu romana *Vezanje tenisica s jednom nepoznanicom* autorice Julijane Matanović dječak Leon upozorava nas da mu od svih predmeta nešto lošije ide Hrvatski jezik što najviše brine njegovu mamu. Ona je radijska spikerica i smetaju joj četvorke u rubrici za pismeno i usmeno izražavanje njezina sina jedinca. Na nagovor svoje majke, iako nerado, Leon odlazi u ljetnu školu kreativnog pisanja i govorništa na otok Prvić. No, Leonovi najveći problemi zapravo nisu ni njegove poštapalice ni četvorke u rubrici već vezanje tenisica. Sad se možda pitate zašto baš odličan matematičar i fizičar poput Leona ne zna vezati tenisice, no odgovor je jednostavan – on je lijen! Svako jutro prije škole majka mu veže tenisice jer je to brže, a često ga od neznanja jednostavne radnje štiti pred drugima izmišljajući izlike i time mu čini medvjedu uslugu. Kad sam mora ići nekamo, Leon ima svoje posebne tenisice na čičak. (Mislim da bi me bilo sram, kao i većinu mojih vršnjaka, ne znati vezati tenisice u sedmom razredu).

Na Prviću Leon, uz kreativno pisanje koje mu donosi nagradu za najbolji sastavak, nauči vezati tenisice u čemu mu pomaže Stipe, muž bakine prijateljice. Leon je konačno ovladao nečim puno važnijim od članstva u debatnom klubu ili skupljanju petica u imeniku radi upisa u željenu srednju školu poručujući nam kako su nekad jednostavne stvari najteže, ali ne manje važne.

Melitin Filip

Dječak Filip iz romana *Hrvač* Melite Rundek jedinac je kao i Leon, a prebolio je cerebralnu paralizu čija je posljedica otežano kretanje. Unatoč zdravstvenim problemima, upisuje se na hrvanje što njegova majka želi izbjeći, ali na kraju popušta. Nakon treninga velike muke mu zadaju njegove tenisice jer mu koljena ne dopuštaju da dosegne stopala. Ubrzo mora na još jednu operaciju koja bi mu pomogla „ispraviti” koljena što je za njega užasno bolno i iscrpljujuće. Uz njega su svi njegovi prijatelji, kolege iz hrvackog kluba, mama i njezin partner Vlado. Nakon izlaska iz bolnice, strpljivi Vlado uči Filipa vezati tenisice. Prvo vježbaju s Vladinom tenisicom jer je njegova tenisica veća. U početku je Filipu teško, zna se razljutiti toliko da izvrjeđa Vladu, ali Filip je hrvač ne samo u sportu nego i u životu i u tome uspijeva. Nakon rehabilitacije Filip opet počinje trenirati hrvanje i konačno upoznaje dječaka Vedrana s kojim dijeli iste zdravstvene probleme i ljubav prema hrvanju. Vedrana muči isti problem kao nekada Filipa, a to je vezanje tenisica. Filip ga razumije i pomaže mu naučiti vezati tenisice kao da tim činom njihovo prijateljstvo biva još jače poput čvora na tenisici.

Leoni u klupama

U potragu za odgovorima o iskustvima vezanja tenisica u našoj školi krenula sam među učenike nižih razreda nadajući se da oni stariji nisu lijeni kao Leon, a da oni mlađi nemaju toliko zaštitnički raspoložene mame poput Leona i Filipa. U prvome razredu njih petero s ponosom je izjavilo (a učiteljica potvrdila) kako znaju vezati

tenisice, dvoje ih vežu djelomično, a četvero ih ne zna. U tome im uglavnom pomažu mame ili nose tenisice na čičak. U razgovoru s drugašima doznajem da od njih jedanaestero troje zna samostalno vezati tenisice, nekoliko ih djelomično zna (nedostaje im završni dio, povjeravaju mi se). Zaključuju da trebaju biti uporniji i strpljiviji da bi savladali ovu vještinu. Neki od njih nikada nisu imali obuču na vezice. Trećaše su većinom mame naučile vezati tenisice i poneki tata, seka ili braco, tete u vrtiću i učiteljica. Većini je najteži dio bio “provlačenje vezice ispod prsta”. Svi su slažu da se vezice trebaju naučiti vezati do škole jer “imaš problema u školi”, “možeš pasti”, “da se ne sramotiš”, “da se ne osjećaš jadno jer jedini ne znaš”. Troje trećaša još nije ovladalo ovom vještinom u potpunosti. Trećašica Ema kaže da mora naučiti tim prije “jer kada ti se odežu, tko će ti ih onda vezati?” Svi su se četvrtaši okušali u natjecanju brzoga vezivanja vezica, ali ipak jedan je bio najbrži – Matija!

I poneki Filip u klupama

Drugaš Josip nije naučio vezati tenisice jer za to ima opravdani razlog. U njegovoj desnoj ruci skraćene su tetive što znači da mu ručica ide malo “ukoso” te nije u mogućnosti u potpunosti je ispraviti. Ali to mu ne smeta jer uz malo truda može raditi sve što i njegovi vršnjaci, samo se treba malo više potruditi od drugih koji to s lakom radom rade. *Hrabrost je ići od neuspjeha do neuspjeha i ne izgubiti entuzijizam*, rekao bi mu iz romana dječak Filip.

Riječ učiteljice

“Vezanje tenisica je kompleksna aktivnost koju bi dijete trebalo usvojiti oko šeste godine. Danas sve manje djece može samostalno vezati obuču. Roditelji griješe jer djeci kupuju obuču na čičak traku. U školi to znači da učiteljica mora vezati, a to dovodi do problema sa samopuzdanjem jer su drugi samostalni u toj aktivnosti. Ta vještina zahtijeva razvijenu finu motoriku, pažnju, pamćenje... Neki

čak predlažu i tenisice od papira s vezicama za vježbanje”, zaključuje učiteljica Vesna.

Recept za vezanje tenisica

Od onih iskusnijih, na kraju dobijam i recept za vezanje tenisica. “Provučemo jednu špigetu (vezicu) ispod druge i čvrsto zategnemo. Od jedne špigete napravimo zečje uho. Držimo zečje uho s dva prsta, a drugu špigetu zamotamo oko toga uha provlačeći drugu špigetu i istodobno pravimo drugo zečje uho. Držeći obadva uha, čvrsto stegnemo.”

Za kraj

Ako se pitate kada je autorica ovih redaka naučila vezati tenisice, nemam što skrivati. Ne, nisam ih znala vezati prije škole. Naučila sam ih vezati u prvom razredu, a naučio me tata.

ROCKABILLY U NOVOM SJAJU?

● Piše: MISLAV ILIČIĆ

Da Elvis više nije živ, to sam znao, ali da njegovu glazbu netko danas sluša i svira, to me iznenadilo. U središtu grada Vinkovaca smjestio se jedan poseban kafić koji po svemu vraća u 50-e godine prošloga stoljeća. Još me više iznenadilo što su se mladi uključili u aktivnosti toga kafića i što je danas rockabilly glazba popularna. U potrazi za odgovorima posjetio sam rockabilly caffè bar Hang Loose. Ugostili su nas vlasnici kafića Ana i Matija Vukoja koji organiziraju brojne svirke, humanitarne akcije, promocije knjiga i radionice.

Kroz ugostiteljstvo se može izraziti glazba

Pitao sam Matiju o ideji za otvaranjem ugostiteljskog objekta. Ove je godine bilo jubilarnih 10 godina Hang Loose kafića. Matija je oduvijek htio imati svoj kafić, a dok je bio mlađi, volio je rockabilly glazbu. Imao je želju u svom kafiću održavati rockabilly festival, zvati druge bendove i oživjeti ponovo tu vrstu glazbe. Saznao sam otkud naziv za kafić. Hang Loose znači u prijevodu havajski pozdrav, većinom su se tako surferi pozdravljali jer ih je bilo puno. Bilo je dosta Amerikanaca, a oni su vozili po plažama oldtimer automobil zvan Buba. Budući da Matija i Ana voze Bubu, ideja za naziv urodila je plodom. Uređenost je kafića posebna, osobito u dvorištu. Našle su tu svoje mjesto raznovrsni stari stolci, stari plakati, reklame, dio jedne Bube koji su vlasnici uredili za sjedenje. Trebalo je sve to obnoviti, udahnuti dašak 50-ih godina u prostor. Vlasnici su oduvijek u potražnji za predmetima za uređenje. Naravno, nisu oni sami izvor predmeta, nego ih donose i njihovi posjetitelji, prijatelji, poznavatelji toga vremena. Dio toga kupuju na buvljacima.

Rockabilly festival

Festival se održava 6 godina i vrlo je zahtjevan za organizaciju, potrebno je dosta financijske potpore institucija i obrtnika. Sve što se događa u kafiću, glavna ideja je promocija kulture 50-ih počevši od glazbe, stila odjeće, automobila, starih stvari. Na festivalu bude i stranih bendova. Dolaze im bendovi iz Mađarske, Slovenije, Italije i Srbije. „King Cat Rhythm bend iz Mađarske su najizražajniji, najzabavniji“, kaže Ana, „koji redovno dolaze k nama na festival.“ Posjećuju ga sve generacije počevši od beba s roditeljima, male djece do onih najstarijih. Dolaze svi koji su otvorenog uma, koji vole šarenilo i koji su pozitivni. Matija tvrdi: „Kod nas rockabilly scena nije velika tako da ovdje dolazi jako puno simpatizera koji vole tu glazbu.“ U Hrvatskoj postoje 3 takva festivala uključujući ovaj u Vinkovcima dok je na zapadu to puno raširenije. Prva dva festivala održana su u dvorištu Gimnazije, treći na Teninom salašu, sljedeća dva u dvorištu Hang Loosea i zadnji šesti također na Teninom salašu. Popratni su sadržaji festivala izložbeni i zabavni dio. Sajem rukotvorina, frizure, šminkanje, odjeća iz 50-ih, tetoviranje i ples samo su neki od popratnih sadržaja. Održavaju se i dječje radionice na koje se odaziva puno djece na što su vlasnici jako ponosni. Bude tu plesa za najmlađe, mozgalica i igara. U organizaciji festivala imaju potporu grada Vinkovaca, puno manjih obrta, većih tvrtki, Turističke zajednice i Gradskog muzeja. Putem takvog festivala mladima nude ono što nemaju ovdje priliku vidjeti i isprobati se u rockabilly stilu. Posebno se posvećuje pozornost kosi i odjeći, onome što je zapravo sada jako rijetko za vidjeti.

Od plesa do humanitarnih akcija

Osim koncertnih aktivnosti u kafiću se događaju još nekakve aktivnosti poput: izložbe slika mladih amaterskih umjetnika, promocije knjiga, stand-up komedije, razne radionice, pogotovo plesne. Tu vrstu plesa mladi mogu naučiti tek u Zagrebu. Ana se bavi mladima, također, šivanjem torbica, ruksaka i gumica za kosu od novih i

recikliranih materijala. Ana i Matija često surađuju s raznim udrugama kao i s policijom. Ostvarili su suradnju na temu prevencije ovisnosti i ukazali mladima koliko je važno da ne voze nikada u alkoholiziranom stanju. U gradu surađuju s udrugom Klupko i Društvom naša djeca. Također su uključeni u humanitarne akcije i na taj način pomažu onima kojima je potrebno. Surađivali su s udrugom Leptirići iz Vukovara, postavili su plakat s barkodom za donacije i tako prikupili sredstva. Za udrugu Rocco organizirali su prikupljanje sredstava pod nazivom Sto i jedna škrabica za donacije. Također su svirali u Andrijaševcima u svrhu prevencije vršnjačkog nasilja.

Ljubav prema glazbi kroz band i oldtimere

Matija ima Rockabilly bend pod imenom „Greasy Flat 4“ u kojemu sviraju i pjevaju najviše glazbu s kraja 50-ih i sviraju obrade. Ima dvije autorske pjesme koje planira snimiti kao singlice. Matija nam kaže kako u planu ima puno pjesama za budućnost. Još su jedna zanimljivost u vanjskom prostoru kafića oldtimer vozila. Matija je sudionik oldtimer kluba Stari sjaj Vinkovci. Klub je osnovan 2011. godine, a glavni je razlog osnivanja okupljanje zaljubljenika i kolekcionara starih vozila kao i očuvanje tehničke baštine na području Vukovarsko-srijemske županije. Prvi je i jedini klub takve vrste u našoj Županiji i predsjednik mu je Tomislav Šunjić.

U klubu se nalazi približno 50 sudionika i 30-ak vozila. Okupljanja i izložbe starih vozila česte su u Vinkovcima. Matija u svojoj kolekciji ima 4 stara automobila i 1 motocikl, a to su automobili: Golf 1 iz 83., Golf 1 iz 78. g., poznata Buba iz 71. i Peugeot 201 iz 29. godine. Tu je i DKV motocikl 53. godišta. Njegov je plan imati u budućnosti još puno takvih vozila kako on kaže: „Toga nikada dosta“. Sada mu je želja imati prijeratni auto Ford A modela, nadamo se kako će mu se želja ostvariti.

Najbitnije je slijediti svoju strast

Matija i Ana žive svoje snove koliko im život dopušta, a imaju i poruku za mlade. Matija kaže: „Sve je u glavi kako se tko osjeća, ne odustajati od ciljeva koliko god puta padneš“, a Ana poručuje: “Najbitnije je slijediti svoju strast, bez obzira koliko nekada bude teško.“ Plan im je uvijek dizati njihov rad na višu razinu kako im nitko ne bi zamjerio i da bi ostali svima u dobrom sjećanju. Vlasnicima želimo puno sreće i uspjeha u budućnosti te pozivamo sve generacije da se priključe njihovim aktivnostima.

U HRVATSKOJ SE OSJEĆAM ODLIČNO

Anika Knežević učenica je sedmoga razreda Osnovne škole Ivane Brlić-Mažuranić u Orahovici koja nam je ispričala svoj put doseljenja iz Afrike i opisala nam je svoj život u Hrvatskoj. Govori s kojim se teškoćama suočila, kako se snašla u Hrvatskoj i zašto je preselila u Hrvatsku.

- **Razgovarala: KATARINA ŠTIMAC**

- **Možeš li nam se predstaviti?**

Ja sam Anika Knežević. Imam četrnaest godina i učenica sam sedmoga razreda Osnovne škole Ivane Brlić-Mažuranić u Orahovici.

- **Koliko si imala godina kada si došla ovamo?**

Kada sam došla ovamo, imala sam dvije i pol godine. Ne sjećam se što je bilo prije, a u Hrvatsku sam došla 2012. godine.

- **Zašto si došla u Hrvatsku?**

Došla sam jer sam bila bolesna, imala sam malariju. Nisu me mogli izliječiti u Kongu pa su me dali na posvajanje. Ne sjećam se kako su me roditelji posvojili, ali znam da sam došla u Hrvatsku zrakoplovom. Mama je došla po mene u Kongo u grad Lubumbaši.

- **Osjećaš li se dobro u Hrvatskoj?**

Da, odlično mi je. Osjećam se kao da sam rođena ovdje i moj su dom Hrvatska i Orahovića. Ni po čemu se ne osjećam različitom od ostale djece.

- **Imaš li želju ponovno posjetiti Kongo?**

Da, imam želju otići u DR Kongo i otac mi je rekao da ćemo zajedno posjetiti moju rodnu zemlju DR Kongo kada još malo odrastem. Rekao mi je i da ćemo skupa moći upoznati moju biološku obitelj.

▪ **Znaš li tko je tvoja biološka obitelj?**

Ne znam tko su mi biološki otac i majka, ali rekli su mi da je moja obitelj bila velika obitelj s mnogo djece, jedino je što znam da sam ja bila najmlađa dijete u obitelji.

▪ **Kako su ti roditelji i okolina pomogli da se u Orahovici što bolje prilagodiš?**

Prihvatili su me kao svoje pravo dijete i tako su me odgajali, tako da nije bilo nikakvih problema. Roditelji su mi davali savjete kako se ne obazirati na negativne komentare, a moje razrednice uvijek su mi pomagale i opominjale učenike koji su imali ružne i negativne komentare na temelju mojeg izgleda.

▪ **Je li ti bilo lagano prilagoditi se životu u Orahovici?**

Bila sam jako mala kada sam stigla u Orahovicu pa mi je bilo lako naučiti jezik u vrtiću, no neki ljudi čudno su me promatrali. Bila sam im drukčija, isticala sam se po drukčijoj boji kože. Vjerujem da je drugoj djeci bilo neobično vidjeti osobu iz Afrike u vrtiću, ali većina me brzo prihvatila.

▪ **Jesi li uspjela pronaći prijatelje u Orahovici?**

Uspjela sam pronaći prijatelje u Orahovici i imam mnogo prijatelja. Družimo se i zajedno pohađamo izvannastavnu aktivnost ples.

▪ **Postoji li netko tko te nije prihvatio?**

U Orahovici me svi prihvaćaju i više nemam problema s time, ali kada je bilo nekih neugodnih situacija, osjećala sam se kao da ne pripadam ovdje. Tih situacija nije bilo mnogo, ali bila sam tužna, nije mi bilo lagano ispočetka kada su me gledali jer sam drukčije boje kože. Uz savjete i potporu roditelja, rodbine i prijatelja uspjela sam prebroditi te neugodne trenutke.

▪ **Je li bilo mnogo takvih situacija gdje te ljudi čudno gledaju?**

Da, i sada postoje takve situacije kada posjetim neko mjesto izvan grada. Ljudi me čudno gledaju, dobacuju mi neugodne komentare jer misle da ne znam jezik. Većinom kada se susretnem s takvim ljudima kažem da ih razumijem, a onda im bude neugodno. Ili kažem majci da ih čujem i da oni čuju mene. A onda onima koji mi dobacuju komentare bude neugodno i prestaju s takvim komentarima.

▪ **Je li te netko ikada vrijeđao u školi zbog drukčije boje kože?**

Da, vrijeđali su me u školi zadnji put kada sam bila šesti razred, ali otada mi više nitko nije dobacivao neugodne komentare. Tek u šestom razredu promijenili su se učenici u razredu i kada sam došla u šesti razred, na početku su mi govorili ružne komentare. Od prvog do petog razreda nisam doživjela uvrede jer sam s tim učenicima zajedno pohađala vrtić, a ostali smo zajedno u razrednom odjelu sve do petoga razreda i danas se slažemo odlično.

▪ **Kako si se nosila s negativnim komentarima na temelju svog izgleda?**

Nije bilo lagano postići da me tuđi komentari ne povrijede, ali ja sam čvrsta osoba pa sam uspjela pretrpjeti komentare. Ipak, kada je netko pretjerao, onda sam i ja znala burno reagirati.

▪ **Što bi poručila drugoj djeci i mladima koji su drukčiji po boji kože, nacionalnosti ili bilo kojoj drugoj osnovi?**

Djeci koja su drukčija poručila bih da se ne obaziru na ružne komentare i da se ne osjećaju zbog toga manje vrijednima. Na početku je teško nositi se s ružnim komentarima na svoj račun i držati to u sebi, ali bitno je da te komentare ne shvatimo ozbiljno i da zatražimo pomoć ljudi u koje imamo povjerenja.

▪ **Što si naučila iz svoje životne priče?**

Moja životna priča naučila me da nikada ne odustajem i pomogla mi je da budem čvrsta osoba. Naučila sam da svi mi zaslužujemo da se prema nama odnosi s poštovanjem bez obzira na naše različitosti.

DELTOM ANTIČKE RIJEKE NARONE ILI NESTOS, DANAŠNJOM NERETVOM – OD ANTIČKOG MJESTA NARONE, DANAŠNJEG VIDA DO MORA I BAJKOVITE NEPREGLEDNE PJEŠČANE PLAŽE UŠĆE KOD MJESTA BLACE.

BIJELA, ZELENA I PLAVA NERETVA

Rijeka Neretva najduža je rijeka Jadranskoga sliva. Izvire na nadmorskoj visini od tisuću metara duboko u Bosni i Hercegovini ispod planine Zelengore i teče 225 km do ušća. Samo posljednjih dvadesetak kilometara ova ljepotica teče kroz našu domovinu. I dok je u BiH kanjonska rijeka, u Hrvatskoj je mirna, duboka i široka pa je plovna sve do Metkovića. Pošao sam kao učenik sa svojim razredom zadnjeg dana svibnja 2022. na jednodnevni izlet u pustolovinu otkrivanja hrvatske Neretve i, vjerujte, bilo je čarobno!

- Piše: RINO TOMIĆ

Tragom bijele antike

Početna postaja našeg putovanja bila je povijesna, tj. ostaci antičkoga grada Narone (lat. naziv za Neretvu), a današnjega Vida. To je prvi muzej „in situ” u Hrvatskoj što znači da je izgrađen na lokalitetu nalazišta. Ostao sam iznenađen prvi put vidjevši četrnaest veličanstvenih kamenih kipova visine od dva do tri metra. Među njima bogatom carskom odorom ističe se sam car August. Saznao sam da nigdje u Hrvatskoj iz antike nisu pronađeni kipovi kao u Naroni. Stari su 22 stoljeća i potječu iz prijelaza era, tj. iz Kristova doba. Osim cara Augusta, njegove obitelji i rimskih uglednika, u muzeju se nalaze oruđa, oružja, nakit, novac i pogrebne ploče koji prikazuju život rimskog naroda iz doline Neretve. Zadivilo me što je nešto tako staro predstavljeno u tako modernom muzeju.

Nakon bjelila kamena u kršu Vida stižemo u samo četiri kilometra udaljen Metković, grad s 15 000 stanovnika. Dočekao nas je poznati Lučki most odakle počinje start poznatog Maratona lađa koji se održava svake druge subote u kolovozu pod pokroviteljstvom predsjednika Republike. Osim toga, Metković je poznat po metkovskoj školi rukometa i njenim izvrsnim rukometašima od kojih su mnogi bili dijelom nacionalne reprezentacije kao što je: Ivano Balić, Petar Metličić, Ivan Čupić i Slavko Goluža. Također, današnja politička stranka Most, trenutno četvrta po snazi u Hrvatskoj, za svoje čelne političare ima Božu Petrova i Nikolu Grmoju iz Metkovića. Vjerojatno kao i svi oni, odmorili smo se u Gradskom parku koji je centar okupljanja tijekom godine, a naročito ljeti uz večernje koncerte, priredbe i druga kulturna zbivanja. Nakon predaha odlučujemo, kao lađe, pratiti Neretvu, samo kopnenim putem. Zato ostavljamo kamene kuće i bijele trgove ovog tipično krškog dalmatinskog mjesta i krećemo put Opuzena.

Želimo otkriti murale koje su ulični umjetnici i grafiteri iz cijelog svijeta ostavili na pročeljima sedamdesetak starih kuća učinivši tako cijeli grad trajnom umjetničkom izložbom. Opet nas čekaju bijele kamene kuće poredane uz rijeku kao stražari. Pješice prelazimo uski most koji autobus ne može prijeći i ulazimo u gradić od oko 3 300 stanovnika. Šetamo ulicama, kao u igri skrivača tragamo za muralima... jedan, drugi, treći... trčimo prema parku kad odjednom vidimo ih na svim stranama! I što je pročelje starije, murali su sve ljepši tako da oživljavaju prazne i napuštene kuće. Čovjek koji čita knjigu, stisak ruku i ogromni srebrni labud – poslužili su nam kao kulise za grupnu fotografiju koja ide u školski spomenar.

Zelena Neretva

Ovom postajom napuštamo bijelu Neretvu i odlazimo u zeleno srce Neretve – jezero Kutu. Okruženi lopočima u bijelom i žutom cvatu ručamo na gospodarskom imanju. Poslije pečenja „pod pekom” dok se igramo s bijelom patkom i njenih deset crnih i žutih pačića

koji uskoro plivaju na drugu stranu jednog rukavca, stižu dvije neretvanske lađe od crnog drveta. Ulazimo u njih uz priču vodiča o neretvanskim gusarima iz mletačkog doba. Plovimo kroz tamno zelenilo koje osvaja tišinom razlivene vode. Iza nas ostaju tamnosive planine, a ispod broda stotine bijelih i žutih lopoča spavaju u zagrljaju smaragdno zelene Neretve. Tu i tamo poplašimo crnu čaplju, bijelu patku, smeđu kornjaču ili zelenu žabu... a onda se sve umiri kao u snu. Istovremeno sve je okupano suncem pa je toliko sjajno da sam pomislio da sam u raju. Bio je to najbolji sat Prirode koji sam doživio. Nakon sat vremena opet smo na imanju. Ljubazni domaćini pokazuju nam svoje domaće životinje, alate za poljoprivredu, tradicionalne nošnje i druge predmete. Odnekud se nadoše i „balote” (buće) pa zaigrasmo na otoku okruženi vodom i drvećem. Bio je to pravi popodnevni odmor u srcu prirode daleko od prometa i gužvi.

Plava Neretva

Nastavljamo autobusom dalje, putujemo k ušću i plavoj Neretvi koju ćemo upoznati u dodiru s morem, ali taj susret nije jednostavan. Neretva se razlijeva u mnoštvo rukavaca čineći veličanstvenu deltu, najveću na Jadranskoj obali. Tu su brojne plantaže mediteranskog voća i povrća: mandarine, limuni, klementine, šipci, lubenice, dinje, rajčice, krastavci... obilje plodova, a zatim ogromna pješćana laguna. Uvala Blace.

Prepoznali su je i turisti i surferi sportaši. Blagi maestral miluje nas dok pješćavimo tri kilometra do vrha pješćanog rta kamo autobus ne može doći. U dnu velike uvale zaobilazimo stanište močvarnih ptica vlastelica koje nas nepomično promatraju kao oni kipovi u Naroni, sa sigurne udaljenosti. Nastojimo biti tihi i ne ometati ih. Na vrhu pješćanoga zaljeva dočeka nas kao prah sitan zlatnosmeđi pijesak u koje naše bose noge upadaju kao u brašno. Tapkamo po moru kao čaplje jer je toplo i plitko čak stotinu metara. Nalazimo se na jednoj od najpoznatijih plaža Jadrana – plaži Ušće na kojoj se održavaju natjecanja u kitesurfingu. Omamljeni ljepotom i maestralom

ostajemo nešto duže na ovom mjestu i kraju našeg izleta da bismo upili u sebe svu ljepotu bijele, zelene i plave Neretve koju nam je velikodušno darovala ova čarobna rijeka.

Zbog svega toga želim ovo putovanje podijeliti i svakako ponoviti još mnogo puta.

NIKA, DJEVOJČICA POBJEDE

Nika Rašić imala je samo 9 godina kada je saznala za dijagnozu akutne limfoblastične leukemije. Od studenoga 2023. do srpnja 2022. godine primala je kemoterapije na KBC-u „Rebro“ u Zagrebu. Sada, kad se napokon vratila u školske klupe, podijelila je s nama svoju priču.

- **Razgovarala: PETRA SERDEN**

- **Draga Nika, možeš li nam nešto više reći o svojoj dijagnozi?**

Dijagnozu smo saznali slučajno. Bila sam na pretragama u Zagrebu vezanim uz leđa i nalazi su pokazivali da je sve u redu. Doktorica je htjela napraviti punkciju da ona bude mirna i tako se pokazalo da imam akutnu limfoblastičnu leukemiju. To je rak krvi koji najčešće dobiju djeca. Simptomi su inače petehije (ranice) i loši nalazi, ali ja to ništa nisam imala. Da nije bilo te doktorice i punkcije, vratila bih se u Dubrovnik s neotkrivenom leukemijom.

- **Kako si se tada osjećala?**

Nisam znala što je to, mislila sam da to traje par dana i da ideš doma. Prebačena sam na KBC „Rebro“. Tada sam bila u izolacijskoj sobi. Mama je mogla ući tek sutradan s negativnim COVID testom u izolacijskome odijelu. Sljedeći dan sam prebačena u sobu broj 3 i tu me dočekala moja cimerica Eva. Eva je tada imala 6 godina. Došla je malo prije mene i baš tada je prvi put išla doma „na odmor“. Prvi ciklus kemoterapije funkcionira da si cijeli mjesec u bolnici bez izlaska, a drugi ciklus 4 dana primaš kemoterapiju, a 3 dana ideš doma „na odmor“, kao tada Eva. Nisu svakome isti brojevi dana i kemoterapija. Postoje rizici, ja sam srednji rizik, a Eva je visoki rizik i primala je malo više kemoterapija. Bitno je da smo sad obje dobro.

▪ **Jeste li ti i Eva još uvijek u kontaktu?**

Jesmo, otkako sam izašla iz bolnice, često s njom razgovaram. Zbližile smo se puno više nego što sam mislila da ćemo. Cijelo vrijeme smo bile zajedno, osim jednog dana. Taj dan su nas razdvojili zbog izolacije jer je učiteljev sin dobio koronavirus. Baš taj dan bio je Evin rođendan. Bile smo jako tužne jer smo puno toga planirale. Inače smo kratile vrijeme na razne načine. Za Uskrs smo bojale jaja, izrađivale smo ukrase, bojale smo kutije, radile smo dekupaž. S medicinskim sestrama smo nekad igrale društvene igre, posebno vikendom jer je tada opuštenija atmosfera.

Bolnička škola

▪ **Spomenula si učitelja, što nam govori da si učila na odjelu. Kako ti se dalo u tako teškim trenucima?**

Najiskrenije, nisam baš imala snage i nije mi se dalo, ali od nerada bi mi bilo još i gore. Bilo je jako teških trenutaka. Ovako bi mi dani u bolnici brže prolazili, imala sam zaokupljene misli i osjećala sam se da ne zaostajem za drugima.

▪ **Možeš li nam nešto reći o bolničkim učiteljima?**

Bilo je dvoje učitelja, učitelj Igor i učiteljica Ines. Dobivali su svoje učenike po redu. Jedan ide učitelju, jedan učiteljici, sljedeći učitelju i tako u krug. Slučajno se posložilo da su kod učiteljice Ines bili svi dječaci i jedna cura, a kod učitelja Igora sve djevojčice i jedan dječak. Ja sam dopala učitelju.

▪ **Kakav je bio tvoj bolnički učitelj?**

Učitelj je najljubaznije biće koje sam ikad upoznala. Bio je velika podrška djeci i roditeljima. On bi išao u pekaru kupovati djeci s odjela doručak kad nam se ne bi sviđao onaj bolnički. Kad god bih ga nešto zamolila ili pitala, njegov odgovor je uvijek bio isti: „Tvoja riječ moja je zapovijed!“ Jednom ću mu pokloniti majicu na koju ću to tiskati.

▪ **Kako je izgledala nastava u bolnici?**

Učitelj je išao iz sobe u sobu i pomagao svoj djeci. Slušali smo iz kreveta. U isto vrijeme tumačio je gradivo od 1. do 4. razreda. Ako bi netko trebao pomoć, pošao bi do njega pa bi se nama vratio. Učitelj je svima znao odgovoriti na pitanje, a da se ne zbuni. Sestre bi nas probudile oko 8 zbog lijekova pa bi on došao oko 8:30 ili 9. Škola je trajala do otprilike podne. Ako u jutro nisi dobro, taj dan ne moraš učiti, ali ako želiš, učitelj te može nazvati poslije da nadoknadi te što niste stigli. Kad se izliječimo i pođemo u dnevnu bolnicu, on nam se uvijek dođe javiti.

▪ **Jesi li imala domaći rad?**

Samo ponekad, ali većinom nije bilo domaćega rada.

Moj je razred uvijek bio uz mene

▪ **Je li ti bilo teško učiti bez tvoje učiteljice?**

Učiti nije bilo teško s divnim učiteljem, ali mi je učiteljica Tereza jako nedostajala. Mama je svaki dan razgovarala s njome na telefon pa bih ponekad i ja s njom malo popričala.

▪ **Što ti je najviše nedostajalo?**

Ne mogu izdvojiti samo jedno. Jako su mi nedostajali svi moji prijatelji, učiteljica, moj razred i moja obitelj.

▪ **Jesi li bila u kontaktu s prijateljima iz razreda?**

Svaki dan smo se čuli, dopisivali se, igrali smo igrice na mobitelu. Pričali su mi što se događalo u školi, kakve su ocjene... Čujem da je bilo puno tučnjava! Stalno su mi slali neke poklone. S Andreom sam se čula doslovno svako jutro i popodne. Svaki dan smo igrale *Roblox*.

▪ **Možeš li izdvojiti poklon koji ti najviše znači?**

Zadnji dan nastave u četvrtom razredu poslali su mi majicu koju su svi potpisali, uključujući i učiteljicu. To mi je najdraži poklon.

Nikad nisam gubila snagu

▪ Je li mama bila cijelo vrijeme s tobom?

Mama je bila većinu vremena sa mnom. Problem je što uz dijete na odjelu smije biti samo jedan roditelj. Kad bi mama i tata bili oboje u Zagrebu, došao bi jedan dan tata, a jedan dan mama. Trudili su se da ne pokažu da im je bilo teško, ali ja znam da jest. Djedova prijateljica mi je poslala poklon. Dio poklona bio je za mamu, a u njemu dnevnik. Mama je od tada vodila dnevnik. Kaže da je u njemu sve pisala. Ne znam baš što, ali je rekla da će mi ga jednog dana pokloniti kada narastem i kada budem shvaćala.

▪ Gdje si pronalazila snagu?

Ja nikad nisam gubila snagu! Kada bih malo potonula, jako dragi doktor bi me ohrabrio pa bih ponovno bila neuništiva.

▪ Možeš li nam reći nešto više o njemu?

Zove se Ernest Bilić i rodom je iz Dubrovnika. Glavni je liječnik na Zavodu za pedijatrijsku hematologiju i onkologiju. Liječi djecu s najtežim bolestima. Jako je oprezan i pazi na naše kompletno zdravlje. Obećao mi je da će me vodit na nogometnu utakmicu ako ozdravim jer on voli nogomet. Iako sam sada dobro, službena pobjeda će biti tek pet godina od postavljene dijagnoze.

Školska škola

▪ Ovu školsku godinu započela si *online*. Kako je to izgledalo?

Uključivala sam se preko *Teamsa* i dolazila u školu na individualne sate. Sve je krenulo polako, najprije upoznavanje s novim profesori-ma pa tek onda učenje. U školu sam dolazila jer sam željela i nekada kada bi bilo ispitivanje ili test.

▪ Često si dolazila u školu i kada to nisi trebala, pa čak i direktno nakon pregleda. Znamo da bi to mnogi iskoristili, ali ti nisi. Zašto?

Iako, moram priznati, baš i ne volim školu, išla sam svojom voljom jer mi je to bio jedini izlazak izvan kuće, a da nije bolnica. Da nisam išla u školu, bila bih cijeli dan u kući.

■ **Od drugog polugodišta počela si pohađati redovnu nastavu. Kako se osjećaš?**

Sad kad sam se vratila, shvaćam kako je biti 1 na 1 i 27 na 1. Dok sam bila sama s profesorima, puno sam lakše shvaćala gradivo, a sada, kada nas je puno, uvijek ima netko tko će zapričati razred i onda sve ide sporije nego što bi trebalo. Dok sam bila *online*, bila sam sama i bilo mi je dosadno, a sad sam napokon s prijateljima koji mi pomažu u svemu. To mi napuni baterije u pogurne me dalje u nove pobjede.

TAJNE PRVOG ŠKOJA...

U travnju obilježili smo stotu obljetnicu rođenja Vesne Parun, najveće hrvatske pjesnikinje 20. stoljeća. Razmišljajući kako saznati poneku zanimljivost iz života umjetnice te otkriti sudbinu njezine ostavštine, odmah nam je na pamet pao Zlarin. Neki privatni kontakti doveli su nas do Borisa Gregova, osnivača Kulturno-umjetničkog društva *Koralj* i dugogodišnjeg predsjednika, zaljubljenika u tradiciju i domaću čakavsku rič, entuzijasta koji se trudi da pjesnikinja ima posebno mjesto na svom prvom škoju.

● **Razgovarala: LANA CERTA**

■ **Na početku želimo Vam se zahvaliti što se pristali podijeliti zanimljivosti i uspomene iz života najveće hrvatske pjesnikinje 20. st. Kako ste došli u kontakt s njom?**

Najduže od svih Zlarinjana u kontaktu s Vesnom Parun bio je Slavko Bjažić, nastavnik hrvatskog jezika i povijesti, s kojim je nedjeljom običavala telefonski razgovarati. Kako sam jedno vrijeme bio njegov gost, ponekad bih svjedočio razgovorima pa bi se nakon njih povela priča. Bili su stari, generacijski prijatelji. Česta tema bila im je kako povezati autoricu s rodnim otokom iako je znala reći: *Ja sam rodila Zlarin. Ne on mene.*

■ **Sjećate se vašeg prvog susreta?**

Naravno! Prvi susret bio je prilikom njenog posjeta Zlarinu 3. srpnja 1997. godine. Dočekali su je brojni mještani, među njima i ja, a u njenom društvu bio je novinar Denis Derk. Na Novoj rivi fotografirala se s članicama KUD-a koje su bile odjevene u narodnu

nošnju, a najviše vremena družila se s dvjema prijateljicama iz prvog razreda. Posjetila je svoju kuću na Rudini koja se nalazi u neposrednoj blizini zgrade tadašnje Općine u kojoj je službovao njezin otac Ante. Uspinjući se na slar (podest) novoj vlasnici je rekla: „*I sada mi odzvanjaju očevi koraci kada bi se vraćao s posla u 4 ure popodne.*“

■ **Svakome od nas spomen na rodno mjesto budi posebne uspomene. Što je njoj Zlarin značio?**

U svojim djelima uvijek se vraćala otoku, ljudima, događajima, mirisima, podmorju. Čitajući, nama koji smo rođeni na ovom otoku, naviru slike starog Zlarina, nekadašnjih običaja, ljudi kojih više nema. Život na otoku nije lagan, zato je i sama napisala: *Trebalo je tamo, na tom grebenu živjeti, i čini mi se da me taj kamen, taj fosfor u genima, ta loza i maslina, da mi je ucijepilo izdržljivost.* U Zlarinu je odrastala s dvije godine starijim bratom. Često se prisjećala zajedničkih kupanja, lova kozica u plićaku, traženja sedefaste školjke koju je dugo čuvala njemu u spomen nakon što je poginuo u ratu.

■ **Koliko često je dolazila na Zlarin? Možete nam ispričati neku zanimljivost?**

Posjetila je Zlarin 6 puta. Kad nije bila u mogućnosti navratiti, uvijek je govorila: *Posjetite mi rodnu kuću.* Prvi put je došla u ljeto 1954. sa slovenskim pjesnikom Francom Kosmačem koji je u svoj blok nacrtao tu neveselu kuću na dnu aleje pinija i dudova. Zanimljivo je da je upravo u toj aleji napisala prvu basnu. Drugi posjet uslijedio je dvije godine kasnije u društvu Milovana Danojlića iz Valjeva. Sama je navela da je taj posjet bio ključan za stvaranje njezinog najpoznatijeg dječjeg junaka kazavši: *U Zlarinu tog dana, dok smo se penjali divljom stazicom prema Rašelju, stao je uz nevisoku kamenu ogradu, i rekao: Pokaži mi kako si hodala ovim puteljkom kad si bila mala!` I ja sam spustila glavu, čučnula, te tako čučeci gegala se naprijed, rukom tukući po kamenoj ogradi... a onda je to činio i on, čučnuvši pobožno iza mene. I toga je dana, puhalo je jugo, u toj djetinjastoj šali začet bio možda tek nakon niza godina ostvaren moj junak Mačak Džingiskan i njegov tužnosmiješni anti-pod Miki Trasi.*

▪ **Govorila je da su je tri zlarinske riječi obilježile. Koje su to riječi?**

To su riječi **beni** (usklik iznenađenja), **nenadinja** (zazivanje zla) i **furle** (vrag, zavodnik). Kazala nam je: „*Rastvorila sam usta i rekla beeni. Postala sam dakle čuđenje u svijetu. Pjesnikinja. A umjesto nenadinja furli otposlah moj blagoslov.*“ Iz ovog je jasno koliko je i sama bila svjesna da se ne uklapa u nametnute okvire ponašanja.

▪ **Neupitno je da je takva umjetnica zaslužila posebno mjesto ne samo na Zlarinu, već i na drugim lokacijama. Kako je došlo do ideje otvaranja Spomen sobe?**

Nakon posljednjeg posjeta koji nas je sve dirnuo, angažirali smo se u nekoliko otočnih udruga i uz pomoć lokalne vlasti krenuli s realizacijom Spomen sobe kojoj se i sama radovala. Uz pomoć mještana, a zahvaljujući sponzorima i kvalitetnoj suradnji s Muzejom grada Šibenika, uređeno je 40 m² prostora *Zavičajnog muzeja*. Veliki dio postava nesebično nam je poklonila sama pjesnikinja. Soba je otvorena u kolovozu 2012., povodom 90. godišnjice njezinog rođenja.

▪ **Planirali smo posjetiti Zlarin te ovaj intervju realizirati “na licu mjesta”, no kako smo saznali Spomen soba je zatvorena i čeka preseljenje. O čemu se radi?**

Točno. Spomen na veliku književnicu bit će postavljen u budućem *Hrvatskom centru koralja*. Riječ je o investiciji vrijednoj više od 24 milijuna kuna koja predviđa obnovu dviju kuća. Kuća *Kažerma* funkcionirat će kao izložbeni prostor sa stalnim postavom koji će uključivati prikaz ekosustava i zaštićenih vrsta šibenskog arhipelaga, tradiciju koraljarstva i knjižnicu sa znanstvenim radovima i poezijom Vesne Parun. Kuća *Šare* preuređena je u edukacijsko istraživački centar s amfiteatrom i smještajnim jedinicama za istraživače i znanstvenike.

▪ **U travnju obilježili smo Vesninu stotu obljetnicu rođenja. Pod dirigentskom palicom Gradske knjižnice Juraj Šižgorić realiziran je bogat program s nizom aktivnosti. Kako je Zlarin odao priznanje svojoj najpoznatijoj mještanki?**

Da, *Gradska knjižnica Juraj Šižgorić* bila je nositeljica bogatog obljetničkog programa. Izložba slika i osobnih predmeta iz fundusa KUD-a *Koralj*, otvorena je u petak 8. travnja u Šibeniku. Zanimljivo je da je dio eksponata javnost vidjela po prvi put. Na otoku su tijekom ljetnih kulturnih događanja priređene dvije izložbe. U navedenim aktivnostima sudjelovao je velik broj mještana i to je ono najvrjednije. Dokle god ima volje i želje, ostalo će se realizirati postupno, ovisno o mogućnostima.

▪ **Sigurno se ne zaustavljate. Što je još u planu?**

Zamišljeno je postavljanje kamenog monolita s brončanim medaljonom pjesnikinje pored masline posađene njoj u čast 2005. god. U planu je i uređenje *Puti Vesne Parun* po cijelom otoku s označenim lokacijama koje se često spominju u pjesnikinjinim stihovima i djelima.

▪ **Možete li nam reći nešto više o Pjesničkoj rezidenciji Vesne Parun?**

Riječ je o dvotjednoj književnoj rezidenciji za hrvatske pjesnike u organizaciji *Kulturne udruge Fotopoetika* iz Šibenika i podršku *Ministarstva kulture i medija, Grada Šibenika*, turističkih zajednica Šibenika i Zlarina. Ove godine odazvalo se 35 pjesnika, a pobjednica druge rezidencije je pjesnikinja Vera Vujović, profesorica komparativne književnosti i grčkog jezika.

▪ **Za kraj složit ćemo se kako Vesna Parun nije dovoljno zastupljena u školskom kurikulumu. Na koji način pjesnikinju približiti djeci i mladima?**

U poznatom romanu za djecu *Mačak Džingiskan i Miki Trasi* sama autorica pripovijeda o dva mačka koja su se okotilaavnog ljeta na rtu Bućini. Nema više Vesne Parun, nema ni Džingiskana, ni Mikija Trasija, ali zato je Zlarin pun nekih drugih mačaka koje sanjaju putovanja i kreću u svoje avanture. Njima i Vesni Parun posvećen je likovno-literarni natječaj Mačke nastao 2016. godine u organizaciji Gradske knjižnice i KUD *Koralj*. Najzanimljiviji dio natječaja

terenska je nastava na Zlarinu, ali, nažalost, zbog objektivnih razloga, posljednje tri godine održavao se u knjižnici. Ove godine na natječaju je sudjelovalo 309 učenika iz 18 škola, a po prvi put uključile su se i škole iz drugih županija. Mislim da je to pravac u kojem treba ići. Kao netko tko je živio isključivo od književnosti i za književnost neupitno zaslužuje da se s njezinim likom i djelom upozna svaki naš učenik u nekoj fazi svog obrazovanja. Vesna je bila žena koja je cijeli svoj život bila dosljedna sebi, svojim moralnim načelima pod bilo koju cijenu i takva osoba treba biti uzorom novim generacijama okruženim lažnim sjajem i dvostrukim mjerilima. Ljubav je bila njezin pokretač, zaslužuje da joj dio te ljubavi i vratimo...

POGLED NA NACIONALNE ISPITE OČIMA JEDNOGA OSMAŠA

● Piše: LOVRO PODVEZANEC

3, 2, 1... krećemo

Za malo manje od dva mjeseca učenici osmih razreda svih osnovnih škola u Republici Hrvatskoj odmjerit će svoje znanje na nacionalnim ispitima. Riječ je o testovima kojima će se ispitivati znanja i vještine koje su učenici stekli tijekom osnovnoškolskoga obrazovanja. Testovima je obuhvaćeno čak osam predmeta: Hrvatski jezik, prvi strani jezik, Matematika, Kemija, Fizika, Biologija, Geografija i Povijest, a pisat će se svaki drugi dan u razdoblju od 13. do 31. ožujka 2023. Neki su ih jedva dočekali, drugima se ta ideja nimalo ne sviđa, treći gledaju na njih kao na dobru priliku za biznis. Jesu li oni doista potrebni, što će se njima pokazati i jesu li dobro zamišljeni?

Napokon! Ili: Još nam je samo to trebalo!

Učitelj fizike i jedan od sastavljača nacionalnih ispita, Milan Đurić, smatra da su nacionalni ispiti odlična odluka i da ih je trebalo daleko prije uvesti. *Mislim da će se pomoću njih dobiti realno stanje usvojenosti znanja i vještina. Nacionalni ispiti jednoga bi dana trebali biti jedan od uvjeta za upis u srednju školu, kao što je to sad državna matura za upis na fakultete.* Na nacionalne ispite kao na prvi korak da se kvaliteta osnovnoga školstva dovede na višu razinu te na mogućnost da njihovom provedbom svi učenici završnih razreda budu u jednakom položaju prilikom upisa u srednju školu gleda i pedagoginja Tina Kolarek. *Godinama smo suočeni s problemom velikog i nerealnog broja odlikaša u*

osnovnim školama koji na temelju toga upisuju srednje škole iznad svojih mogućnosti.

Hvala Bogu, ne ocjenjuje se!

Prema najavama i uputama iz Nacionalnoga centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja ove bi se godine rezultati ispita upisivali u e-Dnevnik samo kao bilješka. Prema tome uspjeh na nacionalnim ispitima neće se uzimati u obzir niti kod zaključivanja ocjena iz pojedinoga predmeta niti kao jedan od faktora važnih za upis u srednju školu. Mnogi su učenici odahnuili nakon te vijesti jer je na samome početku priče oko uvođenja nacionalnih ispita bilo potpuno nejasno hoće li ti ispiti i koliko utjecati na učenički uspjeh. Učenica I. P. zato kaže da se ne boji nacionalnih ispita: *Znam da mi neće utjecati na zaključnu ocjenu i upis u srednju, iako nas učitelji zastrašuju njima. No kad bi se gledalo za upis, bilo bi me strah i vjerojatno bih svakodnevno učila i pripremala se.* Zanimljiv pogled na ovogodišnje neocjenjivanje nacionalnih ispita daje i učitelj Đurić koji tvrdi da *iako ispiti neće rezultirati sumativnom ocjenom, naravno da je potrebno nagraditi učenike koji riješe nacionalni ispit u skladu sa svojom trenutnom ocjenom i na taj način pokušati učenike barem malo motivirati.*

Željka Trupković, učiteljica povijesti, ističe da je *korektno da ove godine rezultati neće utjecati ni na završne ocjene ni na upis u srednju.* Osvrnula se na to da je riječ o generaciji koja je od petog razreda jako puno izostala s redovne nastave. *Sadašnji osmaši u svojem su petom razredu doživjeli štrajk učitelja i dio jeseni proveli izvan učionica, uslijedilo je doba korone i izolacija zbog pandemije. To je ostavilo velik trag na njihove radne navike, stečeno znanje i vještine.* Iako se ove godine rezultati s nacionalnih ispita upisuju samo kao bilješka i neće utjecati na ocjene, dio učenika itekako je zainteresiran da na nacionalnim ispitima pokaže što veće znanje. Doživljavaju to kao priliku da se dokažu ili zadrže svoj ugled. To svojim stavom potkrepljuje i pedagoginja Kolarek koja kaže da s jedne strane vjeruje *da će se učenici, uz poticaj nastavnika, potruditi pokazati sva svoja znanja,* no s druge strane ističe da *moramo*

biti realni i svjesni da to kod većine učenika neće biti na maksimalnoj razini. Naravno, jer neće utjecati na ocjenu. A ruku na srce, današnji učenici sve, ili gotovo sve, rade za ocjenu.

Kako pokazati da si za 5?

Učenici očekuju najteža pitanja iz matematike i hrvatskoga jezika zbog velike količine gradiva, iako se sadržaji tih dvaju predmeta kao i stranih jezika ponavljaju iz godine u godinu jer se nastavljaju jedni na druge i nadograđuju. S druge strane, iz Povijesti i Geografije svake se godine uče novi sadržaji. Učenica T. R. smatra da *niti oni koji imaju 5,00 ne budu riješili testove kak' spada jer je nemoguće zapamtiti gradivo svih tih predmeta koje imamo od petog do osmog razreda.*

Tu nastupaju oni koji su iskoristili situaciju pa ovih dana oglašavaju pripreme za nacionalne ispite. Zavirite li na društvene mreže, brzo će vam iskočiti nekoliko oglasa u kojima vam obećavaju kvalitetnu poduku (za čistu peticu) iz svih predmeta obuhvaćenih nacionalnim ispitima i to po akcijskoj cijeni! A u pitanju nisu mali iznosi, već govorimo o iznosima koji nerijetko prelaze i stotinu eura. Po predmetu. Učenica I. P. smatra da su *pripreme koje se plaćaju beskorisne jer se sve to može naći besplatno na internetu.* Uostalom, zašto bi netko platio pripreme za nacionalne ispite ako se uspjeh koji učenici na njima postignu neće uzimati u obzir pri zaključivanju ocjena i neće utjecati na upis u srednju školu? Dobiva se dojam da je bez tih priprema nemoguće uspješno riješiti ispite i da onaj tko si ih uspije priuštiti, može nastaviti bezbrižno živjeti. Ako je tako ove godine, što li će tek biti idućih godina kad će se rezultati, vjerojatno, uzimati u obzir?!

Veliko finale

I učitelji i učenici gledaju na nacionalne ispite na različite načine. Svi se učitelji slažu u tome da su potrebni i da će donijeti puno dobra, no nisu presretni činjenicom da neke pojedinosti nisu jasno definirane. Nadamo se da će za iduću generaciju pravila igre biti

donesena prije nego što utakmica počne, a to mišljenje dijeli i učiteljica Povijesti Sanja Špiranec i napominje da bi *odluka o provođenju nacionalnih ispita trebala biti donesena davno prije provođenja ispita, a to znači na početku školovanja ili, za 8. razred, na početku 5. razreda, nika-ko ne u tekućoj godini.*

Neki učenici ove ispite doživljavaju savršenom prilikom za potvrdu svoga rada, a drugi kao prepreku koja će ih možda raskrinkati. Dio se učenika brine oko toga hoće li učitelji promijeniti svoj pogled na njih ako ispit riješe slabije od očekivanog jer je ispitima obuhvaćeno gradivo ne samo osmog razreda, koje je *svježe*, već i gradivo prethodnih razreda koje je većina njih u nekom dijelu zaboravila zbog silnih novih informacija koje potiskuju stare. Portali prenose izjave psihologa koji tvrde da će nacionalni ispiti, koji su tako *stisnuti* između nastave, kod mnogih učenika prouzročiti mentalne bolesti, među kojima ističu stres i PTSP. Nakon tog stresa dočekat će nas tjedni prepuni ispita koje nismo smjeli pisati u ta tri mukotrpa tjedna. A ocjene iz tih ispita itekako će utjecati na zaključne ocjene.

Bilo kako bilo, nadam se da će većina nas nacionalnim ispitima dokazati da smo ovih godina ipak nešto radili i naučili te da nije sve bilo uzalud.

KNJIŽEVNOST JE VJEČNA

Miro Gavran – ovo ime sigurno nije promaklo ni mladima ni starijima. Njegovu umjetnost teško je ograničiti samo na jedno područje. Miro Gavran hrvatski je suvremeni književnik koji piše za djecu i mlade, dramatičar, pripovjedač. Najizvođeniji je hrvatski dramski pisac – njegove su drame prevedene na više od dvadeset jezika, a izvode se i izvan Hrvatske. Utemeljitelj je vlastite kazališne kuće koja nosi naziv „Teatar Gavran“, predsjednik je najstarije hrvatske kulturne institucije – Matice hrvatske, a za svoj je rad dobio brojne nagrade i priznanja. „Oproštajno pismo“, „Svašta u mojoj glavi“, „Sretni dani“, „Kako je tata osvojio mamu“, „Pokušaj zaboraviti“ samo su neki od romana koji učenicima školske dane čine ispunjenima i radosnima. Na našem popisu lektire ove godine našao se roman „Zaljubljen do ušiju“. Kad smo ga pročitali, osim s likovima romana, povezali smo se i s piscem te ga poželjeli upoznati! Na sreću, uspjeli smo uhvatiti malo njegova vremena i postaviti mu nekoliko pitanja na koja je vrlo rado odgovorio. Svoju znatiželju teško smo saželi u petnaest pitanja, ali uspjeli smo saznati mnogo toga – od piščeva mišljenja o književnosti do detalja iz svakodnevnog života.

● **Razgovarala: NEVA NOVAK**

■ **Gospodine Gavran, za početak, recite nam tri zabavne činjenice o sebi (naša generacija obožava englesku frazu *fun facts*). Vrlo smo znatiželjni!**

Rođen u školi. Prezivam se Gavran, a ne volim letenje. Zovem se Miro, a nikada nisam na miru.

- **Svestrani ste i vrlo aktivni. Nije li Vam dan ponekad prekratak za sve što biste željeli? Otkrijte nam tajnu dobre organizacije vremena.**

Često mi je dan prekratak, ali zato jako dobro organiziram svaku godinu koja je preda mnom, tako da zimi i ljeti uglavnom pišem, a u proljeće i u jesen sam ili na pokusima za novu predstavu ili na književnim nastupima ili na inozemnim premijerama i promocijama mojih knjiga u prijevodima. Važno je da kada nešto bitno želim učiniti, da se tada usredotočim samo na to, a sve drugo stavim u drugi plan. Usto je važna i samodisciplina, koju sam stekao još u djetinjstvu kao dijete seoskih učitelja.

- **Što na Vas djeluje smirujuće? Kako se opušate? Imate li hobije?**

Budući da pisanje istinski volim, nemam niti jedan klasični hobi, osim što volim plivati kada god mi se ukaže prigoda i šetati po prirodi ili po gradu. Šetnja i plivanje me najbolje opuštaju, te druženje s prijateljima.

- **Koju vrstu glazbe slušate? Imate li omiljenog glazbenika?**

Nisam izbirljiv, doista slušam najrazličitije vrste glazbe, važno mi je samo da nije agresivna niti odveć glasna. Među našim mi je pjevačima bio i ostao najdraži Oliver Dragojević, a od naših kantautora tu je širok raspon od Arsena Dedića, preko Nine Badrić do Mie Dimšić...Inače sada na Hrvatskoj televiziji u emisiji A STRANA možemo vidjeti izobilje sjajnih mladih pjevača... A od stranih pjevača godi mi čuti pjesme Norah Jones.

- **Svakodnevno ste u kontaktu s mnogo ljudi. Što prvo primijetite kada nekoga prvi put upoznajete? Pamтите li lakše imena ili lica?**

Pamtim bolje lica nego imena..., a kod ljudi su mi važnije riječi koje izgovaraju od stila odijevanja, iako mi je ponekad drago vidjeti i skladno obučene osobe.

▪ **Tko ili što Vas najviše nadahnjuje i potiče na stvaranje?**

Sam život, prijatelji, okruženje... putovanja me često potaknu da na neki drugačiji način počnem promatrati neke osobe. Doista sve može biti poticajem za pisanje nekoga novog teksta.

„Doista sve može biti poticajem za pisanje nekoga novog teksta“

▪ **Koliko ste imali godina kada ste prvi put osjetili da ćete postati pisac? Što Vas je na to navelo?**

Imao sam šesnaest godina kada su mi se pojavile ideje za pregršt neobičnih priča i nekoliko pjesama. Te su priče došle nenajavljeno u moj život, ni od koga pozvane, nitko me i ništa nije naveo na pisanje, nego neobjašnjiva potreba da zamisao iz glave prenesem na papir.

▪ **Koji Vam je bio omiljeni predmet u školi?**

Do šestog razreda matematika, od sedmog razreda hrvatski.

▪ **Nedavno smo za lektiru čitali Vaš roman *Zaljubljen do ušiju*. Dojmio nas se dio radnje u kojem učenici-novinari dobiju zadatak pripremiti intervju s osobom neobična zanimanja. Mislite li da je biti književnik zanimanje? Bismo li i njega mogli svrstati u neobična zanimanja?**

Književno pisanje je i zvanje i hobi. Zvanje je jer se neki ljudi njime bave profesionalno, a i ja sam jedan od tih od svoje 32. godine, a hobi je zato što čovjeku pruža zadovoljstvo. Da, možemo zanimanje književnika svrstati u neobična zanimanja!

▪ **U kojem ste trenutku sigurni da ste u potpunosti dovršili roman i da u njemu ništa više nećete mijenjati? Jeste li ikad u zadnji tren odustali od objavljivanja?**

Ako ga iščitam u kontinuitetu, a pri tome ne poželim ništa ni dodati ni oduzeti.

OSOBNNA ISKAZNICA:

Ime i prezime: **Miro Gavran**

Datum rođenja: **3. svibnja 1961.** (61 godina)

Mjesto rođenja: **Gornja Trnava** (okolica Nove Gradiške)

Mjesto stanovanja: **Zagreb**

Obrazovanje: **Akademija za kazalište, film i televiziju u Zagrebu** (dramaturgija)

Zanimanje: **dramatičar, književnik**

Nisam odustao od objavljivanja nakon što bih dovršio neki tekst, ali ima tekstova koje sam otpočeo, pa u procesu pisanja odustao, a da ne bih došao ni do polovice.

▪ **Stalno čitamo i slušamo o tome kako zbog interneta književnost nestaje iz dječjeg svijeta. Mislite li i Vi tako?**

Ne mislim. Književnost je vječna. Kada se pojavio film, govorili su da će ljudi prestati čitati. Isto to rekli su nakon pojave radija, pa televizije... i nakon interneta se milijuni knjiga tiskaju u svijetu svake godine.

▪ **Da se možete vratiti u djetinjstvo, u naše godine, koji biste si savjet dali?**

Da su djevojčice jednako nesigurne kao i dječaci, da bez oklijevanja kažem osobi koju volim da ju volim, jer i tako nemam što izgubiti.

▪ **Predstava ili film?**

Predstave su mi draže, ali ne bih se nikada odrekao ni filmova.

- **Ljeto ili zima?**

Ljeto. Jednostavnije se živi, ne opterećujem se odjećom i obućom, dan duže traje, ljudi oko mene su opušteniji, djeca nisu u školi, nego se slobodno igraju.

- **Odrasti ili zauvijek ostati dijete?**

Moguće je i jedno i drugo. Lijepo je odrastati, razvijati se kao osoba i preuzimati odgovornost, a istodobno ostati dijete u duši.

DAVNO ZABORAVLJENO BLAGO

Iako srce govori kako je naš rodni kraj naše blago, razum sve veći broj ljudi odvodi daleko od njega. Sela su u Hrvatskoj sve praznija, a po tuđoj zemlji hoda naš narod.

- Piše: MARTINA GRAČANIN

Hrvatski slobodni pad

Popis stanovništva koji je 2023. godine proveo Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (DZS) pokazuje da u našoj zemlji živi 3 888 529 milijuna stanovnika, što je gotovo deset posto manje nego prije deset godina. Razlozi su tome brojni: staro stanovništvo koje dovodi do negativnoga prirodnoga prirasta (Prema podacima DZS-a u 2023. godini umrlo je 62 712 ljudi, a rođeno je 36 508); mnogi su iselili ili iseljavaju pa tako imamo oko 3 200 000 hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka što je malo manje od ukupnoga broja stanovnika Hrvatske. Pad populacije očit je čak i u našim najvećim gradovima. Iako trenutno više od polovice svjetskoga stanovništva živi u gradovima, a predviđanje je da će u skorije vrijeme čak dvije trećine svjetske populacije živjeti u njima, glavnomu gradu Hrvatske ni taj podatak nije pomogao jer je čak i u njemu zabilježen pad stanovništva, iako za malih 2,5% u odnosu na desetljeće prije.

Pusta zemlja

Ako je situacija u hrvatskim gradovima tako loša, kakvo je stanje u našim selima?

Poražavajuće.

Hrvatska su sela gotovo propala. Selo u Dalmatinskoj zagori Baljci do nedavno je bilo jedino selo bez struje u Europskoj uniji, sada je situacija nešto drukčija: imaju struju i ilegalna odlagališta otpada, ali pitku vodu, asfaltrane putove, obnovljene kuće nakon rata još uvijek nemaju. U zagrebačkom naselju Dankovec nije znatno bolje, ni oni nemaju pitke vode.

I onda se čudimo zašto sela ostaju prazna.

Najnoviji je popis stanovništva otkrio da je 541 naselje u Hrvatskoj na pragu izumiranja jer u njima živi najviše deset stanovnika, a čak 195 hrvatskih naselja nema nijednog žitelja! Da bismo lakše predočili taj strmoglavi pad, usporedit ćemo ga sa situacijom iz 2011. kada je takvih naselja bilo 119. Najgora je situacija u Primorsko-goranskoj županiji (posebno Gorskom kotaru) gdje u čak 55 naselja nitko ne živi, a na neslavno drugo mjesto smjestila se naša, Karlovačka županija u kojoj je 29 naselja bez ijednoga stanovnika.

Anđelko Akrap, profesor na Ekonomskom fakultetu, uzroke deruralizacije vidi u uvođenju privredne reforme u bivšoj državi šezdesetih godina 20. stoljeća kada je privredna reforma dovela do povećane potražnje za radnicima nekvalificiranih djelatnosti. No, otada je prošlo šezdeset godina, a situacija je još gora.

Smanjenje broja stanovnika postaje globalni problem, čak i u Kini i Indiji koje su do nedavno imale suprotan problem.

No, ima li pomoći? Najgore je, i najlakše, odustati od traženja rješenja.

Nizozemsko rješenje

Možda bi ravnomjernije naseljavanje Hrvatske, bolji životni uvjeti zaustavili stravičan broj iseljavanja, pogotovo mladih ljudi, a onda i do ublažavanja toga strmoglavog pada broja stanovnika? Možda bismo mogli rješenje mogli pronaći u nekom uspješnom primjeru? Nizozemskom, recimo? Površinom smo slične zemlje, klimom također.

Iako ima čak 422 stanovnika po kilometru kvadratnom (što znači da imaju više problema s prenapučenosti nego s nenapučenosti), u njoj nema nijednoga milijunskog grada. Mudrim planiranjem postignuta je ravnomjernija raspoređenost stanovništva: vlasti su odlučile ograničiti širenja postojećih gradova i između njih uveli su obvezatne tampon-zone s ciljem očuvanja prirode, bavljenja poljoprivredom i rekreacijom.

Ne bi li i Hrvatska mudrom politikom mogla postati ravnomjerna Nizozemska?

Ili susjedna Slovenija?

Slovensko rješenje

Slovenija nije industriju koncentrirala samo u gradove, nego i u manje sredine što je dovelo do ravnomjernije razvijenosti, dostupnosti posla te naseljenosti cijele zemlje. Slovenci i dalje pronalaze načine zadržavanja ljudi, pogotovo mladih, na selima: pokreću mrežu „pametnih sela“, isplaćuju poticaje (tzv. start-up podršku) od 45 000 eura ukoliko mladi od roditelja preuzmu gospodarstvo ili se primarno odluče baviti poljoprivredom, zadružni im je sektor vrlo razvijen – zadruge otkupljuju 80% primarnih poljoprivrednih proizvoda, imaju državnu banku koja u kriznim vremenima pomaže ljudima sa sela...

Bilo bi dobro nešto od toga primijeniti i kod nas.

Preporod na selu

Zamislite koliko bi naši životi postali kvalitetniji da jedemo svježije i zdravije, udišemo čišći, nezagađen zrak, živimo mirnije, sigurnije, povezanije s prirodom i ljudima, imamo niže životne troškove.

Život na selu i u manjim gradovima mogao bi biti velika prednost kad bi se vlast ozbiljno pozabavila boljom prometnom povezanošću, dostupnosti javnoga prijevoza, medicinske skrbi (organiziranom

hitnom službom, mobilnim ambulatnima i ljekarnama...), boljom infrastrukturom, zaposlenosti, društvenim sadržajima...

I ne čini se to tako nemoguće.

Hrvatska nije velika zemlja, a ima predivno more, predivne ravnice, brežuljke, odličan geografski položaj...

Šteta je što ne uživamo u svim tim prednostima.

Srce govori kako je naš rodni kraj naše blago, ali razum sve veći broj ljudi odvodi daleko od njega. Iako je Hrvatska od 2013. godine u Europskoj uniji, gotovo se ništa nije poboljšalo.

Sela su sve praznija, a po tuđoj zemlji hoda naš narod. Ništa ne poduzimamo, mirimo se sa situacijom, a ustvari trebali bismo i mogli bismo puno bolje.

KOLIKO JE VAŽNA NAJVAŽNIJA SPOREDNA STVAR U ŽIVOTU?

● Piše: IVAN LUKA SABOLOVIĆ

Nedavno je završilo Svjetsko nogometno prvenstvo u Kataru na kojem je hrvatska nogometna reprezentacija osvojila treće mjesto. To je prvo nogometno prvenstvo održano zimi što je izazvalo negodovanje brojnih navijača prvenstveno jer si mnogi ne mogu priuštiti godišnji odmor, odnosno neodlazak na posao da bi bodrili hrvatsku reprezentaciju. Nažalost, zimski termin prvenstva stvorio je probleme i hrvatskom obrazovnom sustavu. Malo je vjerojatno da je nekoga zaobišla tema gledanja utakmica u školama za vrijeme nastave koja je „podigla prašinu“ u javnosti. Pitanje koje je danima visjelo u zraku bilo je je li škola prikladno mjesto za gledanje utakmica i kakav to utjecaj ima na učenike i društvo općenito?

Gledanje utakmica u školi – da ili ne?

Neki stručnjaci za odgoj i obrazovanje, da bi opravdali gledanje utakmica na nastavi, pozivali su se na Nacionalni okvirni kurikulum u kojemu je definirano da „odgoj i obrazovanje pridonose izgradnji osobnoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta pojedinca“. I inače gledanjem utakmica hrvatske nogometne reprezentacije na svjetskim nogometnim prvenstvima razvijamo ljubav prema sportu, razvijamo nacionalnu svijest i nacionalni identitet, ujedinjujemo se sa sunarodnjacima, zajedno proživljavamo povijesne (sportske) trenutke. Ovaj bi se put gledanjem utakmica u školama ostvarili i neki odgojno-obrazovni ishodi nastavnih predmeta kao što su Hrvatski jezik, Povijest, Geografija, Psihologija. Međutim, uz mnoštvo pozitivnih karakteristika, gledanje utakmica najčešće je popraćeno

alkoholiziranjem, pušenjem, kockanjem, a u slučaju neželjenog rezultata utakmice i agresivnim ponašanjem navijača. Naime, u nekim su školama evidentirane štete nastale zbog pretjerane euforije ili frustracije učenika. Ako je škola odgojno-obrazovna ustanova, potiče li ona gledanjem utakmica, nesvjesno, navedeno ponašanje koje se inače smatra neprimjerenim?

Sve je započelo kada je Gordan Jandroković, predsjednik Hrvatskog sabora, odlučio obustaviti saborsku sjednicu, za koju je planirana rasprava o prijedlogu proračuna za 2023. godinu, da bi se saborskim zastupnicima omogućilo navijanje za hrvatsku nogometnu momčad. Ministar znanosti i obrazovanja Radovan Fuchs nakon toga je u medijima odobrio gledanje utakmica za vrijeme nastave uz uvjet da se propuštene sate nadoknade. Kako god, to nije bila službena odluka Ministarstva znanosti i obrazovanja objavljena u Narodnim novinama, pa se može zaključiti da zapravo nikakva službena odluka nije ni donesena. A kako su na to reagirali ostali političari? Mnogi su bili protiv te neslužbene odluke. Primjerice, bivša ministrica znanosti i obrazovanja, Blaženka Divjak, poručila je kako je ta odluka neodgovorna i nedorečena. Naime, ravnatelji brojnih škola apelirali su na Ministra da donese konačnu odluku jer su smatrali da će im takva neslužbena odluka stvoriti probleme u organizaciji i provedbi nastave, što se pokazalo točnim jer su učenici koji su podržavali gledanje utakmica na nastavi najavljivali „bojkotiranje“ nastave (remecenje nastave, odbijanje izvršavanja zadataka i surađivanja) ako im se ne omogući da na nastavi gledaju utakmice. No je li posao nastavnika da, umjesto da poučavaju, čuvaju učenike (uglavnom maloljetnike) dok oni gledaju utakmicu? To više zvuči kao posao dadilja.

Dva učenička tabora

Učenici su otkrili i drugu opciju: izostajanje s nastave. Učenici koji žele gledati utakmice izostali bi s nastave, a roditelji bi, jer im je to pravo dano, opravdavali njihove izostanke. To je djelomično dobro rješenje jer time roditelji preuzimaju odgovornost za svoju djecu te

potencijalni nered ne bi nastajao u školama. Međutim, tu se javlja problem propuštenih sati. Ako prevelik broj učenika izostane s nastave, propušteni se sati moraju nekako nadoknaditi, ali kada? Većini učenika i nastavnika jasno je koliko se sati teško nadoknađuju jer veliki broj škola radi u dvije smjene te im nedostaje prostora gdje bi se ti sati nadoknađivali. Ni nadoknade subotom nisu najbolje rješenje, što zbog organizacijskih problema, što zbog toga što nisu svi razredi i svi nastavnici izgubili jednak broj nastavnih sati.

Dok su jedni učenici gotovo pa uvjetovali organizirano gledanje utakmica, druge učenike nogomet uopće ne zanima. Oni ne žele nastavu tratiti na gledanje utakmica i zapravo žele nešto naučiti (a tomu nastava i služi). Što s tim učenicima? Trebaju li oni ostati kod kuće i zašto im se uskraćuje usvajanje znanja? Osim toga, mnogo učenika nižih razreda osnovnih škola u školi je dok su roditelji na poslu. Tko bi čuvao te učenike kad nastave ne bi bilo? Zar bi roditelji trebali plaćati dadilje da im čuvaju djecu u vremenu kada su djeca trebala biti u školi?

Status nogometa

Općenito se postavlja pitanje zašto se na nastavi ne gleda Svjetsko prvenstvo u rukometu? Ili u košarci? Ili u biciklizmu, skijanju, klizanju, plesu? Zašto samo nogomet ima tu privilegiju? Zar se praćenjem ostalih uspjeha hrvatskih sportaša ne razvija nacionalni identitet? Ne vlada privilegiranošću nogometa samo u školama, već je cijelo naše društvo usredotočeno najviše na jedan sport – na nogomet. Gledanjem nogometnih utakmica na nastavi to se dodatno potiče, a usto se dovodi u pitanje važnost same nastave. I tako je pitanje gledanja utakmica za vrijeme nastave i nogomet općenito postalo važnije od globalnih problema poput globalnog zatopljenja, rata u Ukrajini ili ekonomske krize. Može se zaključiti da je „centralizacija“ nogometa samo jedan od načina na koji se u Hrvatskoj prikrivaju stvarni problemi, a samo će vrijeme pokazati je li gledanje utakmica na nastavi bila ispravna odluka.

U POČETKU BIJAŠE...

Ladislava Furlan Zaborac rođena je i živi u Sisku, u gradu specifičnog načina razmišljanja i iznimne otpornosti. Umjetnost i glazba prate ju od njezina djetinjstva, a note, melodija i ritam njezina su svakodnevica i prva ljubav. Uz to što je vrhunska glazbenica, ona je i književna prevoditeljica te profesorica Engleskog jezika u Gimnaziji Sisak.

- Razgovarala: MATEA ANUŠIĆ

Glazba je prva izabrala mene

- Kako je započelo Vaše glazbeno putovanje?

Glazba čovjeka može u trenu transponirati na neka druga mjesta ili neko drugo vrijeme ili mu čak dati ključ za vlastite osjećaje i razmišljanja.

U mojoj obitelji glazba je nešto jako važno i svakodnevno prisutno. Roditelji možda nisu imali toliki utjecaj na mene, iako su i oni glazbeno obrazovani, koliko su na činjenicu da mi glazba bude nešto svakodnevno i uobičajeno imale moje dvije starije sestre. Naime, nas smo tri dijelile sobu s našim malim pijaninom tako da sam od samog početka boravka na planetu slušala kako jedna ili druga izvježbavaju skladbe za klavir. Moglo bi se reći da je u tom smislu glazba prva izabrala mene.

- Kažete da je glazba prva izabrala Vas – što je za Vas glazba?

Za mene je glazba jedina vrsta umjetnosti koja ima izravan pristup dubljim sferama osobnosti, mozga, emocija... Glazba čovjeka može u trenu transponirati na neka druga mjesta ili neko drugo vrijeme ili mu čak dati ključ za vlastite osjećaje i razmišljanja i kao takva mi je iznimno važna.

▪ **Ponekad ljudi govore da određena vrsta glazbe nije umjetnost; smatrate li to i Vi?**

Postoji nešto što se zove estetska razina i, kao i u svim umjetničkim sferama, ona može biti viša ili niža u određenim slučajevima. U današnje vrijeme, kada više ne postoji jedan centralizirani autoritet koji govori je li nešto dobro ili loše, sve vrste glazbe mogu doprijeti do publike gotovo bez posrednika i s obzirom na to da nema nekih zadanih okvira i pravila, mislim da je jako teško govoriti o tome je li nešto umjetnost ili nije.

▪ **U bendovima The Bambi Molesters i LHD vidali smo Vas, odnosno vidamo Vas, na pozornici s bas-gitarom. Zašto baš bas-gitara?**

Bas-gitaru počela sam svirati slučajno jer je dečkima u Bambi Molestersima nedostajao basist. Moram priznati da je između bas-gitare i mene odmah „kliknulo“, odgovara mi priroda tog instrumenta, mjesto u zvučnoj slici, funkcija u pjesmama.

Prevođenje – samo zanat ili nešto više?

▪ **Osim što ste „kliknuli“ sa zvukom, kliknuli ste i sa (stranom) riječi. Kako ste se odlučili za posao prevoditelja i birate li vrstu djela koja prevodite?**

Pred kraj studija počela sam raditi književne prijevode, što znači da to radim već više od dvadeset godina. Uz iskustvo i dug proces u kojem se čovjek svakim novim prijevodom dokazuje te samim iskustvom postaje bolji sada sam, kao član Društva hrvatskih književnih prevoditelja, u prilici odabirati među naslovima koje mi urednici

ponude. Tako nije bilo na početku kada sam prihvaćala skoro sve poslove koji su mi se nudili jer mi je bilo potrebno iskustvo.

Prema Vašem mišljenju – jesu li prevoditelji samo „zanatlije“ ili su i oni umjetnici?

Dobar prijevod nikada se ne primjećuje dok se čita, a one manje dobre čitatelj vidi i osjeća.

Prijevod se zapravo smatra umjetničkim autorskim djelom. Dobar prijevod nikada se ne primjećuje dok se čita, a one manje dobre čitatelj vidi i osjeća. Prevođenje je i vještina i zanat jer s godinama i iskustvom prevoditelj, ako je talentiran, postaje sve bolji i sve se bolje snalazi u tekstovima, ali književni je prijevod prije svega umjetnički rad.

Smatrate li da će zbog razvoja umjetne inteligencije jednoga dana ljudski prevoditelji potpuno nestati?

Mislim da će umjetna inteligencija sve više olakšavati prevoditeljski posao, ali s obzirom na to da jezik, a pogotovo umjetnost, uključuje emocionalnu razinu ljudskog bića, kao i ironiju, sarkazam, humor i razmišljanja u nedoslovnom i metaforičkom smislu, umjetna će inteligencija ostati samo jako dobar alat.

Prošle smo godine na nastavi Hrvatskoga jezika čitali Orwellovu „Životinjsku farmu“ u Vašem prijevodu. „Sve su životinje jednake, ali neke su životinje jednakije od drugih“ izrazito je poznata misao romana. Je li ona aktualna i danas?

Orwell i njegovo viđenje svijeta danas se, nažalost, čini aktualnije nego ikad prije. U smislu naše male farme, ili hrvatske politike, usudila bih se reći da je rečenica koju si izdvojila uvijek aktualna.

Kad stvarnost zakuca na vrata

- Prethodnim smo pitanjem prešli i na školski „teren“. Osim što ste glazbenica i prevoditeljica, Vi ste i profesorica Engleskog

jezika u Gimnaziji Sisak. Kako ste ponovo došli do školskih klupa?

To je jedan od onih događaja koje čovjek u životu ne planira, a kad se dogodi, shvati da je super. Zasnivanjem obitelji bila je odgovorna odluka pronaći „regularan“ posao s redovitim primanjima. Naime, ne volim dosadu i ujednačenu svakodnevicu, ali već nakon nekoliko zamjena koje sam odradila, shvatila sam da rad sa srednjoškolcima donosi dovoljno izazova da to ne osjetim. Puno toga naučim od učenika i moram reći da mi je posao i dalje, sad već i više od deset godina koliko ga radim, jako zanimljiv i zabavan.

▪ Sjedili ste i s „ove“ i s „one“ strane katedre; je li lakše biti učenik ili nastavnik u Gimnaziji Sisak?

Iz sadašnje pozicije mislim da je meni lakše jer imam odgovore na mnoga životna pitanja na koje učenici tek trebaju saznati odgovore. Ali opet, ponekad zavidim učenicima na bezbrižnosti u kojoj žive, a koje većina njih nije svjesna.

▪ Ispituju li Vas učenici o glazbi i knjigama i volite li s njima o tome razgovarati ili smatrate da ta tri područja Vašeg života trebaju biti strogo odvojena?

Ponekad me pitaju. Neki učenici sviraju, neki vole čitati pa je neizbježno da tu i tamo povedemo razgovor i na tu temu. Volim sudjelovati u razgovorima u kojima nas zanimaju zajedničke stvari, ali one su većinom na rubovima nastave. Ako se dotaknemo ovih tema, to je u redu, ali najvažnije mi je da učeniku pokušam olakšati usvajanje određenih vještina i znanja.

Puno toga naučim od učenika i moram reći da mi je posao i dalje, sad već i više od deset godina koliko ga radim, jako zanimljiv i zabavan.

▪ U kojem ste području života – u glazbenom, nastavničkom ili prevoditeljskom postigli najveći uspjeh?

Svakim novim izazovom na sva ta tri područja smatram da se razvijam i napredujem. Osjećam da na svim tim poljima ima još mnogo stvari koje trebam otkriti i koje mogu razvijati. No ipak, mislim da je najveći uspjeh moj privatni, obiteljski život.

▪ **I na kraju, što je u Vašem životu ipak bilo u početku – glazba, pisana ili živa riječ?**

Tijekom formativnih godina bilo je jako bitno definirati se u odnosu na svijet kroz ono što se sluša. Stoga je riječ, bilo pisana ili živa, bila moj drugi, svjesni odabir, ideja koja se oblikovala kroz srednju školu i kasnije, tijekom studija. Izgleda tako da je glazba ipak bila prva, možda i nesvjesno, ali definirala je moje odrastanje i oblikovala moj način razmišljanja.

NO AI ART; TEMA O KOJOJ SE UMJETNICI, LUDITI, KRITIČARI I TEHNOFILI NE MOGU SLOŽITI

Pojavom AI generatora slika te mnogih kontroverza vezanih za tvrtke koje ih stvaraju, mnogi su se umjetnici pobunili, zabrinuli i pokrenuli lavinu komentara na društvenim mrežama. Što je AI umjetnost i izaziva li njezino stvaranje nepotrebnu galamu ili ilegalna i nemoralna djela?

- Piše: JELENA BOBINSKI

Crni mačak i crni generatori – AI umjetnost

AI (*Artificial Intelligence*) umjetnost (umjetnost umjetne inteligencije) je tema o kojoj se u posljednje vrijeme, pogotovo pojavom novih AI alata i razvojem umjetne inteligencije, govori mnogo, no tek se u prošlom desetljeću realizirao prvi generator AI umjetnosti. Način na koji ti generatori funkcioniraju jest sljedeći – korisnik najčešće odabere stil crtanja te napiše par pojmova u tekstualnom obliku, primjerice: *sjedeći zeleni mačak*, a potom, uz pomoć naučene baze podataka te kroz latentni prostor stvara nekoliko različitih umjetno generiranih slika.

Reakcije javnosti i zajednice umjetnika

AI generatori slika, ukratko, omogućuju umjetnicima da brzo, jednostavno i jeftino naprave sliku ili bazu slike koju mogu uređivati do savršenstva, a drugim korisnicima omogućuju realizaciju vlastite

mašte bez vještine crtanja ili fotografiranja. Iako su *AI* generatori slika nov i nerazvijen alat za stvaranje umjetnosti, sa sobom nose mnoge prilike za napredak, ali i mnoge prijetnje umjetnicima te konceptu toga što umjetnost i kreativnost zapravo jesu. To je uzrokovalo pojavu dvije grupe sa suprotnim mišljenjima o navedenoj temi.

Strahovi protivnika *AI* umjetnosti ne izvire iz ideje da će računala zamijeniti umjetnike, već iz toga što se zbog baze podataka koju *AI* generatori slika koriste za učenje javljaju mnogi etički problemi. Oni omogućuju korištenje tuđih slika i crteža s interneta te preko njih sustav uči spojiti ono što se nalazi na slici s opisima slika. Procesom pokušaja i pogrešaka generatori postaju bolji u obrnutom procesu, to jest, generiranju realističnih slika od kojih niti jedna nije ista prošloj.

S druge strane, mnogi brane uporabu *AI* generatora slika, skrivajući se iza ideje da korištenje baze podataka *AI*-a nije drugačije od strategije korištenja referenca za crtanje kojom se koriste mnogi umjetnici. Također se osvrću na to da je ideja *AI*-a da služi kao alat, a ne da zamijeni umjetnike, zato sebe smatraju ljubiteljima nove tehnologije, a zaprepastene umjetnike luditima. Iako, poznato je da se većina tvrtki za *AI* umjetnost promovira na način da se slike izbacuju kao krajnji proizvod.

S obzirom da je *AI* umjetnost relativno nova pojava, potrebne zakonske odrednice za regulaciju autorskih prava i korištenja tuđih radova još nisu postavljene te tvrtke koje stvaraju *AI* generatore slika lako izmiču etičkim pitanjima i potencijalno ilegalnim djelima o kojima mnogi i dalje raspravljaju na društvenim mrežama.

***Stable Diffusion* kontroverzije**

Prvi pokazatelji budućih komocija vezanih za *AI* umjetnost bili su vidljivi u kontroverziji popularnog ilustratora, *Sam Does Arts*, koji

redovito objavljuje na Twitteru, Instagramu i YouTubeu. Neki od pratitelja skupili su stotine njegovih crteža te naučili poseban generator koji može generirati sasvim nove radove kopiranjem njegovih tehnika i jedinstvenog stila što su koristili u komercijalne svrhe bez njegova pristanka.

No, još u ljeto 2022. na Discord serveru bio je testiran *Stable Diffusion bot*, to jest, *AI bot* koji pri ukucavanju pojmova daje nekoliko *AI* generiranih slika na zadanu temu. Nakon što su korisnici počeli isprobavati taj *bot*, došli su do zaključka da *bot* generira kvalitetnije slike slične onima koje *trendaju* na ArtStationu. To je odmah impliciralo da se baza podataka *Stable Diffusiona*, bez dopuštenja umjetnika, koristi ilustracijama s ArtStationa, to jest, popularnim mrežnim stranicama za portfelje mnogih umjetnika. Osim toga, na toj su se mrežnoj stranici počele objavljivati *AI* generirane slike te su neke čak i osvojile umjetnička natjecanja.

Ubrzo nakon toga rođen je pokret *No AI Art* te su se odazvale tišuće umjetnika na ArtStationu, Twitteru, Instagramu, Devianartu, YouTubeu i mnogim drugim stranicama.

Ipak, u prosincu 2022. potvrđeno je da će se za sljedeću verziju *Stable Diffusiona* umjetnicima dati opciju da označe svoje ilustracije na način da *AI* prepozna da se njima ne smije koristiti. No, to ne garantira da će svi postojeći generatori koji nisu pitali za odobrenje umjetnika izbrisati svoje baze podataka.

Također, to ne zaustavlja najveći problem koji uglavnom i zabrinjava umjetnike današnjeg doba. Neprofitna istraživanja masivne stranice podataka LAION 5B-a, financirale su mnoge *AI* tvrtke (uključujući i *Stable Diffusion*) koje sada zahtijevaju plaćanje za korištenje njihovih aplikacija te usluga njihovih generatora slika. Upravo tako je LAION 5B, čije podatke koriste profitne tvrtke, sakupio oko pet milijardi slika koje uključuju i slike zaštićene autorskim pravima. Točnije, unutar LAION 5B baza podataka nađene su privatne slike medicinskih operacija te slike sa eksplicitnih i neprimjerenih mrežnih stranica.

***AI* umjetnost kao nezaustavljiva sila**

Uzimajući sve u obzir, lako je pogledati nekoliko uradaka *AI* generatora i zaključiti da je to jednako umjetnost koliko je i ljudska – sadrži nešto što je ugodno oku, kreativno i što može izazvati emociju. No kada bi netko napravio *AI* program koji bi slaganjem najboljih golova i manevara Pelea, Messija, Ronalda i drugih odličnih nogometaša stvorio realističnu snimku savršenog manevara u nogometu, bi li se kreator tog manevara smatrao nogometašem? Bi li se taj manevr ili gol smatrao važećim za povijest nogometa? Ne.

Ovaj zaključak ukazuje na dvije stvari; činjenicu da *AI* umjetnost nikada neće zamijeniti stvarne umjetnike kao što videoigrica poput FIFA-e nije zamijenila nogomet i činjenicu da savršenstvo te brzina stvaranja ne znače ništa bez ljudskog elementa; odnosno čovječjeg duha uloženog u rad.

Smatram da se umjetnici ne moraju bojati same *AI* umjetnosti, ali to ne znači da se ne trebaju ujediniti u još većem broju te se suprotstaviti tvrtkama koje stvaraju *AI* generatore slika te ih kontinuirano iskorištavaju iz sjene. Sada je presudno vrijeme u kojemu *AI* tvrtke testiraju granice povodljivosti i odlučnosti umjetnika u ovoj novoj vrsti internetskog rata te će odnos današnjih umjetnika s *AI* umjetnosti zauvijek ostaviti trag na značaj budućih umjetnika i njihove vrijednosti u društvu.

AI umjetnost će se nastaviti razvijati te će trenutno aktivne tvrtke *AI* umjetnosti i baze podataka otići s vremenom, ali integritet i solidarnost umjetnika u ovo vrijeme može ojačati tu malu zajednicu kreativaca na nevjerojatan način. Hoće li se uspjeti izboriti, ostaje na njima.

JE LI POLITIKA VAŽNA?

Važnost sudjelovanja u zajednici te kako mladi mogu ostaviti svoj trag

● Piše: IVAN ZRILIĆ

Siguran sam da ste se s ovim pitanjem često susreli. Bilo to kod vaših roditelja, kod vaših prijatelja, pa čak i u svojim mislima. Na prvi pogled, mislit ćete da je to nešto dosadno i na što ne možete utjecati. To je u potpunosti razumljivo. Međutim, ako pogledate malo dublje, vidjet ćete da stvari nisu onakve kakvima se čine.

Što je politika?

Ako želimo razumjeti važnost politike, prvo trebamo znati što je politika. Prema riječima Hrvatske enciklopedije, politika je „umiće upravljanja državom ili drugom političkom zajednicom”. Jednostavno rečeno, to je djelatnost upravljanja zajednicom, a za to postoji više načina. To znači da postoji više političkih ideologija, odnosno ideja kako pravilno upravljati državom. Svatko tko se koristi društvenim mrežama i ostalim oblicima masovnih medija imao je priliku čuti riječi poput „liberalizma” i „konzervatizma”, a u nezgodnijim slučajevima, o „ustašama” i „partizanima”. Te riječi, iako neke od njih u nepovijesnom kontekstu predstavljaju uvrede, nisu beznačajne. One predstavljaju ideologije, ali i pokrete te pristaše istih.

Politika je, zbog mnogih svojih sastavnica, subjektivna djelatnost te kao takva nije strana prepiranju, idealiziranju jednih načela i demoniziranju drugih. Međutim, važno je napomenuti da većina tih uvreda i prepiranja nisu toliko zlonamjerni napadi koliko su živahne obrane.

Zajednica – ispitna zona politike

Politika je interes zajednice. Da politika nije važna, stranke, pokreti i njihovi ogranci ne bi postojali. Nekima je politika bila toliko važna da su, radi političkih interesa i interesa zajednice, osnivali i stranačka vojna krila. Međutim, važno je znati kako se često interesi neke zajednice zasnivaju na gaženju interesa druge zajednice. Ako je zanemarena, politika može postati alat za stvaranje nepravdi.

U SAD-u je postojao Ku Klux Klan koji je zastupao interese južnjačkih bijelaca nauštrb Afroamerikanaca, a „malo” južnije od nas u JAR-u je do 90-ih godina prošlog stoljeća bila relevantna politička stranka koja je podržavala rasnu segregaciju, odnosno sustavno odvajanje crnaca od bijelaca. Iako je propadanje ovih nepravdi trajalo dugi niz godina, učinci ovih tlačenja u pogođenim zajednicama osjete se i dandanas.

Riječ uvjerava, a vrijeme pomiče

Sada, ako ste dobro pročitali prijašnji ulomak, primijetit ćete da sam napisao kako su navedene nepravde propale. Da, one više ne postoje zato što se netko u politici uspio izboriti da te nepravde prestanu. Politika nije samo provođenje politike i puka papirologija, već je i način prenošenja poruke u društvu.

Da Martin Luther King nije imao san, crnački živalj na jugu SAD-a još uvijek bi morao jesti u posebnim restoranima i piti iz posebnih pipa. Da nije bilo Franje Tuđmana, Vlade Gotovca, Savke Dabčević-Kučar i mnogih drugih velikana, pitanje je je li Hrvatska ikada bila slobodna te bi li hrvatski narod uopće danas i postojao. Sve navedene ličnosti istaknule su se kao vođe, ne zato što su bili veliki zakonodavci, već zato što su bili vrsni širitelji poruke koja je potaknula zakonodavne promjene. Međutim, vrijedi napomenuti da su od presudne važnosti i društvene prilike. Riječi o promjeni uvijek su dobre, ali čemu promjene ako one nisu nužne, niti tražene? Koliko su važne riječi, toliko je važno i vrijeme u kojem se nalazi društvo.

Volja je presudna

Činjenica je da političari uglavnom provode onu politiku koja je isplativa njihovim interesima, bilo to stranačkim ili osobnim interesima. Pošto su mladi uglavnom politički neaktivni i na politiku gledaju s visokim nivoom apatije, ne bi smjelo biti čudno kako se mladi spominju samo kad su izbori na vidiku. Da bi se tomu stalo na kraj, važno je pobijediti političare u njihovoj igri.

Možda si ne želite to priznati, ali za sve probleme nisu krivi političari, već birači koji su spremni na kukanje, ali nikada za glasanje. Vaša škola nema potrebnu opremu za izvođenje nastave? Nemojte gledati vladu, već pogledajte onog koji ih je za to nagradio sa svojim glasom. Vaša cesta je izbušena rupama? Baš šteta, a vaša ulica je gradonačelniku dala 70% glasova s „rekordnom” izlaznošću od 20%. Vašim roditeljima su dignuti porezi? Ha, bitno da je onaj mladić koji je htio sniziti državne troškove bio budala.

Ako vam je dosta slušati o problemima, onda morate otići u samu srž problema. Morate prerezati korijen. To podrazumijeva bilo kakvo poticanje na akciju, a ono počinje u najužem krugu ljudi – obitelji. Obitelj može poslužiti kao vaš osobni lakmus test. Pred njima možete provjeriti svoje govorničke, ali i zagovaračke vještine. Svaki uspješni političar mora biti dobar zagovaratelj, mora biti netko tko je „prodavač” do samog kraja. Jedan primjer koji je poznat svim ljubiteljima povijesti su Hitler i Goebbels, koji su, zahvaljujući svojim sposobnostima nagovaranja, pridobili Njemačku i održali povjerenje među njemačkim narodom, čak i onda kad je ishod rata bio očit.

Nakon što ste se iskušali pred svojom obitelji, onda postupno prelazite na sve više razine, sve dok ne utemeljite svoj utjecaj nad vašom zajednicom. Tada će vas početi primjećivati stranački ljudi koji će vas vrbovati da postanete njihov glas. Naravno, nekim strankama možete se pridružiti i sa šesnaest godina starosti.

Mladost obećaje (i odlučuje)

Mladi ljudi, pogotovo oni s jakom voljom i obećavajućim govorničkim talentom, imaju velike šanse za uspjeh u politici i ostvariti nužne promjene u zajednici. Isto tako, „novopečeni” političari najčešće su neiskvareni i puno pošteniji od onih koji se politikom bave godinama. Oni predstavljaju prijetnju korumpiranom sustavu koji se boji bilo kakvih promjena i, kao takvi, mogli bi imati puno neprijatelja koji će ih htjeti srušiti. Možda situacija izgleda loše, ali koliko vas ljudi mrzi, toliko vas dvostruko više potihop podržava. Ti ljudi možda nisu spremni podignuti glas, ali bit će kad-tad ako uspješno prenesete svoju poruku. Prije navedeni primjerci to potvrđuju.

Odupiranje sustavu, a pogotovo stranačkom, nešto je za naše društvo skroz strano. Da je izazovno promijeniti sustav, jest, ali nije nemoguće. Svaka stranka je kad-tad primorana da promijeni svoj smjer, a ako ste se uspješno istaknuli kao njezin član, onda upravo vi možete zasjesti na glavnu stolicu i postati ključ promjene. Ali, nemojte zaboraviti zašto ste izabrani i za koja načela se zalažete! Ako nemate čvrst karakter i niste dosljedni, politika može promijeniti vas više nego što vi možete nju. Stoga je važno da u politiku idu samo oni mudre glave i časna srca. Uloga političara je da zastupa interese države, zajednice i svojih birača. Pravi političar bori se za ustavna prava građana, za očuvanje nacionalnog suvereniteta, za vrijednosti utemeljene na poštenju, jednakosti i narodnoj tradiciji. U konačnici, za boljitak države. Onaj koji nije u stanju zastupati ova načela, za njega je bolje da se kloni politike.

Vremena su izazovna i obaveze su mnoge, ali promjena se može ostvariti samo teškim radom MLADIH političara koji znaju.

ŽRTVE U DAHMEROVOJ SJENI

U društvu blijede i one najdeblje crte između moralnog i nemoralnog pa se ozbiljni problemi i bizarne situacije pretvaraju u bezukusne i neobzirne šale koje još više ponižavaju žrtve i umanjuju stvarnu patnju njihovih obitelji.

● Piše: LANA BRČIĆ

Riječ empatija, tj. stavljanje sebe *u tuđe cipele*, dolazi od starogrčke riječi *empathia* koja je označavala fizičku naklonost ili strast. Nešto novija definicija bila bi Rosenbergova iz 2006. koja govori da je empatija razumijevanje uz puno poštovanje onoga što drugi proživljavaju. Smatramo da je to jedna od najboljih ljudskih osobina, no što se dogodi kada se prekorači granica empatije i je li to uopće moguće?

Zajednica štovatelja serijskih ubojica

Kako se ljudski interesi razvijaju, tako se i broj ljudi zainteresiran za načine razmišljanja i razloge djelovanja serijskih ubojica u posljednjih nekoliko godina znatno povećava, pogotovo na društvenim mrežama. Zasluge se za to mogu pripisati velikim pružateljima *streaming* usluge poput *Hulua*, *HBO Maxa* i mnogih drugih, no najveći doprinos popularizaciji serijskih ubojica u protekloj je godini donio *Netflix* koji trenutno pruža uvid u pedesetak filmova o toj temi, bili oni dokumentarci, biografije ili fantastika. Takvi su filmovi oduvijek bili prisutni, no postavlja se pitanje što je ljude baš ove godine potaknulo na raspravu o utjecaju takvog sadržaja na opću populaciju?

Zahvaljujući društvenim mrežama, počeo se razvijati sve veći stupanj konformizma, tj. *grupnog mentaliteta*, te je sada dovoljno da jedna osoba izrazi neobično mišljenje da bi se istaknula od ostalih, što

rezultira masovnim slaganjem drugih pratitelja. Tako se kreiraju svakojake zajednice, a jedna od tih je i zajednica štovatelja serijskih ubojica. Krinke koje dopuštaju društvene mreže ujedno nam pružaju i osjećaj sigurnosti te se gube određena moralna i empatijska obilježja, jer ipak, ako nitko ne zna tko smo, zašto bi nas trebalo biti briga koga ćemo uvrijediti svojim komentarem ili objavom?

Čovjek je sposoban suosjećati u raznim situacijama, no koliko ljudske empatije zaslužuju serijski ubojice i stvaraju li se tu osjećaji *iznad* onih empatičnih; hibristofilični? Hibristofilija, poznata još kao *Bonnie i Clyde sindrom*, psihološko je stanje u kojem se javlja seksualna sklonost prema osobama koje su počinile zločin. Na internetu postoje čak i peticije stvorene za oslobođenje serijskih ubojica samo zbog njihova fizičkog izgleda. Dovoljno je samo imati ljepuskasto lice ili isklesano tijelo. No, bismo li sve osobe koje opravdavaju djela serijskih ubojica mogli nazvati hibristofilima ili postoje tu i neki drugi motivi? Vjerojatno su i ti motivi vezani uz konformizam i njegove posljedice. Pojedinaac koji je motiviran slavom ili barem kratkotrajnom potrebom za pažnjom, ustvari je često osnivač neželjenih i neuljudnih zajednica. Uvijek postoje osobe koje će napisati opskuran komentar da bi izazvale reakcije i ispale drugačije od drugih, ne razmišljajući pritom o posljedicama do kojih će doći stavljanjem takvih mišljenja u ruke današnjih korisnika društvenih mreža.

Romantiziranje ubojica postaje normalno

Čemu onda služe takve serije i filmovi? Trebaju li se ukinuti te u potpunosti prestati proizvoditi? Kao mnogi drugi dokumentarci, služe za prepričavanje povijesti te za osvješćivanje svijeta o opasnostima koje nastaju kao rezultat različitih, u većini slučajeva negativnih, okolnosti. Mnogi su tijekom povijesti slali ljubavna pisma serijskim ubojicama te su čak s njima ulazili u brakove, a zahvaljujući rasprostranjenosti interneta i generacijama koje odrastaju isključivo kroz nove medije, u današnje vrijeme njihovo romantiziranje postaje normalizirano. U društvu bližede i one najdeblje crte između

moralnog i nemoralnog pa se ozbiljni problemi i bizarne situacije pretvaraju u bezukusne i neobzirne šale koje još više ponižavaju žrtve i umanjuju stvarnu patnju njihovih obitelji.

Serijska koja je služila kao najveći poticaj za razgovor o ovakvim temama na društvenim mrežama govori o životu i zločinima Jeffreyja Dahmera, jednog od najzloglasnijih serijskih ubojica. Dahmer je odgovoran za tragične smrti sedamnaestorice dječaka i mladića od kojih su većina bili pripadnici crne rase. Mnogi smatraju da ne bi došlo do tolikog simpatiziranja i opravdavanja njegovih zločina da su žrtve bile pripadnici bijele rase. Brojna njegova ubojstva uključivala su nekrofiliju, kanibalizam i očuvanje tijela žrtava. Serijska je na *Netflixu* u samo nekoliko dana postigla rekordnih 300 milijuna sati emitiranja.

Nakon što se počela prikazivati, članovi obitelji nekoliko žrtava usprotivili su se ovoj mučnoj seriji nazivajući je *izrabljivačkom* i *podsjetnikom na prošle traume*. Lindseyjeva sestra (Errol Lindsey, ubijen 1991.) Rita Isbell otkrila je da je nikad nitko nije pitao za dopuštenje za snimanje serije. Očito *Netflix* iskorištava manjak empatije kod dijela svojih pretplatnika da bi podigao gledanost i zaradio na serijama koje se fokusiraju na ubojice, a ne na njihove žrtve, ali ljudska nemarnost i nepromišljenost dodatno komplicira tu situaciju. S obzirom na patnju koju su proživjele obitelji Dahmerovih žrtva, najmanje što su producenti ove serije mogli napraviti jest pitati za njihovo dopuštenje.

Zlo je i dalje zlo

Teško je uopće pojmiti sve što se događa u svijetu društvenih mreža, no još je teže razumjeti osobe koje s lakoćom i bez srama objavljuju surove slike, videozapise ili komentare koji ostavljaju dojam ne samo na mlade, već i na sve koji dođu u doticaj s takvim sadržajima. Dobro znamo da sadržaj koji je jednom objavljen zauvijek ostaje na internetu. Želimo li uistinu da opravdavanje zla zauvijek

pluta okolo i tako dopliva do idućih generacija stvarajući neprekidno iskrivljenu sliku ispravnog i neispravnog?

Kroz empatiju učimo o drugima, no ne bismo trebali opravdavati tuđe postupke. Zlo je i dalje zlo, bez obzira na razlog iz kojeg je počinjeno. Nažalost, ne možemo se vratiti u prošlost i poništiti djela devijantnih ljudi, no ono što možemo jest izgraditi budućnost u kojoj će ih biti sve manje.

KSENIJA BANOVIĆ, KNJIŽEVNA PREVODITELJICA S BUGARSKOG, OBJASNILA NAM JE ZAŠTO JE VAŽNO ČITATI KROZ SVOJE OSOBNO ISKUSTVO PROMICATELJICE KNJIGA I ČITANJA *OKOLO, PA NA MALA VRATA*

NAVOĐENJE NA ČITANJE MOJA JE MISIJA

Dan bez knjige za nju je čudan i oskudan. Kunderinom romanu Nepodnošljiva lakoća postojanja često se vraća, kao i Andriću čije slojeve svaki put iznova otkriva, a priznaje da nikada nije pročitala Anu Karenjinu. Iako je u Bugarsku otišla slučajno, s Bugarskom je kliknula na prvu. Književno prevodenje je veseli jer u stranom jeziku voli tražiti odraze svoga jezika, a hrvatsko-bugarske veze su duboke i zanimljive

- **Razgovarala: GABRIEL ZRILIĆ**

Čitanje nije radnja u kojoj naša generacija uživa. Dobro, ima i takvih, ali generalno gledano, čitamo zato što moramo. Znamo da je čitanje važno, ali ipak trebamo neke konkretne argumente zašto je to tako pa smo razgovarali s gospođom Ksenijom Banović, savjetnicom u Agenciji za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, profesoricom hrvatskoga jezika i književnosti, diplomiranom knjižničarkom i prevoditeljicom s bugarskoga. Uh, koliko titula! Ali žena je uvjerljiva! Pročitajte intervju, zanimljiv je!

- **Ukratko nam se predstavite: gdje ste i kada rođeni, gdje ste završili osnovnu i srednju školu, koji ste fakultet završili, gdje radite?**

Rođena u Travniku, odrasla u Novom Travniku (zvuči *jamesbondovski*, morate priznati!), ratni vihor me devedesetih sa šesnaest godina dobio do Zadra, gdje sam završila MIOC i prvu godinu Kroatistike, a potom sam odselila u Zagreb, gdje i danas živim. Uz

studij kroatistike, završila sam i bibliotekarstvo, te specijalizirala bugarski jezik i književnost na Sofijskom sveučilištu „Sveti Kliment Ohridski“. Već petnaest punih godina radim u Agenciji za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih kao savjetnica za promociju obrazovanja.

■ **Poznato je da rado sudjelujete u različitim projektima koji potiču čitanje, posebno kod srednjoškolaca u strukovnim školama.**

Navođenje na čitanje mi dođe kao neka misija, neka unutarnja potreba. A najviše volim ono navođenje na čitanje kada moje „žrtve“ toga nisu ni svjesne. Ozbiljnija suradnja sa strukovnim školama krenula je 2018., kroz angažman u Radnoj skupini za izradu Nacionalne strategije za poticanje čitanja koju je u Ministarstvu kulture koordinirala Maja Zrnčić, a u kojoj sam predstavljala Agenciju. I tako je krenuo „*nagovor na čitanje*“ širom škola koji smo odmah podigli na nacionalnu razinu.

Plodonosnu smo suradnju ostvarili i s vašom školom, gdje ste kreativnost izrazili oslikavajući murale na književne teme, osobito u godini Marulića, što je odjeknulo kao primjer dobre prakse putem stručnih skupova za nastavnike hrvatskog jezika i književnosti diljem Hrvatske. I vi ste zasigurno bili više motivirani za čitanje Marulićevih ili Zoranićevih djela, čiji je jezik danas dosta neprohodan za mlađe generacije, nakon terenske nastave po Velebitu ili Splitu i Klisu, zar ne? Dakle, nagovor na čitanje uvijek je moguć, bitan je način, da to bude kreativno, inovativno i nekako „*okolo, pa na mala vrata*“.

Kako promijeniti nečitateljske navike Hrvata?

■ **Je li Vam poznato da prosječan srednjoškolac baš i nije veliki ljubitelj knjiga i čitanja? Zašto je to tako? Jesu li tomu razlog zastarjeli popisi lektira ili nešto drugo?**

Možda jednostavno ne nudimo naslove koji bi današnje srednjoškolce mogli zaintrigirati. Bojim se da vam je kanon lektirnih djela poprilično odbojan i da ga treba stalno osvježavati, konzultirajući

i vaše mišljenje. I kvalitetne biografije glazbenika potiču na čitanje, ja bih na primjer, krenula s te strane. Pa, preko stripova, tj. grafičkih romana jer danas je i djelo *Ep o Gilgamešu* (Sandorf, 2018, prev. Marko Gregurić) pretočeno u taj sjajan oblik koji nimalo ne umanjuje veličinu literarnog djela.

▪ **Kakva su Vaša iskustva s čitanjem kod učenika strukovnih škola? Čitaju li strukovnjaci manje od gimnazijalaca? Je li Vam poznato koliko čitaju Hrvati u odnosu na druge narode?**

Ne čitaju samo srednjoškolci malo, kao društvo u cjelini ne možemo se pohvaliti čitateljskim navikama što svake godine pokazuje istraživanje tržišta u povodu Noći knjige. Ali ipak, ne možemo se mjeriti s vremenom od prije dvadesetak, tridesetak godina, kada nam internet i društvene mreže nisu proždirale toliko slobodnog vremena. Mediji su danas posve drugačije koncipirani i možda su oni glavni krivac za oduzimanje pažnje koju su ne tako davno knjige puno lakše pridobivale.

▪ **Koliko je Vama važno čitanje?**

Meni je dan bez knjige vrlo čudan i oskudan, ne moram je nužno čitati, mogu je i slušati. Aplikacija s audio knjigama je odlična stvar, još ako je čita dobar glumac/glumica, pa ako u sebi krije i neke popratne zvučne kulise poput audioknjige Milana Majerovića-Stilinovića, vašega Zadrana, Što sam naučio u planini, doživljaj je još i jači nego kad držite knjigu u rukama. Melodični Milanov glas interpretira svoje autorske priče o doživljajima s planinarenja, uz cvrkut ptica, škripanje šljunka... Jamčim vam užitek u knjizi kroz nekoliko osjetila!

Kliknule smo Bugarska i ja na prvu!

▪ **Koja Vam je najdraža knjiga koju ste pročitali?**

Često se vraćam romanu *Nepodnošljiva lakoća postojanja* češkog disidentskog pisca Milana Kundere koji govori o ljubavnoj priči kroz sudbinu emigranta koji je onemogućen vratiti se u svoju zemlju

– svaki, ali svaki put čitam je na novi način. To mi se događa i s **Andrićem**, to je ipak pisac moga podneblja, neki put iznova otkrivam njegov nepresušni tječnik, ponekad me oduševi stilom, ponekad psihologizacijom likova, uglavnom uvijek se čudim kako te slojeve nisam i ranije otkrila.

▪ **Koje lektirno djelo, naravno ako postoji, niste nikada pročitali?**

Ima ih više. Ali priznat ću vam, evo, da nisam pročitala *Anu Karenjinu*. Ostalih nepročitanih se sramim. Ali radim na tome da ih skidam jednu po jednu s popisa nepročitanih knjiga.

▪ **Imate li nekog književnog idola?**

Ne znam mislite li na pisca ili književnoga lika. Ako mislite na pisca, to su definitivno autori koje volim prevoditi – Georgij Gospodinov. Da biste nekog prevodili, morate mu ući u dušu, inače je proces prevođenja jako mučan ako vam se senzibiliteti ne poklope. Svaka njegova knjiga, bilo da se radi o romanu, kratkoj priči ili poeziji bliska mi je, draga i nadahnjujuća. Iako je sav melankoličan, uz njega se osjećam bolje jer vidim sa su moja životna kolebanja posve ljudska, normalna i da drugi ljudi/likovi od njih pate.

▪ **Članica ste Društva hrvatskih književnih prevodilaca. Prevoditeljica ste s bugarskog. Postoji li neki poseban razlog zašto ste odabrali baš taj jezik?**

U taj sam jezik zalutala posve slučajno otišavši na zimski seminar učenja bugarskog u mjesto Bansko, poznato skijalište na Pirin planini prije dvadesetak godina umjesto kolegice kojoj se u Bugarsku nije išlo. A meni je bilo baš zanimljivo otići u zemlju o kojoj ništa ne znam. Kliknule smo Bugarska i ja na prvu, osim toga ovim se jezikom nije bavilo puno ljudi u to vrijeme i osjetila sam da bih u toj niši mogla napraviti puno više nego u bilo kojoj drugoj. Dvjetisućitih, kad sam počela izučavati bugarsku kulturu, s tog se jezika nije prevodilo tridesetak godina. Nevjerojatno je kako čitava jedna kultura može potonuti u kolektivni zaborav i svesti se samo na imena

nogometaša. Ali pisci poput Georgija Gospodinova i Aleka Popova vrlo brzo su vratili zanimanje za tu nekada nam susjedsku državu.

Uloga prevoditelja je važna

▪ Je li teško prevoditi književna djela?

Ako volite književno prevođenje, ako volite obitavati u stranom jeziku i tražiti njegov odraz u svom – nije. A mene to silno veseli. Veza između bugarskog i hrvatskog puno je dublja nego se to na prvi pogled može naslutiti. S obzirom na to da je bugarski u sebi zadržao najviše staroslavenskog osnova, nerijetko si kroz bugarski podsvjesno objašnjavam etimologiju hrvatskih riječi. Npr. na bugarskom za rodu kažemo „štrkel“. Sad vam je jasno zašto za noge kažemo da su štrkljave. Otac je na bugarskom *bašta*, otud baština...

Jedna kolegica prevoditeljica, Vesna Stamenković, usporedila je književne prevodiocice sa samotnjacima koji: *marljivo paraju džemper ištrikan na jednom jeziku i od te iste vune stvaraju novi, naoko sasvim istovjetan, ali tako da bude taman čitatelju koji nije upućen u jezik originala. I ako je džemper udoban, ako stoji kao saliven, čitatelj će ga na sva usta hvaliti i prijateljima preporučivati njegova originalnog tvorca, navodno jedinog zaslužnog za tu ljepotu. Međutim, ako džemper žulja i grebe, možda će se sjetiti i po zlu spomenuti prevodioca, zahvaljujući čijem radu je bio u prilici obući ga.* Zamislite sad knjižnicu u kojoj stoje samo naslovi hrvatskih autora, bez prijevodne književnosti! Što mislite, koliko bi polica ostalo prazno? I kada u čitanju pomislite kako rečenice kroz tekst neometanu teku, okrenite i onu stranicu na kojoj piše tko je knjigu preveo.

▪ Koje ste knjige preveli?

Desetak romana suvremenih bugarskih autora, poput već spomenutog Georgija Gospodinova (*Prirodni roman, Fizika tuge, Vremensko utočište*), zatim Zaharija Karabašijeva (*18% sivo*), Vladimira Zareva (*Propast*) i nešto malo suvremene poezije. Voljela bih prevesti i po koji naslov za djecu i mlade.

BUGARSKA PETICA

Jeste li posjetili Bugarsku? Koji Vam je najljepši grad u Bugarskoj?

Da, i to širom, pa ukруг. Mali gradić na obali Crnog mora Sozopol, te mnoga manja mjesta u unutrašnjosti Bugarske, u kojima imate osjećaj da je vrijeme doista stalo, poput Žeravne.

Najbolji bugarski autor/ica po Vama je?

Suvremenom piscu Georgiju Gospodinovu uvijek se rado vraćam i otkrivam nove slojeve pri svakom čitanju, ali neizmjerljivo volim i Veru Mutafčievu koja je ostavila za sobom dvadesetak divnih povijesnih romana, pisanih andrićevskim stilom.

Vaša najdraža bugarska riječ je?

Napisala sam svojevremeno esej o tome kako se ugodno osjećam u bugarskom jeziku. Ima jedna riječ, Уют, čita se *ujut*, i nema tako lijepog ekvivalenta u hrvatskom, a znači otprilike komfor, toplinu, udobnost. To je ono što ja osjetim obitavajući u bugarskom jeziku, kao kad do gole kože pokisneš, a onda te netko omota toplom dekićom. Uvijek me nasmiju riječi пъп (*p'p* – pupak), пъпеш (*p'peš* – dinja) i пъдпъдък (*p'dp'd'k* – prepelica).

Kako se na bugarskom kaže „Čitajmo da bismo upoznali sebe i druge“?

Да четем, за да опознаем себе си и другите. (*Da četem, za da opoznaem sebe si i drugite.*)

Koje Vam je bugarsko jelo najdraže?

Hladna juha tarator. Dat ću vam i recept. Naribate svježi krastavac i pomiješate ga s litrom kiselog mlijeka ili kefira, dodate jedan češanj češnjaka, po jednu jušnu žlicu octa i maslinovog ulja, malo svježeg kopra, ostavite u hladnjaku nekoliko sati i pred posluživanje pospete malo mljevenim orasima. Nevjerojatno osvježavajuće za vruće ljetne dane.

18% sivo – britko štivo za mlade

▪ Radite li trenutno na nekom prijevodu?

Uхватила sam već neki kontinuitet, tako da se uvijek na nečemu radi. Trenutno radim na prijevodu romana *Absolvo te* Georgija Bardarova koji je osvojio *Europsku nagradu za književnost*. Bardarov je sveučilišni profesor koji se bavi etno konfliktima i u ovom romanu govori o izraelsko-palestinskom sukobu, te o nužnosti oprosta. Njegov debitantski roman govori o Bošku i Admiri, istinitoj priči o ljubavnome paru iz Sarajeva koji je poginuo bježeći iz opkoljenog grada. Slika njihovih tijela koja su sedam dana ležala na mostu obišla je svijet zahvaljujući američkom reporteru Kurtu Schorku, koji je prvi prenio priču o njihovoj tragičnoj ljubavi. Zato nam je književnost važna – da prenose priče koje ne smijemo zaboraviti, poput *sarajevskih Romea i Julije* koje je u jednoj pjesmi od zaborava ukralo i Zabranjeno pušenje.

▪ Predstavite nam u nekoliko rečenica suvremenu bugarsku književnost.

Nakon društvenih promjena 1989., tj. nakon pada komunizma, teme kojima se bugarski pisci bave vrlo su raznolike, od preispitivanja povijesti – i one osobne i općenito bugarske, kroz primjericu pripovijesti o porijeklu – poput obiteljskih priča, životnih lutanja Bugara nakon društvenih promjena 1989. godine. Kad govorimo o tranzicijskim temama, glavne su preokupacije raskol između siromašnih i bogatih, korupcija, sveopća mizerija, otkazana budućnost, otuđenje.

Bugarska epizoda Vesne Parun

▪ Koliko je zapravo bugarska književnost važna u svjetskim okvirima?

Važna je, a to dokazuju i europske nagrade kojima redovito bivaju ovjenčani bugarski autori. Europske književnosti moraju voditi dijalog, moramo se uzajamno čitati, prevoditi, diskutirati i analizirati.

Zagledamo li se samo u svoj odraz, nećemo ništa naučiti, nećemo nikamo stići, tapkat ćemo u mjestu.

▪ **Preporučite nam neko bugarsko književno djelo koje bi nama strukovnjacima bilo zanimljivo.**

Mislim da bi vam mogao biti zanimljiv roman *18% sivo* Zaharija Karabašljeva, roman ceste i ljubavna priča o bugarskom useljeniku u Americi koji je prelazi s kraja na kraj, bilježeći putovanje prostorom naprijed fotoaparatom, dok se vremenski kreće unatrag i prisjeća se svoje bugarske prošlosti nakon raspada braka. Britko, s puno ironije i cinizma, zato mislim da bi se vama mladima mogla dopasti.

▪ **Čime se trenutno bavite?**

Trenutno se bavim bugarskom epizodom Vesne Parun, koja je od 1962. do 1967. živjela na relaciji Sofija – Zagreb, prevodila je mnoge bugarske pjesnike, a tamo su na nju gledali poput božanstva, sve dok nije postala žrtva političkih igara i dok pod optužbom da špijunira za Jugoslaviju nije bila ekstrahirana iz Bugarske. Morala je čak razvrgnuti i brak s bugarskim glumcem Ljubenom Žekovim. O tome se vrlo malo zna, pa eto, nastojim pripremajući jednu izložbi, skinuti prašinu s tog slučaja.

PIJANIZAM (N)OVOG DOBA

Mlada južnokorejska pijanistička zvijezda, Yunchan Lim, na svojem prvom europskom koncertu u 2023. godini nastupio je u Londonu gdje se njegova glazba prirodno stopila s ambijentom poznate koncertne dvorane, a svečanost tog ugođaja uspjela se pronijeti diljem svijeta preko *online* prijenosa koji je organizirao Wigmore Hall.

● Piše: MARA SPIZ

Last minute karata za London bi se možda još i našlo, ali karata za koncert osamnaestogodišnjeg korejskog pijanista Yunchana Lima koji se ondje održao 18. siječnja 2023., nikako. Stoga je, na sreću svih nas koji nismo mogli doći u London, Wigmore Hall organizirao prijenos traženog koncerta uživo i omogućio ljudima diljem svijeta slušanje mladog umjetnika u realnom vremenu, ali i upijanje ljepote i elegancije prostora bezvremenske dvorane sa svega 537 sjedala, izvanredne akustike zbog koje je u zadnjih stotinjak godina ugostila najveće interprete klasične glazbe.

Tko je Yunchan Lim?

Nakon pobjede na natjecanju *Van Cliburn International Piano Competition* u Fort Worthu u Texasu prošlog lipnja, jednom od najprestižnijih pijanističkih natjecanja današnjice, Yunchan Lim novo je ime lansirano na najveće svjetske pozornice. Rođen je 2004. godine u Južnoj Koreji, a svoje je glazbeno obrazovanje započeo kao sedmogodišnjak. Trenutno je student na Korejskom nacionalnom sveučilištu za umjetnost u Seoulu, u klasi profesora Minsooa Sohna. I ranije je osvajao nagrade na prestižnim natjecanjima u Aziji i Americi, no kao najmlađi pobjednik u povijesti *Cliburna*, doživio je pravu slavu. Njegovi nastupi s tog natjecanja broje više od

20 milijuna pregleda na *Youtubeu*, a rekordnih 9 i pol milijuna pregleda ima njegova izvedba Rahmanjinova *Koncerta za glasovir br. 3.*, što je najgledaniji video tog maestralnog djela čije se popularnosti ne bi posramila ni neka veća zvijezda popularne kulture. Jedna od najvrjednijih nagrada koju je time osvojio svjetska je turneja, a Wigmore Hall njegov je prvi europski koncert 2023. godine, pri čemu valja imati na umu da je svaki njegov nastup rasprodan u nekoliko sati, što je prava rijetkost za tako mladog umjetnika.

Koncert u znaku zrele mladosti i nadahnuća

Prateći prošlogodišnje natjecanje *Cliburn* i sama sam postala jedna od obožavateljica Yunchana Lima te nipošto nisam htjela propustiti priliku uživati u omogućenom prijenosu njegova koncerta uživo. Bila sam iznenađena programom jer je umjetnik koncert otvorio djelom *Pavana Lachrymae* Johna Dowlanda, renesansnog engleskog skladatelja, a u obradi njegova suvremenika Williama Byrda, kojem je ove godine četiristota obljetnica smrti. Bio je to zanimljiv izbor za nastup upravo u Wigmore Hallu jer rijetko tko danas odabire renesansne skladatelje za koncertni program zbog straha da neće biti dovoljno atraktivni publici, no već na početku Yunchan Lim pokazao je veliku pijanističku zrelost u kombinaciji s briljantnim zvukom, ne izvodeći pri tom nepotrebnu i neukusnu bravuru koju su mnogi očekivali, a kojoj u ovakvim djelima nema mjesta. Svaka je nota bila ispevana te vjerujem da su svi mogli utonuti u lirski zanos, unatoč našim ušima nenaviknutima na starocrkvene moduse kojima je pisana glazba do razdoblja baroka.

U nastavku je slijedila izvedba petnaest simfonija velikana Johanna Sebastiana Bacha oznake *BWV 787-801*, koje su kod đaka poznatije pod nazivom *Troglasne invencije*. Lim je u svaku od njih unio toliko boja i različitih karaktera na izrazito autentičan način, vrlo netipičan za izvođenje Bacha, no to ga nije ni najmanje nagrdilo, nego mu je samo podarilo novu ljepotu kakvu dosad nismo čuli. Koliko je za mladog pijanista Bach važan govori podatak da je u jednom

intervjuu izjavio da su prema njegovu mišljenju upravo Bachove simfonije djela koja su *stvorila Chopina i Liszta* što je smjela tvrdnja, ali ne može biti točnija. Zaista, i Chopin i Liszt divili su se Bachu, kao brojni umjetnici prije i poslije njih, a krasne *cantabile* Bachove melodije sigurno su imale velik utjecaj na njihovo stvaralaštvo čemu je *hommage* dao i Lim uvrstivši ih u svoj program. Mladi pijanist Bacha svira vrlo znalčki i promišljeno, no skromno i s puno ukusa te s nadasve mnogo osjećaja za njegovu božansku glazbu.

Vrlo prirodno, nakon Bacha je uslijedila je izvedba još jednog velikana – Beethovena, i to sedam bagatela iz opusa 33, popraćenih s *Eroica varijacijama*, to jest petnaest varijacija i fuga na originalnu temu u es-duru. Bagatele su bile pravi bombončići, tako šarmanne i nepretenciozne, pune prave betovenovske ljepote i draži. Bio ih je pravi užitek slušati u tako majstorskoj izvedbi. Ako ste ikada slušali Beethovenovu 3. simfoniju *Eroica*, znat ćete da u istoimenim varijacijama možete očekivati eksplozivnu i golemu snagu, ali i nježnost. Maestro Lim jasno je naglasio sve nenadane, ali za Beethovena tako tipične nagle i neuobičajne harmonijske promjene. Ljudi ga često sviraju ili presirovo ili nedovoljno energično, zato se upravo po izvedbu ovog djela poznaje dobar pijanist što je ovdje i te kako slučaj. Nepatvorena je emocija ispunila cijelu dvoranu ostavljajući žedna uha slušatelja u iščekivanju sljedeće varijacije sve dok spektakl kojem smo svjedočili nije došao svome kraju, a očarani slušatelji nagradili umjetnika stojećim ovacijama i gromoglasnim pljeskom za koji se činilo da neće imati kraja.

Yunchan Lim
pokazao je veliku
pijanističku zrelost
u kombinaciji s
briljantnim zvukom

Yunchan Lim velikodušno je odsvirao čak dva bisa: Bachov *Jesus bleibet meine Freude* iz kantate *BWV 147* u obradi britanske pijanistice Myre Hess i Lisztov *Nocturno, 3. Liebestraum* zbog kojeg su mi od

uživanja u slušanju navrle suze na oči, a vjerujem da u izazvanom ganuću nisam bila jedina.

Svjetska zvijezda s pokrićem

Yunchan Lim svakako je ovim nastupom i više nego opravdao svoj zvjezdani status među pijanistima te zadovoljio čak i one najistančanije glazbene ukuse. Njegova elegantna pojava i skroman, a ujedno i otmjen nastup te finoća i rafiniranost izvedbe upravo su nevjerovatne kvalitete za tako mladog umjetnika. Koncert u Wigmore Hallu dokazao je da je veliki uspjeh Yunchana Lime svakako opravdan, ali i da je u svijetu tehnološkog procvata njegova popularnost označila novo razdoblje modernog pijanizma.

ODUPRIJETI SE SNOVIMA POTPUNA JE LUDOST

Ako se odlučite dati svijetu,
dajte mu ono najbolje od sebe.

● Piše: MAJA KOŽIĆ

Umjetnici, zanimljiva su to bića. Vječni sanjari koji plove sebi poznatim morima. Kreativci koji su se usudili sačuvati znatiželju u sebi i očima punim čuđenja gledati na ovaj svijet. Zapravo, on je njihovo malo igralište. No, iako zaslužuju našu pozornost, često se protivimo njihovoj genijalnosti, sudeći im samo po njihovoj vanjštini i predrasudama kojima je prožeto naše društvo. Najgora uvreda nekoj osobi jest osporiti njezinu normalnost, ali najgore što možete učiniti jednom umjetniku jest zabraniti mu sanjati i stvarati. Neki od njih ugase svoje svijeće, ali ne i Maša Kolanović, hrvatska spisateljica i prije svega umjetnica s karakterom. Najpoznatija po romanu „Sloboština Barbie“ i zbirci priča „Poštovani kukci i druge jezive priče“, otkrila nam je i pobliže opisala što je sve potrebno da bi se postalo umjetnikom te zašto je dobro povremeno se izgubiti u svojim mislima i snovima.

■ Što Vama znači pojam umjetnost?

Vrlo kratko i jednostavno, za mene osobno, umjetnost je sve ono što me oduševi svojim kreativnim, hrabrim i originalnim izričajem.

■ Vjerujete li da je umjetnost u današnje vrijeme olako shvaćena?

Danas su kriteriji da nešto proglasimo umjetnošću zasigurno manje rigorozni nego što su to bili prije pedeset i više godina. Veća

produkcija i dostupnost otvorili su više mogućnosti za vidljivost različitih kreativnih izričaja. Neke od njih zaboravimo lako i samo su u prolazu, a ono što smatramo vrijednim dulje ostaje s nama po svojoj ljepoti i aktualnosti.

(P)ostani umjetnik

▪ Smatrate li sebe umjetnicom?

Mislim da svatko tko želi može sebe smatrati umjetnikom, druga je stvar hoće li društvo prepoznati nečiji rad kao umjetnički vrijedan ili relevantan. Rekli bismo da bi estetski kriteriji trebali biti to mjesto granice. Moj pojam umjetnosti u tom smislu je širok, ne uključuje samo tzv. visoku i kanonsku kulturu. Smatram li sebe umjetnicom? Mogu reći da se tako osjećam. Koliko ću dalje raditi na svom umjetničkom habitusu i izražavanju, ovisi o meni.

▪ Može li, po Vašem mišljenju, baš svatko postati umjetnik ako to poželi?

Svatko tko u sebi osjeća klicu nekog talenta to svakako može pokušati. Ako se pritom obrazuje i trudi, nekakve rezultate će i postići. Hoće li i kad njegov ili njezin rad biti prepoznat od društva i publike, za to nema garancije.

▪ U posljednje vrijeme svako malo čujemo i vidimo kako je neka poznata osoba, koja nije iz svijeta književnosti, izdala knjigu. Možemo li i nju onda smatrati piscem, umjetnikom?

Ja bih rekla ne u tradicionalnom smislu shvaćanja visoke umjetnosti, ali da u smislu umjetnika čije je polje djelovanja na terenu popularne kulture i možda su mu popularnost, šira prepoznatljivost, pa i zarada važniji od autentičnog izražavanja. Te osobe imaju svoju publiku otprije, poznate su otprije po drugim talentima, onda to dodatno potakne ljude da dodatno prošire svoj auditorij. Ne mislim da je to nužno loše, ali ponekad marketinški aspekt cijelog tog pothvata pisanja knjige zanemari umjetničku snagu riječi.

■ **Prolaze li u današnje vrijeme samo takvi romani? Prodaje li poznato ime knjigu?**

Za to postoji publika pa samim time i potražnja, ali to nipošto ne odražava cijelu sliku. Kao što ni određen tip „visoke“ umjetnosti ne obuhvaća velik dio publike. Umjetnost je složeno polje i u širem sagledavanju trebali bismo biti svjesni svih tih aspekata. Svakako poznato ime potpomogne kupnji jer taj tip znatiželje prema životu poznatih osoba sigurno inicira interes za čitanjem.

■ **Je li stvar u žanrovima koji se pišu ili nešto drugo određuje koja će knjiga imati umjetničku vrijednost, a koja ne?**

Određeni žanrovi svakako jesu popularniji od drugih. Primjerice, tako je sa žanrom romana koji je od samih svojih početaka u europskoj kulturi imao popularni karakter, a i danas je žanr koji je puno traženiji za čitanje od, primjerice, poezije. Ali žanr sam po sebi ne garantira uspjeh, kao ni umjetničku vrijednost. Istina je da recept za uspješnu knjigu, koja bi mogla postati umjetnički vrijedna, ne postoji. Svatko izmišlja svoj recept da bi zasjao na umjetničkom nebu, ali u tome se i sastoji draž umjetničkog stvaralaštva.

■ **Znači li to da smo svi neusavršeni pisci?**

Za biti umjetnik, pisac, talent je svakako važan, ali na osobi je što će napraviti s tim talentom. Bez rada i upornosti, i talent propada. Naime, kada osoba ima samo talent, neće biti ništa od toga. Da, relativno svi mi znamo pisati, ali upravo upornost i ustrajnost razlikuje umjetnike od onih koji to možda nisu. Ali svakako treba postojati dobar omjer i talenta i upornosti.

Treba znati kada stati

■ **U svojoj priči „Poštovani kukci“ dotakli ste se i problema konzumerizma u društvu. Jesmo li zaista postali robovi konzumerizma?**

Smatram da jesmo a da toga nismo ni svjesni. Moje priče nastoje učiniti te mehanizme vidljivima. Konzumerizam je postao dominantna

sistema u kojem živimo. Ponekad nismo ni svjesni koliko smo robovi toga, što je nešto što nas i povlači prema ponoru ovisnosti o stvarima i potrošnji. Imam iskustvo sa životom kada konzumerizam nije toliko bujao i koliko god ono bilo malo i drugačije, vidim promjenu u društvu i opasnu stranu kapitalizma i konzumerizma.

▪ **Mogu li se oni koji postanu robovi „preobratiti“ ili će zauvijek ostati pasivni, nijemi kukci?**

Teško se oduprijeti, ali nije nemoguće. To ni ne mora biti radikalna promjena ili potpuno mijenjanje životnog stila. Sama svjesnost o tome koliko drugi ljudi imaju, tj. nemaju stavka je koja nam nedostaje u tom potrošačkom ludilu. Konzumerizam stvara sebičnost, a zapravo nas otupljuje za empatiju i solidarnost. Ali kritičko osvještavanje mora i jest u svakom trenutku moguće, pa vjerujem da je pasivnost stvar odabira.

▪ **Može li književnost kao umjetnost iskoristiti konzumerizam za širenje poruke i opomene društvu?**

Svakako da konzumerizam u smislu veće dostupnosti dobara, pa tako i onih umjetničkih, nije isključivo loš. Mislim da je konzumerizam loš kad postane praksa i vrijednost sama po sebi.

▪ **Trebamo li suditi knjigu po koricama ili umjetnika po njegovoj vanjštini?**

Uvijek treba pročitati djelo. I to temeljito pročitati. Moj osobni legitimitet, kao i profesorice koja predaje književnost, proizlazi iz toga da moram nešto pročitati. No, svi često predrasude o određenim ljudima i njihovim djelima imamo zbog površnog čitanja i nepažnje.

▪ **Govori se da su svi umjetnici ludi na svoj način. Što je zapravo „ludost“ umjetnika?**

Ludost je težnja za igrom. Vjerujem i hrabrost da izraziš neka svoja autentična uvjerenja.

▪ **Izgubite li se Vi ikada u svojim mislima, snovima, nadanjima?**

Zapravo ja dosta vremena provodim u svijetu sanjarenja. Tu se rađaju moje ideje. Naravno, treba biti realan i u doticaju sa stvarnošću, ali nipošto ne mislim da treba prestati sa sanjarenjem. Osjećam potrebu za stvaranjem i tada uživam u svemu tome.

▪ **Koji je Vaš savjet – kako ostaviti trag u ovom vremenu punom „popularnih“ i primijećenih ljudi?**

Mislim da je važnije od svega ostaviti trag po nečem dobrom u ljudskom smislu, što je samo po sebi lijepo. Ako se odlučite dati svijetu, dajte mu ono najbolje od sebe. U tom smislu vaš je život kao umjetnost.

IGRE GLADI NA ODJELU PEDIJATRIJSKE GASTROENTEROLOGIJE

O anoreksiji i bulimiji ne govori se javno, obje vole tišinu i samoću jer jedino na taj način uspijevaju preuzeti prevlast nad svojim žrtvama. Poremećaj prehrane eufemizam je za anoreksiju, bulimiju, prejedanje i ostale poremećaje koji se rađaju u trenutku kad hrana postane rana.

- Piše: MIA CHERSIN

Statistika

Postoje statistike, kao što, naravno, svaka bolest, svaka anomalija ili poremećaj imaju svoju statistiku. Statistički podaci vrište o tome kako kako anoreksija i bulimija sve češće pogađaju djevojčice puno mlađe od 12 godina. Brojke govore i kako je svojim izgledom nezadovoljno 40 posto dječaka i 50 posto djevojčica. Dijagnoza poremećaja u prehrani pogađa cijelu obitelj ne štedeći nikoga, oporavak je dug i mukotrpan, a sve je češći smrtni ishod.

Među tim su brojkama možda i pacijentice s odjela pedijatrijske gastroenterologije.

Lijevo-desno

Ne sjećam se kada sam „otkrivena”. Moja je dijagnoza anoreksija i bulimija, oba se naziva pišu malim slovom. Ironično? Anoreksija je bila ona koja vodi u toj igri gladi, bulimija je došla kao crni dekor. Uzroke znam, to je to vječito nezadovoljstvo vlastitim izgledom a i česta ismijavanja zbog moje težine. Da bih gubila što više kalorija, sve sam dnevne obveze nastojala obavljati stojeći. Pročitala sam *Zločin i kaznu* stojeći, što bi Dostojevski na to rekao? Opsesivno

hodanje i treniranje postajala mi je svakodnevna rutina. Razdirale su me misli na ostale ljude koji mogu bezbrižno pojesti što god požele, a ja ne smijem. Smatrala sam da ne zaslužujem hranu. Šetala sam nekoliko puta dnevno, šetala bih lijevo-desno jer sam bila uvjerena da ću tako napraviti više koraka. S vremenom sam osjećala kako se u mojoj utrobi širi praznina koja je prijetila da će me cijelu u sebe povući. Borim se s anoreksijom od četrnaeste godine, često bih joj dozvoljavala da me pobijedi. Nitko me nije primjećivao prije, dijagnoza kao da mi je donijela ono što nisam imala, pažnju. Bolničko liječenje za mene je bilo poput horora, najteže je bilo prihvatiti činjenicu da izgubljene kilograme moram vratiti.

Danas znam da sam stvarala iskrivljenu percepciju sebe. Trudim se misliti pozitivno o sebi. Moja mi je obitelj podrška, ali najveća podrška moram biti sama sebi.

Brojke

Borim se s anoreksijom i bulimijom već dvije godine. Velik utjecaj na moju bolest imali su roditelji sa svojim negativnim komentarima o mom izgledu. Apsurdno, ali moj poremećaj unio je ravnotežu u moj život, odnosno u ono što sam nazivala životom. Osjećala sam se moćno zbrajajući kalorije svakom obroku. Najvažnije je bilo odmah nakon buđenja ne preskakati vaganje. Doručak je bila kava nakon koje je uslijedilo pomno planiranje što ću danas pojesti i kako ću kasnije, da roditelji ne primijete, otići u toalet i povratiti sve što sam pojedla. Ponekad bih se i onesvijestila od gladi, ali nisam odustajala. Često sam izostajala iz škole, ali sam uspijevala sve nadoknaditi. Postala sam opsjednuta brojevima, bilo je važno da svako sljedeće jutro vaga pokaže barem 100g manje nego prethodnoga jutra. Od svega toga bila sam iscrpljena i bilo mi je stalno hladno. Izgladnjivanje je trajalo godinu dana prije nego što je itko primijetio da imam problem.

Danas sam bolje. Proces liječenja još traje, imam svoje dobre dane i dane gladovanja. Odlazim redovito psihoterapeutu. I roditeljima je lakše. A meni? Ne znam. Treba vremena.

Modrice na tijelu

O tome razmišljaš tek kad ti se dogodi. Meni se dogodilo u sedamnaestoj godini, dijagnoza F 50.01 anoreksija nervoza. Čitam dijagnozu i osjećam kako mi se život okreće naglavačke. Da, istina, oduvijek sam težila perfekcionizmu, morala sam imati sve pod kontrolom, ali u tom sam trenutku osjetila kako je nešto krenulo krivim smjerom. Uslijedili su sati i sati proučavanja simptoma koji su bili poput mojih preslikanih životnih navika. Za moj je život tada rutina bila najvažnija: ustati iz kreveta, pospremiti krevet, izvagati se, popiti čašu vode, a zatim trening i šetnja. Cilj je bio zadržati se što duže u šetnji kako ne bih mislila na jelo. Nakon jela ponavljala bih trening i šetnju. Tijelo je trpjelo na svoj način, zrcalo bi svakog jutra pokazivalo novu modricu uzrokovanu madracem koji je počeo žuljati moje kosti, ili su kosti počele žuljati moje tanko tijelo.

Mama je prva shvatila, otkrila mi je da je i ona vodila istu bitku.

Neću zaboraviti kako sam tijekom bolničkog liječenja svakodnevno morala popiti dva napitka kao dodatak prehrani. Glas razuma govorio mi je da moram popiti jedan gutljaj svakih 10 minuta i zadržati ga u ustima, a ne povratiti. To ispijanje znalo je potrajati i po četiri sata za jedan napitak. Nakon povratka iz bolnice uspjela sam dobiti nekoliko kilograma.

Svaki je novi kilogram kao novi korak u normalan život. No, kilogrami ne donose i pobjedu. Najteža je ona unutarinja bitka koju vodim sama sa sobom, a to je bitka koju vodim svakodnevno. Svaki dan u kojemu uspješno nadvladam svoje slabosti jedna je pobjeda u nizu.

Trideset i pet kilograma

Na bolnički odjel stigla sam sa svojih 35 kg, pothlađena i dehidrirana, otkucaji srca bili su mi 28 otkucaja u minuti. Bila sam prisiljena pojesti tri obroka i dva međuobroka dnevno, tih pet obroka dočekivali su me svakoga jutra kao prijatelj. Jutro je počinjalo zvukovima užasa, zvukom škripavih kotačića niz bolnički hodnik kojim su

stizala kolica s hranom, tada bi otpočela moja borba s vlastitim mislima: samo da ne bude riža, krumpir, tjestenina, koliko je to kalorija, kako ću to potrošiti ležeći spojena s monitorom koji prati otkucaje mog srca, kako se bešumno pokrenuti iz kreveta. Dom mi je izgledao daleko i nedostižno. Odlazak iz bolnice ovisio je o tome hoću li pojesti sve s tanjura. Vaganje je bilo svakih pet dana, ali nisam smjela znati rezultat. Prije vaganja morala sam sa sebe skinuti svu odjeću. Ljude sam izbjegavala, neki su me žalili, brinuli se zbog mene, neki su me zbog nerazumijevanja osuđivali, ljutili se...

Voljela bih im reći da mi je žao, i danas sebi pokušavam objasniti kako sam izgubila kontrolu nad svojim životom misleći da vodim u toj igri gladi. Voljela bih na svoju maturu otići osobno, a ne *online* kao što sam odslušala nastavu trećega razreda. Voljela bih i da je gotovo, da mogu reći da sam se s kilogramima i ja vratila staroj sebi, ali nije tako jednostavno. Puštam ih da vjeruju u to kako sam izliječena jer vjeruju u ono što vide, a ne razumiju ono što ne vide.

Izlaz iz začaranog kruga

Tragovi na putu kojim su prošle sugovornice u ovom tekstu još su svježi, sve se one češće nalaze na raskršćima, nego što je pred njima pravocrtan put. Četiri djevojke, četiri priče, kao djetelina s četiri lista i one bi da donose sreću umjesto zidova koji okolina podiže oko njih.

Od ove smo četiri djevojke mogli štošta naučiti. Naučiti kako je iz začaranog kruga izgladnjivanja i prejedanja teško izići, ali nije nemoguće, naučiti kako je svaki neuspjeh i pad s nekim razlogom dogodio u našem životu, da bi nas naučio kako se iznova dignuti i rasti.

SUDIONICI SMOTRE LIDRANO (2023)

Literarni radovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola OŠ don Lovre Katića, Solin**
IGRA RIJEČI
Učenica: Palmira Teklić, 3. razred
Voditeljica: Ivana Sedlar
2. **Osnovna škola Dragutina Domjanića, Zagreb**
ŠTO SE TO OKO MENE DOGAĐA?
Učenica: Lana Radišić, 3. razred
Voditeljica: Maristela Šuk
3. **Osnovna škola Ivana viteza Trnskog, Nova Rača**
BICIKL
Učenik: Ivan Pavliš, 3. razred
Voditeljica: Martina Crnek
4. **Osnovna škola Gornje Vrapče, Zagreb**
SJENA
Učenica: Tia Maček, 5. razred
Voditeljica: Anita Silić Puklin
5. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Crikvenica**
DIŠEĆA ŠUMA OD KOSTANJI
Učenica: Lea Pijevac, 6. razred
Voditeljica: Jasmina Manestar
6. **Osnovna škola Mahično, Karlovac**
MUVA
Učenik: Maxim Bosiljevac, 6. razred
Voditeljica: Nikolina Nikolić
7. **Osnovna škola Mate Lovraka, Kutina**
SVOJE NORMALNO
Učenica: Marta Rešicki Degoricija, 7. razred
Voditeljica: Sanja Horvat-Sokol
8. **Osnovna škola Franje Serta, Bednja**
BAURO I JOUNA
Učenik: Marin Smrečki, 7. razred
Voditeljica: Vesna Funda Štefanek

9. **Osnovna škola Šemovec, Trnovec Bartolovečki**
NEOGLAGOLJENA
Učenica: Lana Bogati, 8. razred
Voditeljica: Maja Vitković
10. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Vinkovci**
HTJELA BIH BITI NAOČALE
Učenica: Lea Janošić, 8. razred
Voditeljica: Irena Mataković
11. **Osnovna škola Draganići, Draganići**
IGLE
Učenica: Marta Kučas, 8. razred
Voditeljica: Matilda Marković
12. **Osnovna škola Jagode Truhelke, Osijek**
REČENIČNI NIZ
Učenica: Sara Bajus, 8. razred
Voditeljica: Vlatka Bosutić-Cvijić
13. **Osnovna škola Trpanj, Trpanj**
ODRASTANJE
Učenica: Paula Suton, 8. razred
Voditeljica: Ana Tulić Šale
14. **Osnovna škola „Jagodnjak“, Jagodnjak**
NA LJULJAČKI KAD ZATVORIM OČI
Učenik: Damjan Balaban, 4. razred
Mentor: Jurica Vuco
15. **Osnovna škola Bariše Granića Meštra, Baška Voda**
DA SAM JA NETKO DRUGI
Učenica: Jara Sejfulai, 5. razred
Voditeljica: Dobrila Mendeš
16. **Osnovna škola Nikola Tesla, Rijeka**
FORTUNOFBIJA
Učenik: Noa Brletić, 5. razred
Voditeljica: Antea Juraga
17. **Osnovna škola „Ivan Goran Kovačić“, Đakovo**
LJUTIBABA
Učenica: Paola Raić, 5. razred
Voditeljica: Mihaela Andabak
18. **Osnovna škola Nedelišće, Nedelišće**
POBJEDNICI
Učenica: Beata Horvat, 5. razred
Voditeljica: Martina Horvat Kolar

19. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Daruvar**
JUNAKINJA PAVLOVE ULICE
Učenica: Renata Špoljar, 5. razred
Voditeljica: Marina Singer
20. **Osnovna škola „Petar Zrinski“, Jalžabet**
MOJA MAMA IMA DEČKA
Učenica: Barbara Magić, 6. razred
Voditeljica: Dijana Kuček
21. **Osnovna škola Ksavera Šandora Đalskog, Zabok**
KAJ BUŠ TI PO MOJEM GRUNTU
Učenica: Karla Omerza, 7. razred
Voditeljica: Tina Marušić
22. **Osnovna škola Horvati, Zagreb**
TAK KAK JE BILO
Učenica: Paula Marold, 7. razred
Voditeljica: Linda Šimunović-Nakić
23. **Osnovna škola grofa Janka Draškovića Klenovnik**
DRUGAČIJA OBITELJ
Učenik: Leon Čorko, 7. razred
Voditeljica: Marija Konjević
24. **Osnovna škola Šestine, Zagreb**
ČETIRI KRALJA
Učenica: Luna Svoboda, 7. razred
Voditeljica: Suzana Ruško
25. **Osnovna škola Ljudevita Modeca, Križevci**
OGRADA
Učenica: Lana Srblijinović, 8. razred
Voditeljica: Danijela Zagorec
26. **Osnovna škola Dragutina Kušlana, Zagreb**
STRANICE MOG DNEVNIKA: HERCEGOVAČKA SVADBA
Učenica: Mateja Ivanković, 8. razred
Voditeljica: Sanja Ilčić
27. **Osnovna škola Blatine – Škrape, Split**
GAJETA
Učenik: Lovre Tašev, 8. razred
Voditeljica: Martina Antić
28. **Osnovna škola Donja Dubrava, Donja Dubrava**
OD KOLIJEVKE PA DO GROBA
Učenica: Ramona Matotek, 8. razred
Mentor: Željko Kovač

29. **Osnovna škola Luka, Sesvete**
PROMATRAČ S DRUGOGA KATA
Učenica: Franka Šimić, 8. razred
Voditeljica: Irena Ivančić
30. **Osnovna škola „Ivan Goran Kovačić“, Slavonski Brod**
BAMA
Učenik: Karlo Abramović, 8. razred
Voditeljica: Marija Matić

Literarni radovi – srednje škole

1. **II. gimnazija, Split**
DA SAM JA PJESNIK
Učenica: Mia Milković, 4. razred
Voditeljica: Magdalena Mrčela
2. **Prva riječka hrvatska gimnazija, Rijeka**
ROMOBIL
Učenica: Zoe Piškor, 3. razred
Voditeljica: Helena De Karina
3. **Elektrostrojarska škola Varaždin, Varaždin**
VELIKI VRTULJAK
Učenica: Laura Kovačević, 4. razred
Voditeljica: Valentina Habunek
4. **Prirodoslovna škola, Split**
STORO KUĆA
Učenica: Gabrijela Martinić, 4. razred
Voditeljica: Sandra Bešker
5. **Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Zagreb**
ZELENA SPODOBA BEZ NOGU
Učenik: Nikola Serdar, 4. razred
Voditeljica: Marta Lazić
6. **Srednja škola Ivo Padovan, Blato**
21. VIJEK
Učenica: Lora Lagundžija, 4. razred
Voditeljica: Tončica Farac
7. **Gimnazija Požega, Požega**
NEIZREČENO
Učenica: Anna Kuzmanović, 1. razred
Voditeljica: Kristina Lešić

8. **Gimnazija Nova Gradiška, Nova Gradiška**
POSLJEDNJI TRENUTAK
Učenica: Martina Glavaš, 1. razred
Voditeljica: Andrea Divić
9. **V. gimnazija, Zagreb**
LJETO 1945.
Učenik: Mislav Hrvojević, 2. razred
Voditeljica: Nikolina Vrkić
10. **Gimnazija Velika Gorica, Velika Gorica**
POSLJEDNJE ŠTO SAM ČULA
Učenica: Paulina Šuštić, 2. razred
Voditeljica: Melita Jakopović
11. **Srednja škola Markantuna de Dominisa, Rab**
ČOVJEK I SREĆA
Učenik: Matej Bravarić-Ćilo, 2. razred
Voditeljica: Anita Pahljina
12. **Srednja škola Mate Balote, Poreč**
HEL ANT ABA
Učenica: Neva Blažević, 2. razred
Voditeljica: Anči Ritossa Blažević
13. **Ekonomska i trgovačka škola Dubrovnik, Dubrovnik**
ARAHNINA PRIČA
Učenica: Nika Antončić, 3. razred
Voditeljica: Katica Vidojević
14. **Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec, Čakovec**
PEZDLIVEC
Učenica: Tihana Tomšić, 4. razred
Voditeljica: Nada Čatlaić
15. **Gimnazija Jurja Barakovića, Zadar**
KESA
Učenica: Anuška Priska Klapan, 4. razred
Voditeljica: Katarina Matek
16. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
TI ČEŠ IZABRATI BOLJE
Učenica: Tena Mesarić, 4. razred
Voditeljica: Sanja Vlahović-Trinić
17. **Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Rijeka**
ANTILJUBAVNA PRIČA
Učenica: Maja Marković, 4. razred
Voditeljica: Marijana Trinajstić

18. **Talijanska srednja škola Rovinj – Scuola media superiore Rovigno, Rovinj**
UKRADENO VRIJEME
Učenica: Zea Aleksić, 4. razred
Voditeljica: Nataša Pačelat
19. **Biskupijska klasična gimnazija Ruđera Boškovića s pravom javnosti, Dubrovnik**
I ZNANSTVENICI SU ČUĐENJE U SVIJETU
Učenik: Baldo Petar Tutman, 4. razred
Voditeljica: Mirjana Žeravica
20. **I. gimnazija, Split**
KRHOTINE
Učenica: Dea Amber Radić, 4. razred
Voditeljica: Sanda Cambj

Samostalni novinarski radovi – osnovna škola

1. **Osnovna škola Ljubešćica**
U POTRAZI ZA VUGLENIČARIMA
Učenica: Ivana Baričević, 7. razred
Voditeljica: Ivana Nogić
2. **Osnovna škola „Đuro Ester“, Koprivnica**
DIGITALNI DETOKS– ZA BOLJI OSJEĆAJ
Učenica: Mirta Jurić, 8. razred
Voditeljica: Nikolina Sabolić
3. **Osnovna škola Brajda, Rijeka**
ODVAŽI SE I DAJ SVE OD SEBE
Učenica: Ema Kapidžik, 7. razred
Voditeljica: Svijetlana Miljković
4. **Osnovna škola dr. Josipa Pančića, Bribir**
STARI KRUI I NOVI POSTOLI
Učenik: Fran Dražić, 7. razred
Voditeljica: Jelena Franjković
5. **Osnovna škola Ivane Brlić-Mažuranić Orahovica**
U HRVATSKOJ SE OSJEĆAM ODLIČNO
Učenica: Katarina Štimac, 6. razred
Voditelj: Domagoj Kaučić
6. **Osnovna škola Pirovac**
HRVANJE S TENISICAMA
Učenica: Tea Barić, 7. razred
Voditeljica: Anita Vrkić

7. **Osnovna škola Ivana Mažuranića, Vinkovci**
NEKI NOVI KLINCI, ROCKABILLY U NOVOM SJAJU
Učenik: Mislav Iličić, 7. razred
Voditeljica: Ivana Šego
8. **Osnovna škola don Lovre Katića, Solin**
MAČJA VRUČINA
Učenica: Domina Alujević, 7. razred
Voditeljica: Neva Strizrep
9. **Osnovna škola Jesenice Dugi Rat**
BIJELA, ZELENA I PLAVA NERETVA
Učenik: Rino Tomić, 6. razred
Voditeljica: Renata Kovačić
10. **Osnovna škola Bijaći, Kaštela**
TAJNE PRVOG ŠKOJA
Učenica: Lana Certa, 7. razred
Voditeljica: Ivanica Debak Banović
11. **Osnovna škola Trpanj**
MOJ TATA MOREPLOVAC
Učenica: Lorena Grbavac, 5. razred
Voditeljica: Ana Tulić Šale
12. **Osnovna škola Mokošica, Dubrovnik**
NIKA, DJEVOJČICA POBJEDE
Učenica: Petra Serden, 7. razred
Voditeljica: Jelena Tomašević
13. **I. osnovna škola Čakovec**
KNJIŽEVNOST JE VJEČNA
Učenica: Neva Novak, 6. razred
Voditeljica: Anita Novak
14. **Osnovna škola Nedelišće**
POGLED NA NACIONALNE ISPITE OČIMA JEDNOGA OSMAŠA
Učenik: Lovro Podvezanec, 8. razred
Voditeljica: Anita Škvorc Branda
15. **Osnovna škola Marije Jurić Zagorke, Zagreb**
ČITAJMO SLUŠAJUĆI
Učenik: Jan Lipovšek, 8. razred
Voditeljica: Melita Horvatek Forjan

Samostalni novinarski radovi – srednja škola

- 1. Srednja škola Jastrebarsko**
NO AI ART; TEMA O KOJOJ SE UMJETNICI, LUDITI, KRITIČARI I
TEHNOFILI NE MOGU SLOŽITI
Učenica: Jelena Bobinski, 3. razred
Voditeljica: Antonija Vlahović
- 2. Srednja škola Zlatar**
ŽRTVE U DAHMEROVOJ SJENI
Učenica: Lana Brčić, 3. razred
Voditelj: Krešimir Varga
- 3. Gimnazija Sisak**
U POČETKU BIJAŠE...
Učenica: Matea Anušić, 2. razred
Voditeljica: Nikolina Mesić
- 4. Gimnazija i strukovna škola Bernardina Frankopana**
DAVNO ZABORAVLJENO BLAGO
Učenica: Martina Gračanin, 2. razred
Voditeljica: Blaženka Kurelac
- 5. Gimnazija Bjelovar**
JE LI POLITIKA VAŽNA?
Učenik: Ivan Zrilić, 3. razred
Voditeljica: Biljana Barišić Mudri
- 6. Strukovna škola Vice Vlatkovića Zadar**
NAVOĐENJE NA ČITANJE MOJA JE MISIJA
Učenik: Gabriel Zrilić, 3. razred
Voditeljica: Ivana Pandžić
- 7. Talijanska srednja škola – Scuola media superiore italiana Rovinj**
Rovigno
IGRE GLADI NA ODJELU PEDIJATRIJSKE
GASTROENTEROLOGIJE
Učenica: Mia Chersin, 4. razred
Voditeljica: Nataša Pačelat
- 8. Gornjogradska gimnazija, Zagreb**
NOGOMETNA GROZNICA
Učenik: Ivan Luka Sabolović, 2. razred
Voditeljica: Sara Štivecvić
- 9. III. gimnazija, Zagreb**
ODUPRIJETI SE SNOVIMA POTPUNA JE LUDOST
Učenica: Maja Kožić, 4. razred
Voditeljica: Maja Ilić Makar

10. **Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Zagreb**
PIJANIZAM NOVOG DOBA
Učenica: Mara Spiz, 1. razred
Voditeljica: Marija Trapić

Radijски izraz – osnovne škole

1. **Osnovna škola Josipa Zorića, Dugo Selo**
RADIJSKA EMISIJA: Lijepo naše Dugo Selo
učenici: Tamara Antunović i Emanuel Krajnović, 3. razred
Voditeljica: Marina Perković
2. **Osnovna škola Veliko Trgovišće, Veliko Trgovišće**
RADIJSKA EMISIJA: Medo i klavir
učenici: Patricija Seljan, 7. razred i Nika Šćukanec, 6. razred
Voditeljica: Ines Čeko
3. **Osnovna škola Marija Bistrica, Marija Bistrica**
RADIJSKA EMISIJA: Leti, leti
Učenici: Laura Klepač i Klara Sever, 8. razred
Voditeljica: Melita Petriš Banovec
4. **I. osnovna škola Varaždin, Varaždin**
RADIJSKA EMISIJA: Bingo
Učenici: Vita Bajsić, 8. razred i Mila Aralica, 7. razred
Voditeljica: Marija Hublin
5. **Osnovna škola Josipa Kozarca Lipovljani, PŠ Piljenice**
RADIJSKA EMISIJA: Šuma
Učenici: Dominik Kurbanović i 4. r. Lucija Cumbo, 3. r.
Voditeljica: Tatjana Dlouhi
6. **Osnovna škola Sveti Petar Orehovec, Orehovec**
RADIJSKA EMISIJA: Ne budite ljeni
Učenici: Nika Šantić, 7. razred i Josip Miklečić, 8. razred
Voditeljica: Stojanka Lesički
7. **Osnovna škola Poreč, Poreč**
RADIJSKA EMISIJA: Zajedno u školi, zajedno u društvu
Učenici: Aria Laković, 5. razred i Erin Jakovčić, 5. razred
Voditeljica: Jelena Uher
8. **Osnovna škola Sveti Matej, Viškovo**
RADIJSKA EMISIJA: Pusne užanci halubajjskega kraja
Učenici: Julija Cetina, 7. razred i Patrik Hoist, 7. razred
Voditeljica: Nina Dukić Srok

9. **Osnovna škola Petra Kanavelića, Korčula**
RADIJSKA EMISIJA: Petrino ljetovanje za pamćenje
Učenici: Vita Jurjević i Nika Dračević, 7. razred
Voditeljica: Suzana Petković
10. **Osnovna škola Strahoninec, Čakovec**
RADIJSKA EMISIJA: Izgubljena vjeverica
Učenici: Liv Kolarić i Ela Zoričić, 4. razred
Voditelj: Mario Kanižaj

Radjski izraz – srednje škole

1. **Zrakoplovna tehnička škola Rudolfa Perešina**
RADIJSKA EMISIJA: A gdje ste sad?
Učenici: Mikail Hopić i Ema Vražić, 3. razred
Voditeljica: Nina Selman Hrvatić
2. **Gimnazija Sisak, Sisak**
RADIJSKA EMISIJA: Gimnaku
Učenici: Jure Ćuk, i Tesa Marinčić, 3. razred
Voditeljica: Vesna Rogulj Mart
3. **Srednja škola Tina Ujevića– Kutina**
RADIJSKA EMISIJA: Prvak u školskim klupama
Učenici: Vanja Burumdžija, i Borna Pučko, 1. razred
Voditeljica: Natalija Kolenc
4. **Ekonomsko-turistička škola, Karlovac**
RADIJSKA EMISIJA: Smrtopis
Učenici: Nicole Butorajac, i Iva Žaja, 4. razred
Voditelj: Bruno Vojvodić
5. **Gimnazija Vladimira Nazora, Zadar**
RADIJSKA EMISIJA: Što je muškarac bez brkova?
Učenici: Boris Marić i Lana Šešelja, 1. razred
Voditeljica: Ivana Brković Pichler
6. **Medicinska škola Osijek, Osijek**
RADIJSKA EMISIJA: Strah od straha
Učenici: Ana Orešković i Katarina Knežević, 4. razred
Voditeljica: Marina Pilj Tomić
7. **Srednja škola Isidora Kršnjavog**
RADIJSKA EMISIJA: I urijetko i ugusto
Učenici: Luka Koren, Nino Balog, 4. r.
Voditeljica: Marina Pavičić

8. **Srednja škola Mate Blažine, Labin**
RADIJSKA EMISIJA: Ca praviš?: o istarskim običajima iz oka srednjoškolaca
Učenici: Bernarda Barbić i Tara Runko, 2. razred
Voditeljica: Majda Milevoj Klapčić
9. **Srednja škola Petra Šegedina, Korčula**
RADIJSKA EMISIJA: Sotto voce
Učenici: Vjekoslav Fabris i Jakov Brčić, 4. razred
Voditeljica: Gloria Petković
10. **V. gimnazija, Zagreb**
RADIJSKA EMISIJA: Prst u uhu
Učenici: Dominik Celinić i Domagoj Kostović, 4. razred
Voditeljica: Vesna Muhoberac

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Ivana Lovrića, Sinj**
Svemir Pavić: Prolog iz predstave Dujo Manzan i Mate Manistra
Učenica: Iris Bošković, 6. razred
Voditeljica: Vesna Samardžić
2. **Osnovna škola don Lovre Katića, Solin**
Sanja Pilić: Hoću letjeti
Učenik: Domagoj Hrkač, 2. razred
Voditeljica: Svjetlana Vujić
3. **Osnovna škola Bijaći, Kaštel Novi**
Milan Taritaš: Šumi, šumi
Učenik: Stipe Bartulović, 5. razred
Voditeljica: Lucija Carev
4. **Osnovna škola Split 3, Split**
Miroslav Antić: Prva ljubav
Učenica: Danica Repušić, 5. razred
Voditeljica: Barbara Donkov Zorčić
5. **Osnovna škola Opuzen, Opuzen**
Ivana Brlić-Mažuranić: Žabe traže kralja
Učenica: Tea Jurković, 8. razred
Voditeljica: Ivana Milić
6. **Osnovna škola Ante Curać-Pinjac, Žrnovo**
Ivica Žaknić: Dan kad je mater pošla ča oli ti ga dobar dan tugo
Učenica: Lucija Skokandić, 8. razred
Voditeljica: Anamarija Radovanović

7. **Osnovna škola „Ivan Goran Kovačić“, Đakovo**
Sandra Ružić: Kad odrastem, bit ću
Učenik: Antun Žadtlik, 1. razred
Voditeljica: Anđelka Blažević
8. **Osnovna škola „Tin Ujević“, Osijek**
Ivanka Borovač: Zašto kraljević ne voli princeze
Učenik: Luka Šenk, 4. razred
Voditeljica: Daniela Imširović
9. **Osnovna škola „Mladost“, Osijek**
Vanja Zanze: Kad budem velika
Učenica: Jana Delija, 5. razred
Voditeljica: Snježana Majsterić
10. **Osnovna škola „Stjepan Radić“, Oprisavci**
Melita Rundek: Ljubavni roman
Učenica: Matea Križanović, 8. razred
Voditeljica: Tatjana Bratulić Trifunović
11. **Osnovna škola Ivana Brlić-Mažuranić, Slavonski Brod**
Enes Kišević: Oporuka
Učenik: Bruno Čičić, 8. razred
Voditeljica: Višnja Kokanović
12. **Osnovna škola „August Cesarec“, Ivankovo**
Ksenija Petričić: Moji su snovi tod med vama
Učenik: Dominik Mataković, 8. razred
Voditeljica: Marija Jurić
13. **Osnovna škola Ivana Mažuranića Vinkovici**
Ivana Šego: Moderni mali princ
Učenik: Jakov Crnaić, 6. razred
Voditeljica: Ivana Šego
14. **Osnovna škola fra Kaje Adžića, Pleternica**
Zvonimir Balog, Bonton u zaljubljanju
Učenica: Ana Didović, 6. razred
Voditeljica: Mihajla Varžak
15. **Katolička osnovna škola Josip Pavlišić, Rijeka**
Tito Bilopavlović: Kod liječnika
Učenik: Ivan Miškulin, 2. razred
Voditeljica: Marija Brezac Kumburić
16. **Osnovna škola Milan Brozović, Kastav**
Dragica Stanić: Zgubljena pupica
Učenica: Lora Milić, 5. razred
Voditeljica: Karmen Šimetić

17. **Osnovna škola Centar, Rijeka**
Slavko Mihalić: Ne osvrći se nikad
Učenica: Valeri Drača, 8. razred
Voditeljica: Andrea Fodor Matijević
18. **Osnovna škola Jure Turića, Gospić**
Ivan Kušan: Lažeš Melita
Učenica: Tihana Marković, 5. razred
Voditeljica: Anita Borovac
19. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Krnca**
R. E. Raspe: Münchhausen
Učenik: Rocco Vlačić, 5. razred
Voditeljica: Martina Valić
20. **Osnovna škola Ivana Batelića, Raša**
Christian Bieniek: Karolina Mrkvica i klub jakih cura
Učenica: Klara Čorić, 5. razred
Voditeljica: Hasnija Karlović
21. **Osnovna škola Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Ivanec**
Ivanka Kunić: Paškuadni mujcek
Učenica: Vanesa Kolarek, 3. razred
Voditeljica: Mirjana Putar
22. **Osnovna škola Izidora Poljaka, Višnjica, PŠ Cvetlin**
Pavao Pavličić: Lađa od vode
Učenik: Marko Maltarić, 6. razred
Voditeljica: Sanja Latin
23. **Osnovna škola Jurja Habelića, Velika Gorica**
Miro Gavran: Svašta u mojoj glavi
Učenik: Mateo Quien Brozičević, 5. razred
Voditeljica: Ema Berger
24. **Osnovna škola Đure Prejca, Desinić**
Vlado Puljko: Stričjak
Učenik: Domagoj Šlogar, 7. razred
Voditeljica: Anica Karažija
25. **Osnovna škola Petar Zrinski, Šenkovec**
Rosie Kugli: Dvije crte plavo
Učenica: Elena Abramović, 8. razred
Voditeljica: Valentina Miller
26. **Osnovna škola Ivana Kukuljevića, Sisak**
Vesna Krmpotić: Pješčana kula
Učenik: Sara Perhat, 5. razred
Voditeljica: Zlatna Jelić

27. **Osnovna škola 22. lipnja, Sisak**
Brankica Iris: Moj prijatelj zmaj
Učenica: Aria Brajdić, 2. razred
Voditeljica: Sanja Basta
28. **Osnovna škola Dubovac, Karlovac**
Silivja Šesto: Iskreno, iskreno (Bum Tomica 2)
Učenik: Matija Jakšić, 3. razred
Voditeljica: Sanja Basta
29. **Osnovna škola Primošten**
Irena Stanić Rašin: Moj tata kiše kao slon
Učenica: Karmela Bolanča, 3. razred
Voditeljica: Amalija Pancirov
30. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
Zlatko Krilić: Što ćeš biti kad odrasteš
Učenica: Ella Nimac, 1. razred
Voditeljica: Petra Paunović
31. **Osnovna škola Bartula Kašića, Zadar**
Ivica Sorić Suri: Bila košulja
Učenik: Jakov Saratlija, 6. razred
Voditeljica: Meri Popović
32. **Osnovna škola Večeslava Holjevca, Zagreb**
Ema Pongrašić Plehan: Moj tata se smanjuje
Učenik: Margo Zejnilović, 4. razred
Voditeljica: Doris Dobranić Bakša
33. **Osnovna škola Antuna Gustava Matoša, Zagreb**
Zvonimir Balog: Kad djevojčice izjavljuju ljubav
Učenica: Lara Almahariq, 2. razred
Voditeljica: Ana Vidaković
34. **Osnovna škola Pantovčak, Zagreb**
Frank Schwieger: Ja, Zeus i ekipa s Olimpa – Odisej
Učenik: Bruno Rob, 6. razred
Voditeljica: Željka Frančić
35. **Osnovna škola Retkovec, Zagreb**
Ephraim Kishon: Radosti obiteljskog prijevoza
Učenik: Marko Landup, 8. razred
Voditeljica: Zrinka Katalinić
36. **Osnovna škola Medvedgrad, Zagreb**
Moliere: Don Juan
Učenica: Ana Paula Divic, 8. razred
Voditeljica: Ana Krivec

37. **Osnovna škola Sesvete, Zagreb**
Siniša Glavašević: Priča o gradu
Učenica: Lana Car, 8. razred
Voditeljica: Boris Bakarić
38. **Osnovna škola Molve, Molve**
Ivan Večenaj Tišlarov: Od zdavnja smo tu
Učenica: Domenika Lončar, 8. razred
Voditeljica: Marija Halaček
39. **I. Osnovna škola Bjelovar, Bjelovar**
R. Šušković Stipanović: Munchausen
Učenik: Pavle Galić, 7. razred
Voditeljica: Mirjana Ištuf
40. **Osnovna škola Petra Preradovića, Pitomača**
Nada Mihelčić: Bilješke jedne gimnazijalke
Učenica: Helena Jakšić, 8. razred
Voditeljica: Iva Brusač
41. **Osnovna škola Sveta Nedjelja, Sveta Nedjelja**
Siniša Glavašević: Priča o igri
Učenik: Fran Delišimunović, 7. razred
Voditeljica: Valentina Mršić

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – srednje škole

1. **IV. gimnazija Marko Marulić, Split**
Victor Hugo: Jadnici
Učenik: Manuel Skejčić, 4. razred
Voditeljica: Danijela Visković
2. **V. gimnazija Vladimir Nazor, Split**
Josip Sever: O, ljudi, spasite rat
Učenica: Sara Stipić, 1. razred
Voditeljica: Dijana Mišetić
3. **Srednja škola „Jure Kaštelan“, Omiš**
Tin Kolumbić: Naša Harvoska
Učenica: Ema Čajić, 2. razred
Voditeljica: Milena Popović
4. **Srednja škola Brač, Supetar**
Silvija Buvinić: Di je nesto čovik
Učenica: Valerija Kličinović, 2. razred
Voditeljica: Rina Dragičević

5. **Gimnazija Dubrovnik, Dubrovnik**
Slavenka Drakulić: Frida ili o boli
Učenica: Barbara Bogdanović, 3. razred
Voditeljica: Lucijana Pendo
6. **Ekonomska škola braće Radić Đakovo**
Slavko Mihalić: Ne osvrći se nikad
Učenik: Nino Juroš, 4. razred
Voditeljica: Ana Birovljević
7. **Medicinska škola Osijek, Osijek**
Vesna Parun: Da si blizu
Učenica: Amelie Skokić, 5. razred
Voditeljica: Vesna Kasač
8. **II. gimnazija Osijek, Osijek**
Louisa May Alcot: Male žene
Učenica: Eva Getoš, 3. razred
Voditeljica: Ivana Vučemilović-Šimunović
9. **Gimnazija Matija Mesić Slavonski Brod**
Jiri Šotola: Ja sad idem van
Učenik: Ivan Knežević, 3. razred
Voditeljica: Andrijana Nemet-Kosijer
10. **Gimnazija Andrije Mohorovičića, Rijeka**
Miroslav Krleža: U agoniji
Učenica: Berislava Srna Grgurić, 1. razred
Voditelj: Goran Krapić
11. **Srednja škola Vladimir Nazor, Čabar**
Hrvoje Šalković: Vračara
Učenik: Dorijan Leš, 2. razred
Voditeljica: Danijela Peršić
12. **Gimnazija Gospić, Gospić**
Miro Gavran: Hotel Babilon
Učenica: Matea Crnković, 2. razred
Voditeljica: Anela Serdar Pašalić
13. **Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile, Pazin**
Evelina Rudan: Smiljko i ja si mahnemmo
Učenica: Klara Muzica, 4. razred
Voditeljica: Tatjana Savić
14. **Talijanska srednja škola Rovinj, Rovinj**
Korana Serdarević: Slutnja
Učenica: Zea Aleksić, 4. razred
Voditeljica: Nataša Pačelat

15. **I. gimnazija Varaždin, Varaždin**
Miroslav Krleža: U agoniji
Učenica: Greta Rukelj, 3. razred
Voditeljica: Miljenka Srtimec
16. **Ekonomska škola Velika Gorica, Velika Gorica**
Dubravko Mihanović: Žaba
Učenik: Antonio Šipušić, 3. razred
Voditeljica: Andrea Majer
17. **Srednja škola Oroslavje, Oroslavje**
Miro Gavran: Najluda predstava na svijetu
Učenica: Nika Grabušić, 3. razred
Voditeljica: Jelena Tukač
18. **Srednja škola Čakovec, Čakovec**
Margaret Atwood: Penelopeja
Učenica: Nika Marciuš, 1. razred
Voditeljica: Ivana Vesenjāk
19. **Gimnazija Sisak, Sisak**
Tomislav Ivančić: Samo čovjeka promijeniti
Učenica: Elizabeta Brleković, 2. razred
Voditeljica: Vesna Rogulja Mart
20. **Gimnazija i strukovna škola Bernardina Frankopana, Ogulin**
Miroslav Krleža: U agoniji
Učenica: Dorotea Magdić, 4. razred
Voditeljica: Marija Trdić Ćuk
21. **Gimnazija Antuna Vrančića Šibenik, Šibenik**
Sergej Jesenjin: Pismo ženi
Učenik: Lovre Paić, 4. razred
Voditeljica: Ivana Marelja
22. **Klasična gimnazija Ivana Pavla II., Zadar**
Miroslav Krleža: Laurin monolog
Učenica: Nika Radetić, 3. razred
Voditeljica: Mirela Zubčić
23. **Gimnazija Franje Petrića, Zadar**
Anton Pavlovič Čehov: Galeb
Učenik: David Dragaš, 4. razred
Voditeljica: Sanja Vlahović
24. **Privatna umjetnička gimnazija, Zagreb**
David Mamet : Američki bizon
Učenik: Rikardo Osmanoivć, 2. razred
Voditelj: Lovro Krsnik

25. **I. gimnazija Zagreb, Zagreb**
Monika Herceg: Ubio sam Almu
Učenica: Nika Daničić, 3. razred
Voditeljica: Sara Stivčević
26. **Klasična gimnazija Zagreb, Zagreb**
Anton Pavlovič Čehov: Galeb
Učenik: Niko Trogrlić, 3. razred
Voditelj: Dario Budimir
27. **Gimnazija Lucijana Vranjanina, Zagreb**
David Mamet: Život je kazalište
Učenik: Bartol Budiša, 3. razred
Voditeljica: Ljiljana Centrih Lovrić
28. **Gornjogradska gimnazija**
Monika Herceg: Ubio sam Almu
Učenica: Ozana Lovrić, 2. razred
Voditeljica: Sara Stivčević
29. **IV. gimnazija Zagreb, Zagreb**
William Shakespeare: San ivanjske noći
Učenik: Alex Rakoš, 4. razred
Voditeljica: Antonija Domjanović Svalina
30. **II. gimnazija Zagreb, Zagreb**
Marko Marulić: Judita
Učenica: Gabrijela Perišić, 3. razred
Voditelj: Ivan Pavlović
31. **Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva, Đurđevac**
Fran Galović: Stari grad
Učenik: David Kuzmić, 3. razred
Voditelj: Zdravko Seleš
32. **Gimnazija Bjelovar, Bjelovar**
Todd McGinnis: Trammel the cull
Učenica: Gabriela Tomić, 3. razred
Voditeljica: Kristina Kraljić Cuvaj
33. **Katolička klasična gimnazija s pravom javnosti, Virovitica**
Markus Zusak: Kradljivica knjiga
Učenica: Lana Balogović, 3. razred
Voditeljica: Sunčana Voronjecki
34. **Gimnazija Požega, Požega**
Miroslav Krleža: Vučjak (Marijanin monolog)
Učenica: Marta Matoković, 4. razred
Voditeljica: Duška Galić

35. **Gimnazija Matije Antuna Reljkovića, Vinkovci**

Pearl: Ti West

Učenica: Rines Jahaj, 4. razred

Voditeljica: Marija Tikvić

Dramski izraz – skupni scenski nastupi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Lapad, Dubrovnik**

Dramska skupina, Jean-Baptiste Baronian: Figaro

Učenici: Iva Soče, Toni Puh, Dubravko Staničić, Stela Varezić, Hrvoje

Stjepović, Gabriela Đanić, Vito Šegović, Luna Bobić i Oxana Perić, 3. razred

Voditeljica: Ivana Radaljic

2. **Osnovna škola Antuna Masle, Orašac**

Dramska skupina, Jedna ljubavna

Učenici: Ena Ružić, Emma Margaretić, Nikoleta Domaćin, Toni Milošević,

Nora Grković, Petar Gabriel Buholov, Ema Valjalo, Maroje Milošević i Nika

Zlošilo, 6. razred

Voditeljica: Ljubica Vlašić

3. **Osnovna škola Opuzen, Opuzen**

Dramska skupina, Različitost

Učenici: Luka Ante Sršen, Petra Šiljeg, Mia Sršen, Marijeta Volarević, Iva

Bošković, Freni Postrimovski, Iva Vodanović, Jelena Paulinić i Ivan Čulić, 8.

razred

Voditeljica: Slavica Jakšić

4. **Osnovna škola Zrinskih Nuštar, Nuštar**

Dramska skupina: Crna ovca

Učenici: Filip Patrčević, Nikolina Slaviček, Noa Matančević, Danijel

Sladeček, Ante Penić i Matea Balić, 1. razred

Voditeljica: Eva Dakić

5. **Osnovna škola Julija Kempfa Požega, Požega**

Dramska skupina: Junaci Pavlove ulice

Učenici: Edita Resanović, Lora Pačić, Leon Beretić, Erika Tomašević, Laura

Zaler i Larisa Ciprijanović, 6. razred

Voditeljica: Maja Hula

6. **Osnovna škola Josipa Antuna Čolnija, Đakovo**

Dramska skupina, Zgrabi priliku

Učenici: Matija Grbeša, Klara Babić, Nikolina Zrakić, David Tomičić,

Leona Goluža, Una Škalić, Mila Pavković, Nina Perić, Elena Šarić i Marin

Perešin, 4. razred

Voditeljica: Željka Goluža Gregačević

7. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Potpićan**
Dramska skupina, Miro Gavran: Stare cipele
Učenici: Ivan Benežić, Noemi Vretenar, Nina Baf, Rafael Roberto Težak, Lorena Težak, Nikolas Zulijani, Laura Mrak, Jakov Zajc i Ines Aničić,
2. – 4. razreda
Voditeljica: Đurđica Matuhina
8. **Osnovna škola Fran Krsto Frankopan, Krk, PŠ Vrbnik**
Dramska skupina, Moja prva meštrica
Učenici: Anđela Toljanić i Dora Volarić, 5. razred
Voditeljica: Mira Katunar
9. **Osnovna škola Silvija Strahimira Kranjčevića Senj, Senj**
Dramska skupina, Mirko Stančević: Lička kapa
Učenici: Lana Babić, Nikol Butković, Valentina Devčić, Luka Samaržija, Renata Burić, Gabrijel Devčić, Roko Tomaić, Ivan Samaržija, Ela Glavaš i Josip Samaržija, 5. – 8. razred
Voditeljica: Maja Glavaš
10. **Osnovna škola Stjepan Radić, Božjakovina**
Dramska skupina: Kada dolaziš Godot? – rad dramske skupine
Učenici: Lea Horvat, Karlo Čović, Tymofii Sidak, Gabriela Gegić, Ana Hrstić o Lana Marić, 7. razred
Voditeljica: Dragana Turkalj
11. **Osnovna škola Petrijanec, Petrijanec**
Dramska skupina, Na početku kraj
Učenici: Gabriela Bogdan, Filip Križmarić, Lea Kranjčić, Renato Adamić, Julija Vinčeković, Marija Kišić, Melani Martinčević, Dominik Bogdan, Tena Koprek i Ema Cupar, 6. i 8. razred
Voditeljica: Željka Rabuzin
12. **Osnovna škola Vukovina, Vukovina**
Dramska skupina: Natalija, Bobesić: Sladoledari
Učenici: Patricija Skrbín, Marin Rožić, Mia Rožić, Laura Šoštarić, Laura Skrbín, Sara Klasnić, Marcela Rožić, Leon Šoštarić, Noa Kos i Leona Božić,
2., 4., 5. i 6. razred
Voditeljica: Natalija Bobesić
13. **Osnovna škola Mate Lovraka Kutina, Kutina**
Dramska skupina: Što je život, nego fantazija
Učenici: Iva Roško, Luka Plantosar, Fran Kranjčec, Jakov Balgač, Dora Kešić, David De Bona, Ana Kolarić, Mia Baković, Stjepan Prochazka i Marko Božić, 5. – 8. razred
Voditeljica: Marija Lenić

14. **Osnovna škola Draganići, Draganić**
Dramska skupina, Emily Hawort-Booth: Kralj koji je zabranio mrak
Učenici: Marta Kučas, Mia Marija Kučas, Helena Rak, Lara Barković, Maks Juraj Šegulić, Lea Katarina Šegulić, Patricija Barković, Helena Arbaš, Grgur Misir i Victoria Rak, 5. -8. razred
Voditeljica: Matilda Marković
15. **Osnovna škola Poličnik, Poličnik**
Dramska skupina, Hrvoje Dukić: Asurbanipalov mač
Učenici: Lovre Ukalović, Viktorija Kovačević, Iva Alić, Lana Božić, Ana Čulina, Marija Bukvić, Luka Marinović, Jurica Gabriel, Hana Gecan i Renato Verunica, 6. – 7. razred
Voditelj: Hrvoje Dukić
16. **Osnovna škola Starigrad, Starigrad**
Dramska skupina: Andrijana Simičić: Podgorska svadba
Učenici: Jure Milovac, Jure Marasović, Marko Njegovan, Valentina Vukić, Tea Ramić, Veronika Vukić, Lucija Zubčić, Lucija Jović, Ella Ramić i Karlo Jusup, 5. 8. razred
Voditeljica: Andrijana Simičić
17. **Osnovna škola Vukomerc, Zagreb**
Dramska skupina: Nevidljiva kuća
Učenici: Nika Mišić, Iskra Šips, Filip Vignjević, Noa Krajačević, Angelo Burić Dante, Mara Ivanović, Jana Anđelić, Eva Jurić, Leona Novak i Elena Kurlić Rupčić, 4. razred
Voditeljica: Ivanka Knežević
18. **Osnovna škola Lovre plemenitog Matačića, Zagreb**
Dramska skupina: Kak se negda igralo
Učenici: Tia Ivče, Mrko Trkulja, Matija Dolar, Tara Pavlinić, Sven Zadravec, Iskra Ban, Jakov Mandić, Iris Cimaš, Lana Friderić i Noa Selman, 6. razred
Voditeljica: Ljiljana Mirt-Kurc
19. **Osnovna škola Rapska, Zagreb**
Dramska skupina: Večernji Prpić Show
Učenici: Matej Stojšavljević, Luka Filipović, Vita Čanković, Ema Bukvić, Vedran Prpić, Vid Vešligaj i Marijeta Pranjić, 5. – 7. razreda
Voditeljica: Ana Janković
20. **Osnovna škola Ivana viteza Trnskog, Nova Rača**
Dramska skupina: Ruke
Učenici: Lea Manjkaz, Klara Benković, Julia Korpar i Marina Mikulandi, 6. i 8. razredi
Voditeljica: Anita Malek

21. **Osnovna škola Ivan Goran Kovačić, Gornje Bazje**
Dramska skupina, Tko te ne zna, skupo bi te platilo
Učenici: Jelena Ivoš, Maria Knežević, Dorotea Milaković, Iva Bukvić, Leon Skupnjak i Lana Vojvodić, 7. razred
Voditeljica: Andreja Galović

Dramski izraz – skupni scenski nastupi – srednje škole

1. **Nadbiskupijska klasična gimnazija „Don Frane Bulić“, Split**
Dramska skupina, Vrh sante leda
Učenici: Ana Marinović, Ružica Antonija Vučetić, Jure Vukušić, Andro Kučinić, Goran Kovačić, Lucija Topić, Petra Čulin, Rafaela Sara Ljubenkov, Milena Botica, Marta Ivić, 3. razred
Voditelj: don Vedran Torić
2. **Gimnazija Dubrovnik, Dubrovnik**
Dramska skupina: Legenda o lopudskoj sirotici
Učenici: Nina Šunjić, Vinko Goravica, Marko Market, Nika Lujak, Dora Vuinac, Bruna Stojanović, Lana Miladin i Ivana Sabljčić, 1. razred
Voditeljica: Matilda Perković
3. **Katolička gimnazija s pravom javnosti Požega, Požega**
Dramska skupina, R(evolutija)
Učenici: Sara Alaber, Matej Rajčević, Hana Gomerčić, Matko Bulf, Laura Jovanovac, Nina Milevoj, Dora Gajić, Mia Pačarek, Krešimir Jaković i Marta Morvaj, 3. razred
Voditeljica: Marijana Čorluka
4. **Gimnazija Županja, Županja**
Dramska skupina, Virulenta
Učenici: Dorian Petričević, Hana Gloković, Bruno Mašić, Nikolina Čibarić i Mihaela Gudeljević
Voditeljica: Dubravka Bilić
5. **Medicinska škola Pula, Pula**
Dramska skupina, Sve je pošlo po zlu
Učenici: Ana Pezić, Andreas Grabovac, Nastja Oračević i Haris Omerdić, 3. i 4. razred
Voditeljica: Ljiljana Rotar
6. **Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Rijeka**
Dramska skupina, Volovske livadice
Učenici: Vito Juričić, Nika Rožmarić i Noel Trošelj, 1., 2. i 3. razred
Voditeljica: Marijana Trinajstić

7. **Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec, Čakovec**
Dramska skupina, Tragedija jednog lika
Učenici: Lucija Rebrek, Simon Varošaneć, Sara Hassan, Juraj Vičević, Zora Nedeljko, Martin Zadravec, Eni Vibović, Mara Barbić, Lena Marčec i Vida Haček, 1. i 2. razred
Voditeljica: Aleksandra Pleh
8. **Tehnička škola Čakovec, Čakovec**
Dramska skupina, (Hoćeš kikiriki)?, rad skupine prema drami Art Yasmine Reze
Učenici: Mirta Horvat, Franjo Kranjčec, Aliana Pongrac i Roko Dunjko, 2., 3. i 4. razred
Voditeljica: Sanja Borko
9. **Srednja škola Viktorovac, Sisak**
Dramska skupina, Političke korektno priče za laku noć
Učenici: Tara Beriša, Juraj Cvar, Nea Buinac, Luka Radulović, Lara Kovačević, Celestin Brkanec, Katarina Adamović, Nika Kmetović i Luka Božurić, 1. – 4. razred
Voditeljica: Tanja Vadla
10. **Prirodoslovno-grafička škola Zadar, Zadar**
Dramska skupina, Medeja
Učenici: Emma Jurišić i Tijana Dragaš, 2. razred
Voditelj: Ivica Anić
11. **Klasična gimnazija Zagreb, Zagreb**
Dramska skupina, Čudesni svijet Vidrićeve poezije
Učenici: Matko Brzica, Nika Adriana Marijanović, Franka Mikolaci, Filip Felja, Niko Trogrlić, Petra Plavšić, Andrej Švaco, Petra Špoljar, Mak Ibrahimpašić i Maša pećarina, 3. razred
Voditelj: Dario Budimir
12. **II. gimnazija Zagreb, Zagreb**
Dramska skupina, Postpandemijski splen
Učenici: Anja Vlahović, Rafael Kokot, Bruna Romac, Ana Radinović, Gabrijela Perišić, Agata Ćuk, Vito Baća, Filip Tadijančević, Luka Ugarković i Ziba Navaey, 2. – 4. razred
Voditelj: Ivan Pavlović
13. **Gimnazija Sesvete, Zagreb**
Dramska skupina, Ljubav (ne)pobjeđuje
Učenici: Nikolina Antić, Mijo Jeličić, Lucija Krivić, Petra Kašnar, Mia Gojević, Matej Vuksan, Magdalena Pezić, Ana Vuger, Iris Lukić i Una Ižaković, 3. i 4. razred
Voditeljica: Željka Župan Vuksan

14. **Komercijalna i trgovačka škola Bjelovar, Bjelovar**
Dramska skupina, Atomic
Učenicima: Leona Broz, Samantha Matanović, Klara Kos, Martina Djuranić,
Joisp-Ivan Perić, Jakov Šilarić, Domagoj Punčec, Sara Dević, Juraj Fadljević i
Katja Davinić, 2., 3. i 4. razred
Voditeljica: Nikolina Marinić

Školski listovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Šime Budinića Zadar, Zadar**
ČEHULJICA
Učenik: Tin Rogić, 7. razred
Voditeljica: Silvana Rados
2. **Osnovna škola Jure Kaštelana Zagreb, Zagreb**
ČAROBNA FRULA – digitalni
Učenica: Gala Matijašević, 7. razred
Voditeljica: Sanja Miloloža
3. **Osnovna škola Petra Preradovića Pitomača, Pitomača**
PRERADOVIĆ
Učenica: Tea Mihoković, 7. razred
Voditeljica: Sanja Koletić
4. **Osnovna škola Krunoslava Kutena Vrbovec, Vrbovec**
CVRKUT
Učenica: Tara Pejković, 7. razred
Voditeljica: Jozefina Barić
5. **Osnovna škola Šemovec, Šemovec**
SHEMICA
Učenica: Nina Ajhler, 8. razred
Voditeljica: Marta Vrban
6. **Osnovna škola Bol, Split**
FRIŽ
Učenica: Marta Škorić, 8. razred
Voditeljica: Ana Bučević Romić
7. **Osnovna škola Krune Krstića Zadar, Zadar**
FONTANA
Učenica: Lola Kolega, 8. razred
Voditeljica: Dina Milat
8. **Osnovna škola Bijaći, Kaštel Novi**
KAPLJICE
Učenica: Lana Certa, 7. razred
Voditeljica: Ivanica Debak Banović

9. **Osnovna škola Vugrovec, Zagreb**
ZMAJČEK – digitalni
Učenik: Ivan Đuran, 8. razred
Voditeljica: Dijana Požgaj
10. **Osnovna škola Ivane Brlić-Mažuranić Virovitica, Virovitica**
HLAPIĆ
Učenica: Neva Barčanac, 8. razred
Voditeljica: Renata Sudar
11. **Osnovna škola Stjepana Radića Metković, Metković**
NAŠA RADOST
Učenica: Josipa Boras, 8. razred
Voditeljica: Manuela Šiljeg Malezija
12. **Osnovna škola Šimuna Kožičića Benje Zadar, Zadra**
DITE ZADARSKO
Učenica: Ema Piaci, 7. razred
Voditeljica: Monika Pestić
13. **Osnovna škola Kneževi Vinogradi, Kneževi Vinogradi**
KRISTALIČI DJETINJSTVA
Učenica: Amaranta Kotur, 8. razred
Voditeljica: Ivana Kurilj
14. **Osnovna škola Vladimir Nazor, Sveti Ilija**
ILEK
Učenica: Iva Detić, 8. razred
Voditeljica: Sunčana Lelkić
15. **Osnovna škola Josipa Zorića, Dugo Selo**
JOŠKO
Učenica: Petra Anić 7. razred
Voditeljica: Dragana Radovan Marković

Školski listovi – srednje škole

1. **Prirodoslovno-grafička škola Zadar, Zadar**
SPEKTAR NOVI
Učenica: Iva Jakopović, 3. razred
Voditeljica Kristina Erlić
2. **XVIII. gimnazija Zagreb, Zagreb**
KREATIVNI KAOS
Učenica: Nea Kos, 3. razred
Voditeljica: Jelena Glavaš

3. **Strukovna škola Vice Vlatkovića Zadar, Zadar**
STRUČAK
Učenik: Stipe Mihatov, 3. razred
Voditeljica: Ivana Pandžić
4. **Obrtnička škola Požega, Požega**
PUT
Učenica: Lucija Čenušak, 2. razred
Voditeljica: Jadranka Kaučić
5. **Prva riječka hrvatska gimnazija Rijeka, Rijeka**
KULT
Učenica: Vita Tijan, 3. razred
Voditeljica: Helena de Karina
6. **Gimnazija Antuna Vrančića Šibenik, Šibenik**
PEGLA
Učenica: Lucija Kulić, 4. razred
Voditeljica: Svemirka Miletić Livačić
7. **Srednja škola Čakovec, Čakovec**
LUMEN
Učenica: Tena Vizinger, 4. razred
Voditeljica: Vesna Prepelić-Đuričković
8. **II. gimnazija Split, Split**
DRUGAČIJI
Učenica: Mia Milković, 4. razred
Voditeljica: Mia Amižić
9. **Srednja strukovna škola Antuna Horvata Đakovo, Đakovo**
ZLATOVEZ
Učenica: Luka Perić, 3. razred
Voditeljica: Tanja Brkljača

Članovi povjerenstava Smotre LiDraNo

Središnji odbor

Mirela Barbaroša-Šikić
Marijana Češi
Ivana Ivančić Medved

Miroslav Mićanović
Antonela Nižetić-Capković

Literarni izraz

Mirela Barbaroša-Šikić
Krešimir Bagić
Zoran Ferić
Dubravko Jelačić Bužimski
Hrvoje Kovačević

Zlatko Krilić
Miroslav Mićanović
Kristian Novak
Dubravka Težak

Dramski izraz

Majda Bekić Vejzović
Jakov Bilić
Martina Čvek
Ivan Đuričić
Franka Klarić
Mario Kovač

Ivan Ožegović
Ivica Pucar
Joško Ševo
Paolo Tišljarić
Maja Zrnčić

Novinarski radovi

Saša Drach
Branimir Farkaš
Hrvatka Kuko

Antonela Nižetić-Capković
Marko Podrug
Jerko Valković

Školski listovi

Marko Baus
Ankica Blažinović Kljajo
Neven Kepeski

Srećko Listeš
Jasna Pandžić

Radijske emisije

Marijana Češi
Stephanie Jamnický
Majda Makovec Joksimović

Maro Market
Lada Martinac Kralj
Srđan Nogić

LiDraNo, 1991–2023.

1991. Zagreb	2008. Dubrovnik
1992. Rijeka	2009. Pula
1993. Čakovec	2010. Šibenik
1994. Pula	2011. Šibenik
1995. Virovitica	2012. Šibenik
1996. Dubrovnik	2013. Primošten
1997. Zadar	2014. Primošten
1998. Križevci	2015. Šibenik
1999. Šibenik	2016. Šibenik
2000. Supetar	2017. Primošten
2001. Novi Vinodolski	2018. Primošten
2002. Rovinj	2019. Šibenik
2003. Šibenik	2020. Online
2004. Umag	2021. Online
2005. Dubrovnik	2022. Vodice
2006. Zadar	2023. Vodice
2007. Novigrad	

Čitanje mape svijeta

LiDraNo! Uživo i zajedno. Učenički radovi, kreativni pomaci i vrhunci: literarni i novinarski radovi, pojedinačni i skupni scenski nastupi, školski listovi i radijske emisije – na Smotri LiDraNo i ove su godine izazov traženja novih načina i oblika stvaranja i domišljanja. Pustolovina poznatog i nepoznatog, osobnog i zajedničkog. Učenici i mentori u uzajamnoj potpori i otporu... Kreativnost i stvaranje u različitim izrazima i umjetničkim praksama učenika osnovnih i srednjih škola govore o novim pitanjima i neočekivanim odgovorima: odrastanje u neizvjesnoj stvarnosti, koja je digitalna i nečija druga? Umjetna inteligencija, što s njom i kako? Ona je tu... Ne zvuči li poznato i blisko?

Hvala svima koji su pomogli u pripremi i ostvarenju ovogodišnje Smotre LiDraNo: sudionicima na svim razinama – od školske do državne – kreativnim učenicima i njihovim mentorima, učiteljima i nastavnicima, ravnateljima škola, županijskim uredima za obrazovanje i, ne na kraju, članovima povjerenstava za sve izraze: bili su važna i dobrodošla potpora da bismo bili sretno mjesto kreativnih razlika. Posebnu zahvalu dugujemo LiDraNovcima u Agenciji za odgoj i obrazovanje i izvan nje: Vladimiru Andriću, Luci Anić, Mireli Barbaroša-Šikić, Marijani Češi, Ivani Ivančić Medved, Srećku Listešu, Antoneli Nižetić-Capković, Jasni Pandžić, Barbari Rocco, Sabini Salamon i Maji Zrnčić, koji su kao i uvijek predano, tako se kaže i ponavlja, s puno odgovornosti i znanja radili i onda kad se činilo da nam sve izmiče. LiDraNo je radost izražavanja, govorenja, izvođenja, predstavljanja i slušanja! Čitanje mape svijeta, ovog u kojem jesmo! Vidimo se u Vodicama! I očekujemo više od svega do sada rečenog i doživljenog. Tu smo!

Miroslav Mićanović

ISSN 1848-4344